

[Faint, mostly illegible handwritten text in a medieval script, likely Latin or German. The text is arranged in several columns across the page, with some lines appearing to be headings or section markers. The ink is very faded and the parchment is heavily stained and worn.]

mattheus musca me possidet.

Anno .1.5.5.8.

ORIGENES

Sobrietas est om̄ virtutum mater.
Sic contra sobrietas p̄ om̄ inhoꝝ origo.

P. c. 59

Theol. F. VII. 536.

50.
Hec in perpetuum, dilata
sine amittre, libello

Inscripta forma
sacris amittitque,

David Flehner Rost
Chirurgus in Insu
la Ginnarick

H. Rost G. Co. 82

~~Ause Ausg. Bd~~

br Rom

ISAGOGE
AD LIBROS PROPHETICOS ET APOSTOLICOS,
SCRIPTA

A
PETRO PALLADIO THEOLOGICAE
DOCTORIS, & EPISCOPI
ROSCHILDENSIS.

VITEBERGAE
ANNO M. D. LVII.

1313
ADRIANUS
PASTOR
1577

L57

REVEREN-
DO VIRO ERVDI-
TIONE ET VIRTUTE PRÆ-
STANTI, D. PETRO PALLADIO
DOCTORI THEOLOGICÆ
EPISCOPO ROSCHIL-
DENSI, PHILIPPVS
MELANTHON
S. D.

ÆPE COGITARE
re Testimonia
quæ mentes homi-
num partim con-
uincunt, partim
inuitant, ut adsen-
tiantur doctrinæ, quam Deus
proprie tradidit Ecclesiæ suæ, &
in ea conseruat, ualde prodest,
quorum hic numerus traditur:
Miracula, Antiquitas, Genus do-
ctrinæ, Conseruatio miranda in-

A ij ter

ter ruinas Imperiorum, Confesso-
rum constantia, & Arrabo in
corde.

Primo loco miracula nume-
rantur, quæ sunt miranda facta
extra ordinem naturæ. Etsi enim
totus ordo naturæ de Deo & te-
stimonium & commonefactio
est, tamen cum doctrinam protu-
lit, præsertim extra conspectum
rationis positam, addidit singula-
ria facta extra ordinem naturæ,
ut sciri posset non excogitatam
esse ab hominibus, sed à naturæ
Domino & liberrimo Creatore
prolatam esse, distinctam ab alia-
rum gentium opinionibus, quæ
etiam sua quædam miracula nar-
rant. Sed alia propria sunt Ec-
clesiæ non imitabilia ullis creatu-
ris

ris, ut Resuscitatio mortuorum,
fisti cursum Solis, Regressus so-
lis, Puerpera uirgo & alia. Hæc
uult Deus aspici, ut certo statua-
mus, doctrinam ab ipso naturæ
Domino traditam esse. An-
numero miraculis etiam uatici-
nia Prophetarum de imperijs, &
de alijs negocijs, quæ nulla creatu-
rarum sapientia certo prospicere
potuit. His cum responderint e-
uentus, prædictiones monstratas
esse à mente diuina omnia sciente
fatendum est.

Secundo loco Antiquitas nu-
meratur, quæ non ut miracula,
conuincit animos, sed inuitat ta-
men. Consentaneum est enim
Deum initio se patefecisse, & sem-
per in genere humano uoluisse

A 3 alijs

aliquam esse partem, à qua recte
agnosceretur, nec initio totum ge-
nus humanum tantum ad æter-
num exitium conditum esse. Dul-
cis est igitur primæ ætatis consi-
deratio, & non inerudite à Ter-
tulliano dictum est: Primum
quodq; uerissimum esse. Sic &
Iustinus et Clemens refutant Eth-
nicos. Cum antiquior sit Eccle-
siæ doctrina opinionibus Ethni-
cis, hanc ueram esse, & reiñien-
das esse contrarias opiniones. Ac
Moisi libros uetustiores esse Eth-
nicorum scriptis, ipsa series tem-
porum & Imperiorum ostendit.
Nulla gens habet certam seriem
annorum ab initio, ut Libri Ec-
clesiæ. Ostendunt & nomina
Gentium priora esse monumen-
ta primæ Ecclesiæ. Retinent
græci

græci nomina Iapeti, Ionis, Æolis, & alia multa. Vnde hi sint orti ignorant.

Cum autem stirpes ostendat narratio Mosaica, fatendum est eam Græcis monumentis antiquiorem esse. Potens & celebrata gens fuit Cimmerij, quorum posteros esse Cimbro uestros nihil dubium est. Stirpem autem Græci ignorant, quam uocabuli sonus indicat esse Gomer, filium Iaphet. Hodie nomen est Ægypti in lingua ipsorum uernacula & in lingua Arabica Mizrai, narrant autem nostri libri Mizraim fuisse filium Cam. Existimantur res uetustæ esse apud Græcos bellum Argonauticum, & deinde Troianum, ac series annorum, quos ipsi Græci tradiderunt, o-

A 4 stena

ostendunt bellum Troianum ,
non multum antecedere Dauis
dem. Herculem autem fere coæ
taneum fuisse Samsoni. Sic Eth
nica nomina & historie testantur
libros Ecclesiæ antiquiores esse,
quod à studiosis considerari ual
de utile est.

Tertio loco genus doctrinæ
posuimus, cuius duæ sunt partes,
Lex & Euangelium. Cum autem
legis noticia omnium hominum
mentibus insita sit, ratio in omni
bus hominibus fateri cogitur, im
possibile esse ullam Gentem po
pulum Dei esse , quæ sancit leges
contrarias diuinæ Legi. Sunt au
tem hi communes furores omni
um Ethnicorum , inuocare tur
bam Deorum, & prodigiosas fa
bular

bulas de Dijs fingere, & legibus
concedere tetras libidinum con-
fusiones, Apud multos etiam
eximij cultus fuerunt, maectatio-
nes hominum, stupra ac adulte-
ria. Fateri igitur ratio cogit Le-
gem in Ecclesia rectius doceri.
Hoc argumento & ueteres in re-
futationibus Ethnicorū ufi sunt.
Præterea Euangelium etfi non
est rationi notum, tamen eas res
patefacit, de quibus nihil adfir-
mare certi doctrine Ethnice pos-
sunt, quarum tamen cognitio-
nem necessariam esse fatendum
est. Cum homo sit imago Dei,
& sit conditus ut agnoscat & ce-
lebret Deum, Vnde sint tantæ
dubitationes in mentibus huma-
nis? Vnde dissidium mentis &
cordis? Vnde tanta sit in corde

A 5 con

contumacia , & tanta uiciorum
incendia, cum Lex in mente luce-
at? Sint ne conditi homines ut
sint in sempiternis uicijs & mise-
rijs? Quid sit Peccatum & unde
sit? Unde sit ingens moles cala-
mitatum in genere humano? Un-
de tam uariae dissensiones de
Deo? An Deus, & cur exaudiat
homines? An postquam corpo-
ra extincta sunt, secutura sit alia
uita, in qua futurum sit discri-
men inter iustos & iniustos? Qui
homines sint templum Dei, &
quos exaudiat & iuuet? De his
tantis rebus quantæ sunt tenebre
in uniuersa Ethnicorum sapien-
tia, quam uarij Philosophorum
furores, qui sicut Titanes bellum
inferunt cœlo, fingunt aut nihil
esse prouidentiam, aut Deum
cau-

causis secundis alligant, & omnia
scelera necessario fieri dispu-
tant.

Cum igitur fatendum sit ho-
minibus necessariam esse doctri-
nam de causis & remedijs mali, et
sapientia Ethnica ueram doctri-
nam ignoret, amplectamur uocē
diuinam in Ecclesia, cum quidem
Deus illustra testimonia addide-
rit. Fatetur ratio legem nusquam
incorruptam tradi nisi in Eccle-
sia. Ibi cum certum sit esse uocem
Dei, audiatur & hæc doctrina,
de qua Ethnicos fateri necesse est
in suis religionibus & doctrinis
tenebras esse, & tamen harum
quæstionum explicationem ad a-
gnitionem Dei, ad quam homo
conditus est, & ad ueram conso-
lationem, necessariam esse, Itaqz
bonis

bonis mentibus doctrinae genus
in Ecclesia dulcissimum est, cum
fontes incorrupti hauriuntur.
Non enim nomino Ecclesiam
Romanos tyrannos & Monachos
eorum satellites, qui pro do-
ctrina filij dei sparserunt in mun-
dum tetra uenena, & Ecclesiae do-
ctrinam transformarunt in Eth-
nicas opiniones. Inuocant ho-
mines mortuos, iubent adorari
Deum Mazam, uidelicet panem
quem in pompis gestant, sacrifi-
cia pro uiuis et mortuis uendunt,
fingunt cultus Dei, Scenicum ue-
stitum, & alias praestigias, confir-
mant uagas libidines. Hoc impi-
um agmen non nomino Ecclesi-
am, Sed hos qui sonant incor-
ruptam doctrinam filij Dei tra-
ditam in Prophetis & Aposto-
licis

licis libris, & in Symbolis. Cor-
rumpunt & alij multi simplicem
doctrinam, & delectant quos-
dam præstigiæ disputationum,
ut olim Stoicos, Epicureos, & A-
cademicos. Cum autem genus
doctrinæ laudamus, remoueri
uolumus & corruptelas & inani-
um disputationum ludos.

Quarto loco numeramus,
Mirandam conseruationem Ec-
clesiæ inter ruinas Imperiorum,
quæ etsi in primo testimonio, ui-
delicet inter miracula, compre-
hendi potest, tamen eo discerni-
tur à primo genere, quia est per-
petuum miraculum, & testimoni-
um adfiduæ præsentia Dei, et ad
singularem regulam pertinet:
Verbum Domini manet in æter-
num

num, & quidem non humanis
præfidijs, ut scriptum est: Non
in exercitu, nec in robore, sed in
Spiritu meo, dicit Dominus exer
cituum.

Quinto loco Confessorum
constantia numeratur, quæ dupli
citer confirmat alios, primum
quia miraculum est, quo Deus
ostendit se robur addere infirmis
contra terrores & supplicia, &
præsentiam suam multipliciter
declarat, Sicut multi in ipsis sup
plicijs excitarunt mortuos & ali
as res miras effecerunt. Deinde
quia Celsitudo animorum in his
qui supplicia placide sustinent,
ostendit Euangeliū efficax esse
in ipsis & semen esse Dei, ut Io
hannes nominat, quo inchoantur
æterna uita, iusticia & læticia.

Sextum

Sextum Euangelij testimoni-
um in ipsis credentibus perspi-
cua conuincit mentes & pectora,
uidelicet consolatio seu læticia,
quæ accenditur à Spiritu sancto,
de qua paulus inquit: Accepistis
Spiritum, quo clamamus Abba
pater, quo sentiunt se in magnis
doloribus erigi, qui sustentant
se cogitatione Euangelij & inuo-
catione, sicut Paulus inquit: Spi-
ritus opitulatur infirmitati no-
stræ.

Hæc testimonia sæpe cogitan-
da sunt, ac de Sexto simus uigi-
lantes, ne id nobis excutiatur fa-
naticorū hominum præstigijs, ut
Anabaptistæ & Stenckefeldiani
falsos adflatus iactant, qui remo-
to uerbo Dei fingunt in ocio, se
habere

habere suos quosdam Enthusi-
asmos, ut comperi talium multo-
rum mendacia, & Monasterien-
se exemplum multorum ostendit
& uanitatem & maliciam.
Scribit Stenckefeldius Deum se
se communicare hominum men-
tibus sine medio, ac inde ratioci-
natur, accendi diuinos motus
non cogitatione scriptæ doctri-
næ, non ministerio Euangelij, sed
simulatione toruitatis, & gestu-
um tragœdijs, si misceant sermo-
ni ficta suspiria, & crocodili la-
crymas & alias imposturas arte
acceritas. In quibus maxime au-
gent autoritatem, obtreçtatio &
Paradoxa, ut Sebastianus Fran-
cus docentibus maledicebat, &
collegerat magnum uolumen di-
ctorum Prophetarum, & Apo-
stolico

stolicorum, quæ in speciem non
congruere uiderentur, Inde hoc
extruebat, non ex litera iudican-
dum esse, sed iudicium esse En-
thusiasmi. Et arte in paradoxis
spargunt accommodata ad adfectus
uulgi, et ad amplificationem
licentiæ, Sunt & qui libros Sibyl-
linos circumferunt, ex quibus su-
munt oracula accommodata ad
eorum adfectus, quibus adsen-
tantur.

Hoc genus Corybantum con-
siderandum est, & firmissime re-
tinenda est Regula: Lucerna pe-
dibus meis uerbum tuum. Item:
Ad Legem & ad testimonium. I-
tem. Euangelium est potentia
Dei ad salutē omni credenti. Nec
sunt audiendi impostores qui uo-
ciferantur adflatus aliunde peten-
dos

dos esse sine cogitatione scriptæ
doctrinæ. Tenenda est & regula
filij DEI, qui iubet prædicari pœ-
nitentiam & remissionem peccato-
rum in nomine suo.

Ad hunc usum referatur do-
ctrina, ut crescant in nobis cogita-
tione uerbi Dei pœnitentia, Fi-
des, Inuocatio, Noua obedientia,
& celebretur Deus ueris officijs,
iuxta dictum: Milita bonam
militiam retinens fidem & bo-
nam conscientiam. Non struan-
tur insidiæ hominibus iactandis
adflatibus, ut sæpe uidimus hac ar-
te tanquam fascino populum ab
impostoribus deceptum esse. Ideo
Filius missus est, ut promissionem
reconciliationis arcanam & igno-
tam omnibus creaturis patefa-
ceret, & hac audita fides accenda-
tur,

tur, & Deus sese nobis communi-
cet. Sicut Paulus inquit: Fides ex
auditu est, auditus per uerbum
Dei. Quare contumelia filiū Dei
adficiunt, & fidem & omnia exer-
citia fidei tollunt illi Corybantes,
qui abducunt mentes à scripta do-
ctrina.

Quanti furores secuturi essent,
si remotis scriptis Prophetis &
Apostolicis cuiuslibet hypocritæ li-
ceret ficta oracula ex suo Enthusi-
asmo tanquā in sua tripode profer-
re, ac eius rei exempla uidimus in
tragoedia Monasteriensi & alibi.
Quare omnes pijs doctores & au-
ditores constanter illis deliramen-
tis aduersari debent.

Tuum igitur Petre consilium
& studium laudo, quod & horta-
tor es ad lectionem omnibus pijs,
Sicut Paulus inquit: Sis assiduus

B ij in

in lectione, monstrans uiam ad
singulos libros monstratis argu-
mentis. Utinam magis ad lectio-
nem & piam precationem adsue-
fieret iuuentus, quam ad cauilla-
tiones disputationum. Certe, n. re-
bus recte explicatis, et non falso
constituta forma doctrinae, oportet
disputationum esse modum.
Et uerissimum est dictum:

Ἐλίαν ἀκριβέσ συγκοφαντάς ποιῆ.

Cumque sapientia inclyti Regis, &
piorum doctorum in regno ue-
stro diligentia, sic regantur studia
discipulorum, ut non concedatur licen-
tia cauillandi, utiliter consulitur
Ecclesiarum tranquillitati, & inge-
nia ad modestiam adsuescunt. Om-
nia quamuis recte tradita labe-
factari, possunt, si cauillationes au-
diantur, quales olim Pyrrhonio-
rum & Academicorum fuerunt.
Ideo

Ideo grauissime Paulus ad Philip
penses iubet doctrinae Canonem
retineri.

Oro autem filium Dei Domi
num nostrum Iesum Christum,
ut & seruet & gubernet Ecclesias
in regno Danico, & in Germania
& faciat ut semper in ipso unum
sint. Bene uale. Cal. Februa
rij, Anno 1557.

B ij Psal.

PSALMVS
XXIII. DEVS EST PASTOR MEVS.

ET Deus est Pastor meus, & me ducit euntem,
Eius & ad nutum pabula sector ouis.
Hoc presente mihi contagia nulla nocebunt.
Nil mihi presidij, copia nulla deest.
Namq; uagam reuocans in pascua pinguia misit
Et lato irrigui gramine pascit agri.
Fontis & illimes ad aquas deduxit amoeni,
Vnde aura optati grata uigoris abit.
Hic mihi languentes instaurat suauiter artus,
Hinc animæ recreat uiscera tota meæ.
Ille mihi custos recto me tramite ducit,
Iusticiæ tutum, qua uia monstrat, iter.
Nomen ei iustus, caussa mihi nominis ultro,
Iusticiæ donat robur & arma suæ.
Hinc etiam mortis si cœca in ualle uagabor,
Militiæ metuam nulla pericla meæ.
Tu quoniam mecum DEVS es, tu pastor euntem,
Et regis, & tuto tramite ducis ouem.
Vera mihi præbent dulci solatia fructu,
Virga tua, & baculus, muneris arma tui.
Virga tua, & baculus, uerbi diuina potestas,
Ferrea quod subito corde tremore quatit.
Hæc

Hæc ego dum letor, te sic curante, parata est
Ante oculos splendens regia mensa meos.
Scilicet ut uideant intabescantq; uidendo,
Qui mihi perniciem nocte dieq; parant.
Tu mea balsamea perfundis tempora Nardo,
Vnde abit in totum cor mihi suavis odor.
Adde quod & latices mihi te miscente salubres,
Mensura est calicis plena fluensq; mei.
Ergo ego dum carpam concessæ pabula uitæ,
Donec in hoc mundi fece superstes ero.
Me tua contiguo præcedet gratia passu,
Me tua non renuet cura paterna sequi.
Sic habitabo tui foelix sacraria templi,
Perpetuoq; domus me tegit umbra tuæ.
Discite mortales summum decus esse, bonumq;
Vnius in templo posse manere Dei.

B 4 Ioannes Stigelius.

EPIGRAM=
MA DE MONAR=
CHIS.

ASPICIS ut iaceant disiecti membra Colossi,
Qui Chaldaea olim uisus in arce fuit.
Stat tantum pars ima pedum ferroq; lutoq;
Mixta, statim rimis corruiura suis.
Deleuere urbes Turci populosq; potentes.
Sunt igitur ferrum. Caetera regna lutum.
Sed Lapis absq; manu celso de monte reuulsus.
Mox aderit iudex filius ipse DEI:
Totius & plantae delens ferrumq; lutumq;
Regna dabit populo non peritura suo.
Ergo Dei Gnato se dedant pectora nostra.
Ipsius & discant iussa uerenda sequi.
Ο Λόγε Gnate Dei nostris in mentibus adsis,
Et flatu accendas pectora nostra tuo.

A M E N.

PHILIP. MELAN.

DE AVT O= RITATE VERBI

DEI ET SACRÆ SCRIP=
PTVRÆ.

A N T A DEBET
esse autoritas uerbi Dei, seu
Scripturæ sacræ apud om=
nes, ut nemo de ea re dubi=
tare debeat. Sed quemadmo=
dum suspicimus in cœlum o=
culis nostris, ita cogitemus

è cœlo sacram scripturam delatam esse, Et ut qui
è cœlo uenit, super omnes est: ita sacra Scriptu=
ra longè superat doctrinam & sapientiam homi=
num. Christus interrogauit Phariseos de doctri=
na Iohannis Baptistæ, an è cœlo esset, an ex homi=
nibus, Significans, illa duo genera doctrinæ longè
à se inuicem distare. Quod etiam disputatio
Christi cum Nicodemo demonstrat, Ioan. 3.

Est autem Verbum Dei, seu sacra Scripturæ
Veteris & noui testamenti, quæ dicitur SACRA,
id est, separata ab omnibus alijs scriptis, & à spi=
ritu sancto descripta, & est à cœlo delata.

Porro Christus diuidit Vetus Testamentum in
tres partes. Lucæ ultimo, cum inquit: Oportet

B S imple=

ISAGOGE AD LIBROS

impleri quæcunq; de filio hominis scripta sunt.

IN } I. Mose. } Reliqua.
 } II. Psalmis. } his adhæ-
 } III. Prophetis. } rent.

*Epistolæ sunt
 Euangeliory
 sigilla:*

Nouum Testamentum comprehendit ut maxi-
 mē Euangelia & Epistolas, quæ sunt Euangelio-
 rum sigilla. Vt: Ego Paulus sic subscribo sic ob
 signo Euangelium Matthæi meo sanguine. Ego Pe-
 trus subscribo. Ego Iohannes, &c.

Doctrina uerò sa- } LEGIS
 cræ scripturæ }
 duplex est: } EVANGELII.

Commendatur au- } 1. Sufficientia.
 tem scriptura } 2. Veritate.
 sacra. } 3. Utilitate.
 } 4. Autoritate,
 } 5. Dignitate.
 } 6. Æternitate.

I. SVFFICIENTIAM ostendit Christus, cum
 inquit (Habent Mosen & Prophetas. Item:
 Scrutamini Scripturas, quia uos putatis, in ipsis
 uitam æternam habere. Et Paulus Galatas I.
 Si quis aliud Euangelium docuerit, Anathema
 sit. Esaie. 8. Ad Legem & ad Testimonium. Deu-
 teronomij 8. Non addetis ad Verbum meum,
 quod

PROPHET: ET APOST:

quod loquor uobis, Nec auferatis ex eo. Et 12:
Quod precipio tibi, hoc facito: Nec addas quicquam, nec minuas.

II. VERITAS scripturæ comprobatur in uerbis Christi, Iohannis 18. Sermo tuus ueritas est, Et 1. Iohannis 2. Mandatum uetus & nouum uerum est, & uerum lumen iam lucet. Numeri 23. Non est Deus quasi homo, ut mentiatur.

III. UTILITAS scripturæ cernitur apud Paulum, Romanos 15. Quæcunq; scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus. 2. Timothei 3. Omnis scriptura diuinitus inspirata utilis est ad docendum, arguendum, &c.

IIII. AVTORITAS est Luca ultimo: Oportet impleri omnia, quæ scripta sunt in Mose, Prophetis & Psalmis de me. 2. Petri 1. Non uoluntate humana oblata est Prophetia, sed à SPIRITU SANCTO impulsus, loquuti sunt sancti homines.

V. DIGNITAS apparet Esaias 55. Sicut cælum à terra eleuatum est, sic etiam cogitationes meæ à cogitationibus uestris. Et Christus: Nolite sanctum dare canibus, nec proijciatis Margaritas ante Porcos.

Ætera

ISAGOGE AD LIBROS

ÆTERNITAS. Vt: Verbum Dei ma-
net in æternum. Et in Luca: Cœlum & Terra
transibunt, Verba autem mea non transibunt, Io-
hannis 6. Ad quem ibimus? Verba vite æternæ
habes.

DE SACRIS BIBLIIS
ET LIBRIS VETERIS ET
NOVI TESTAMENTI.

BIBLIA, *e.* seu Biblia, orum, quanquam in
genere Librum seu Libellum significat: Ta-
men specialiter dicuntur SACRA BIBLIA,
libri ueteris & noui Testamenti. SACRA qui-
dem, propter sacram Theologiam seu literas sa-
cras, & doctrinam diuinam, à sapientia Mundi
separatam, & è cœlo delatam. BIBLIA, quia in
eis multi libelli continentur, quorum primus est
Genesis, ultimus uero Apocalypsis.

PRIMA DIVISIO BIBLIORVM.

Sacra Biblia
diuiduntur
in Testamentum. $\left\{ \begin{array}{l} \text{VETVS} \\ \text{\&} \\ \text{NOVVM.} \end{array} \right.$

VETVS Testamentum continet libros sa-
cros, qui sunt editi ante Christum natum, ut libri
Mosi,

PROPHET: ET APOST:

Mosi, Psalmorum & Prophetarum, cum alijs aliquot, qui numero sunt quadraginta octo,

NOVVM Testamentum continet libros, qui sunt editi post Christum natum, ut: libri Evangeliorum & Epistolarum, cum alijs, qui sunt numero uiginti & septem.

SECUNDA DIVISIO.

Sacra Biblia diuiduntur in sex partes, quantum ad librorum differentiam attinet. Sunt enim alij libri Bibliorum,	}	Legales.	1.
		Doctrinales.	3.
		Euangelici.	5.
		Historiales.	2.
		Prophetales.	4.
		Epistolares.	6.

I. LEGALES, sunt quinque libri Mosi. Quia Lex in eis maxime descripta est.

II. HISTORIALES, qui simpliciter Historias seu res gestas continent. Ut sunt libri.

1. Iosue.
2. Iudicum.
3. Ruth.
4. Regum.
5. Paralypo.
6. Esdrae.
7. Nehemie.

8. Tobie

ISAGOGGE AD LIBROS

8. *Tobie.*
9. *Iudith.*
10. *Hester.*
11. *Maccabæorum.*
12. *Actorum Apostolorum.*

III. DOCTRINALES, qui doctrinam singularem continent, ad edificationem audientium, ut sunt Libri.

1. *IOB.*
2. *Psalmoreum.*
3. *Prouerbiorum.*
4. *Ecclesiastes.*
5. *Canticorum.*
6. *Sapientie.*
7. *Iesu Syrach.*

IIII. PROPHETALES, qui sunt à Prophetis prædicati & scripti, quorum quatuor Maiores, reliqui uero Minores dicuntur. MAIORES, quia maiores & longiores libros scripserunt. MINORES uerò, quia minores & breuiores libros scripserunt.

V. EVANGELICI libri, qui continent Evangelicas historias de Salvatore nostro CHRISTO, à quatuor Euangelistis descriptos.

VI. EPISTOLARES, sunt Apostolorum scripta & literæ, præsertim Apostoli Pauli.

Tertis

PROPHET: ET APOST:

TERTIA DIVISIO.

Bibliorum libri / CANONICI.
alij sunt: \ APOCRYPHI.

CANONICI libri sunt, quibus autoritas Ecclesiasticorum dogmatum conseruatur.

APOCRYPHI seu dubij sunt, de quorum fide dubitatur, & qui tantum ad ædificationem plebis ualent, non ad confirmanda Ecclesiastica dogmata, ut sunt libri.

1. IVDITH.
2. Sapientie.
3. Tobie.
4. Iesu Syrach.
5. BARVCH.
6. Maccabæorum.
7. Fragmenta in Hester & Daniele.

Reliqui omnes sunt Canonici libri. Alio nomine AVTENTICI. Vnde scriptura Canonica & Autentica nomen habet, Et Canonici, qui sacram scripturam legunt & interpretantur.

DE LEGALIBVS

SEV QVINQVE LIBRIS
MOSI.

LIBRI

ISAGOGGE AD LIBROS

LIBRI MOSI NOMEN HABENT
Græcum πεντάτευχος, à numero quina-
rio, quia Quinq; tantum sunt. Et ex Ebræo quin-
que quinquintates dicuntur. Adscribuntur au-
tem Mosi, uel quia Moses eos scripsit: uel quia
Mosi historiam continent, & quid seruus ille fide-
lis Moses egerit in domo Dei, Cum Esaias Pro-
pheta dicatur horum librorum scriptor fuisse.
Sunt autem hi quinq;.

1. GENESIS.
2. Exodus.
3. Leuiticus.
4. Numeri.
5. Deuteronomius.

I. DE GENESI.

Genesis.

GENESIS à gignendo nomen habet, seu
à generatione: Quia liber est generationis
Mundi, propter creationem rerum, & propter
restorationem post Diluum. Habet autem
Quinquaginta Capita, nec non in Sex partes di-
uiditur Principales, propter sex illustres perso-
nas, quarum historiae seu res geste in Genesi de-
scribuntur. Vt,

1. A Primo capite usq; ad sextum describitur
ADAM.

2. A Sexto

PROPHET: ET APOST:

2. A Sexto capite usq; ad duodecimum NOE.
3. A Duodecimo usq; ad uicesimum ABRAHAM.
4. A Vicesimo usque ad uicesimum octauum ISAAC.
5. A Vicesimo octauo usq; ad Tricesimum septimum IACOB.
6. A Tricesimo septimo usq; ad finem libri describitur IOSEPH.

Continet autem
tem Genesis.
in summa.

- I. INITIVM MVNDI.
- II. Diluuium.
- III. Incendium Sodomorum.
- IIII. Destructionem Babel.
- V. Res gestas Patriarcharum.
- VI. Maximè uero Lapsum generis Humani, & restorationem per semen Mulieris benedictum, id est, IESVM CHRISTVM.

II. DE EXODO.

EXODVS ab exeundo nomen habet, quia describitur hic exitus filiorum Israel de Ægypto, Nec non illorum conuersio in Deserto, ubi LEX est promulgata, quoniam nesciebatur, quid esset peccatum. Tunc enim dedit Deus legem

C Deca =

ISAGOGE AD LIBROS

Decalogi populo suo. Deinde Ceremoniales & Iudiciales leges per Mosen instituit, ut Religio et Politia apud Iudæos conseruarentur. Quibus omnibus, ut extruptione Tabernaculi Christus adumbratus est, ut, Lex est Pædagogus in CHRISTVM.

PRINCIPALIS DIVISIONE EXODI.

A primo capite usq; ad septimum post descriptionem Natiuitatis. II. Occultationis, III. In aquam proiectionis, IIII. Adoptionis, V. Figure, VI. Coniugij Mosi, Dat Deus ei mandatum redeundi in Ægyptum, & educendi populum Israeliticum (quia seruitute acerba premebatur à Pharaone) ex Ægypto. Quod mandatum post longam tergiuersationem exequitur tandem (in medio quarti capitis) & uadit in Ægyptum, & cum fratre Aarone ingreditur ad Regem Pharaonem. & ex postulat cum illo de populo dimittendo. qui numeratur in sexto capite.

II. A septimo capite, usq; ad Duodecimum describuntur Decem plagæ Ægypti, ut sunt.

1. Sanguinis.

2. Ranarum.

3. Peditum.

PROPHET: ET APOST:

3. Pediculorum.
4. Muscarum.
5. Pestis pecorum.
6. Ulcerum uesicarum.
7. Grandinis.
8. Locustarum.
9. Tenebrarum.
10. Mortis primogenitorum.

III. A Duodecimo capite usq; ad Decimum sextum, adscribitur liberatio populi Israelitici ab Ægypto, non sine perseuutione, tamen in potenti manu DEL.

IIII. A Decimo sexto capite usq; ad Vicesimum describitur profectio populi Dei per Desertum, & Murmuratio. Dei uero liberalitas in MAN & Coturnicibus.

V. In Vicesimo primo Capite datur Mosi DE CALOGVS.

VI. A Vicesimo primo capite usq; ad uicesimum quintum iudiciales leges ordinantur.

VIII. A uicesimmo quinto usq; ad Tricesimum secundum ordinantur leges Ecclesiasticæ seu Cereemoniales, de structura Tabernaculi.

C 2 A Trice-

ISAGOGGE AD LIBROS

VIII. A Tricesimo secundo capite usq; ad tricesimum sextum dantur Tabule Decalogi.

IX. A tricesimo sexto usq; ad quadragesimum Caput, describitur extructio Tabernaculi. In ultimo Capite, nempe in quadragesimo, describitur erectio Tabernaculi. Tantum de Exodi libro.

III. DE LEVITICO.

LEVITICVS tertius liber Mosi nomen habet à Tribu Leui, propter Sacerdotium Aaron, quod ordinatur in hoc libro cum suis Legibus, & instituitur propter peccatum purgandum & expiandum, ut significet uerum Sacerdotem CHRISTVM IESVM, agnum DEI, qui tollit peccata mundi. Huc enim pertinent Leuitica Sacrificia, Leuitica sanctificationes, & immundicia & aliæ Leuiticæ obseruationes, quib. Christus adumbratur,

Diuiditur hic liber in multas particulas, quia multas continet obseruationes Ceremoniales seu Ecclesiasticas, ut merito uocetur Ordinatio Mosi Ecclesiastica.

Ab initio primi Capitis usq; ad sextum caput descri-

PROPHET: ET APOST:

describuntur aliquot sacrificiorum species, ut in hoc libro multæ continentur, quarum quædam hic sunt commemorandæ.

I. Primum genus HOLOCAUSTVM Brendeofer / quasi totaliter comburendum sacrificium, quia totum deberet comburi, & inde nihil reseruari, sicut ex alijs speciebus deberent quædam Sacerdotibus reseruari, Capite primo.

II. OBLATIO Mædeofer / alioqui Carbam & Micam, id est, donum seu munus dictum hoc sacrificium, ut oblatio multiplicium panum, Capite secundo.

III. HOSTIA PACIFICORVM Tactoffer / qua homines reconciliati & pacem consequuti, gratias egerunt Deo. Vnde à Pace nomen habet apud Ebræos, ut sit sacrificium gratiarum actionis per animalia munda utriusq; sexus ab Homine recepto & reconciliato oblata, Capite tertio.

IIII. HOSTIA PRO PECCATO Syndoffer / sacrificium quod deberet offerri pro peccato Sacerdotis, Populi, Principis, Capite quarto.

V. Sunt & aliæ species adiungendæ, quarum infra fit mentio in hoc libro, ut HOSTIA pro

ISAGOGE AD LIBROS.

IGNORANTIA, Sacerdotis, Principis, Populi.

VI. HOSTIA pro Delicto, *Vstydoffer* / seu *Vannkundighedesoffer*.

VII. LIBANVM *drinctoffer* / Ebraice *Nesich*.

VIII. VOTIVVM sacrificium *Löffelsens offer* / eller *Löffreoffer* / Ebraice *Neder*, quando homines sua sponte fouebant aliquod uotum uotum Sacrificij.

IX. ANATHEMA *Brandoffer* / eller *Sorbandelsels offer* / quando maledixerunt sibi homines, Si hoc aut illud reciperent, illud de quo maledixerunt sibi, debet offerri Domino.

Summa, in quinque prioribus capitibus describuntur uariæ species sacrificiorum, ut cause, pro quibus offerri deberent.

A capite sexto usque ad Nonum recensentur uariæ leges sacrificiorum, ut I. Holocausti, II. Hostiæ pacificorum, III. Hostiæ pro peccato. Item, consecrationis.

A Nono usque ad undecimum, tria nobis in exemplum descripta sunt. Primo, obedientia erga Deum, capite nono. Secundo, Inobedientia erga Deum, capite 10, Tertio, mandatum de sobrietate.

Ab

PROPHET: ET APOST:

Ab undecimo capite usq; ad Decimum octa-
uum describuntur non solum immunda animalia,
sed etiam aliæ immundities & expiationes, ut
sunt.

1. Puerperarum, Cap. 13.
2. Hominum Leprosorum, Cap. 13
3. Mulierum Menstruarum, Cap. 14.
4. Morticimiorum.

A decimo octauo usq; ad uicesimum tertium
non solum gradus consanguinitatis in sexto præ-
cepto describuntur, sed etiam alia præcepta con-
piosiori explicatione repetuntur.

A uicesimo tertio capite usq; ad finem, sequun-
tur nunc aliæ diuine ordinationes, ut Festorum,
& pro pauperibus. Secundo Votorum & Deci-
marum. Inde conciones & adhortationes ad obe-
dientiam uerbi Dei, additis comminationibus, &
transgressores puuniantur.

Hactenus de libro Leuitico, qui tradit leges
& ordinationes Mosaicæ, de externo cultu Dei,
qui non solum à Gentibus Iudæos discernebant,
sed in quo se exercebant, non ut Holocaustis pec-
cata abolerentur coram Deo? quia remissio pec-
catorum fit per solum filium Dei) sed ut per hanc
externam disciplinam, quæ suam mercedem an-
nexam habuit Deo seruirent:

ISAGOGE AD LIBROS
III. DE LIBRO
NUMERORVM.

HIC Liber à numerando nomen habet, quia
populus Dei secundum Tribus numeratur,
& ad exercitium Religionis disponitur & singu-
lis Tribubus sue mansiones & officia sua distri-
buuntur & ordinantur. Præterea recitantur
multæ transgressiones populi, multa pericula,
multæ poenæ, multaq; interim beneficia Dei po-
pulo collata, inter montem Sinai & terram pro-
missionis uersanti, Quæ omnia CHRISTVM re-
spiciunt, propter quem instituta fuit Respublica
Israëlitica. Et uaticinium Balaam de Regno Chri-
sti continetur in hoc libro.

DIVIDITVR AVTEM HIC
liber in multas partes.

Ab initio libri usq; ad quintum caput nu-
merantur in genere primùm, omnes Tribus popu-
li Israëlitici, & in circuitu Tabernaculi singula-
rum Tribuū castra ordinantur. Deinde in specie
numeratur Tribus LEVI, cui seorsim sua officia
distribuuntur.

A Quinto Capite usq; ad Septimum, descri-
buntur uariæ leges, ut: I, eijciendorum extra ca-
stra.

PROPHET: ET APOST:

stra. II. Zelotipæ. III. Nazaraeorum. Quibus addita est in fine sexti Capitis formula Benedictionis, qua nostri Ministri, finita Christi Cœna (PRO ITE MISSA EST) utuntur, cuius tres sunt particule.

- I. Benedicat DOMINVS te, & custodiat te.
- II. DOMINVS illuminet te uultu suo, & misereatur tui.
- III. DOMINVS leuet faciem suam super te, & det tibi pacem.

A Septimo Capite usq; ad undecimum descripte sunt uariæ ordinationes, propter egregia Principum munera, quæ in dedicatione Tabernaculi erecti, & Altaris, offerebantur, Vt: Ordinatio Consecrationis Leuitarum in octauo Capite. Ordinatio Fesli PASCÆ in nouo capite. Ordinatio Tubarum in decimo Capite, Quæ pars ordinatur in fine orationis Mosi, ante eleuationem & dispositionem Arcæ.

Ab Undecimo usq; ad Decimumseptimum, describuntur horrenda exempla, quibus homines ad timorem induci debent.

- I. Murmur populi pro carnibus, & pœna murmurationis.

C 5

II. Seditio

ISAGOGE AD LIBROS

- I. Seditio Aaron & Mariæ sororis eius,
Lepra percussæ, contra Mosen.
- II. Perfidia exploratorum terræ Canaan,
qui populum perterrefaciunt.
- III. Populi murmur & fletus, & pœna
incredulitatis.
- V. Pœna peccantium per ignorantiam, su-
perbiam, & colligentis ligna Sabbatho.
- VI. Seditio & pœna { CORÆ.
DATHAN.
ABYRON.

A Decimo septimo usq; ad Vicesimum pri-
mum] præter Miraculum de florente uirga Aaro-
nis, describitur dignitas, officium & premium Sa-
cerdotum et Leuitarum, cum ordinatione Lustra-
lis aquæ ex cinere Iuueni. Quibus additur histo-
ria de morte Aaron, & Mariæ sororis ipsius.

A Vicesimo primo Capite, usq; ad Vicesimum
quintum, post uictoriam in bello contra Cananæ-
os describitur horrendum murmurationis exem-
plum, ignitis serpentibus punitum, ubi æneus Ser-
pens, Christum representauit, Ioannis 3. Mox per
tria capita Benedictio populi, & Prophetiæ Ba-
laam de Christo describitur.

A uicesimo quinto Capite usq; ad uicesimum
octa-

PROPHET: ET APOST:

Octavam, præter horrendam Fornicationis pœnam, iterum numeratur populus, ante diuisionem terræ Canaan, & promulgatur Lex hereditatis.

A Vicesimo octauo Capite usq; ad Tricesimum primum describuntur ordinationes Sacrificiorum in singulis Festis, ut,

- SACRIFICIUM.
1. IVGE seu Quotidianum.
 2. Sabbathorum.
 3. Nehomeniarum.
 4. Paschale.
 5. Pentecostes.
 6. Tubarum.
 7. Propitiationes.
 8. Tabernaculorum.
 9. Collectionis.

His additur uariorum uotorum descriptio.

A Tricesimo primo usq; ad finem politica quedam ordinantur, ut,

- I. Distributio spoliolum post uictoriam, in bello contra Amalechitas.
- II. Particularis distributio terræ Canaan.
- III. Enumeratio mansionum, in quibus Israe-

ISAGOGE AD LIBROS.

Israelitæ per quadraginta annos interdum quies-
uerunt .

IIII. Descriptio limitum terræ Canaan , Et
electio eorum, qui futuri erant diuisores, cum par-
te Leuitarum, ciuitatibus refugij, & processioni-
bus, non ad aliam Tribum transferendis.

Hæc omnia plena sunt exemplorum Fidei &
Incredulitatis, transgressionum, poenarum, & mi-
rabiliū ordinationum Dei Christum in carnem
uenturum respicientia.

V. DE DEUTE- RONOMIO.

DEUTERONOMION à ΔΕΥΤΕΡΟ
& ΝΟΜΟ, id est, à secundæ Legis recita-
tione seu promulgatione nomen habet. Quic-
quid enim in Exodo & Leuitico, quantum ad
Morales, Ceremoniales & Iudiciales leges atti-
net, dictum & propositum est, id omne Moses in
hoc libro ferè repetit. Nam hoc necessarium fuit
ut populus propter inobedientiam adflictus, rur-
sus ad obseruationem Legis adduceretur. Ideo
Moses Legem repetit, unà cum omnibus rebus ge-
stis, quæ illis contigerunt, Præterea quæ ad Sacer-
dotium

PROPHET: ET APOST:

dotium spectabant, & à nouo declarat omnia, quæ ad spirituales & corporales politiam pertinebant, quæ omnia tandem eò refert, ut ad Christum nos inuitent, de quo capite 18. clarè uaticinatur: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum & c. Lex enim est Pædagogus ad Christum, Et finis Legis Christus est.

HIC LIBER IN QUATVOR
partes principales commodissimè
diuiditur.

I. Ab initio usq; ad Quintum Caput quedam antea acta opera, & beneficia Dei, quibus populus suæ ingratitude atq; inobedientiæ, pariter & diuinæ beneficentiæ, & ad obediendum Deo grauius admonetur.

II. A capite Quinto usq; ad Vicesimum repetit ea, quæ fidem uel promouere uel impedire possunt, & ad spirituales politiam, & uerum Dei cultum in prima tabula potissimum spectant. Primum enim usq; ad 13. caput, Decalogum repetit cum egregijs admonitionibus & adhortationibus ad timorem Dei, & obseruationem decem mandatorum Dei: Et dehortationibus ab idolatriâ Gentium, præsertim post occupationem terre
re Ca=

ISAGOGE AD LIBROS

re Canaan, cum aliquot historiarum recitatione. Deinde repetit fideliter ordinationes Ecclesiasticas, de Ministris & Ministerio uerbi, de Decimis, de anno Iubileo, de precipuis festis, de electione Magistratus, de iure Sacerdotij, de ciuitatibus Refugij.

III. A Decimotertio Capite usq; ad Vicesimum omnia quæ cultum Primæ tabulæ respiciunt.

IIII. A Vicesimo usq; ad Tricesimum primum repetit ea quæ charitatem in secunda tabula uel promouere uel impedire possunt, & quæ ad corporalem politiam pertinent, ut sunt politicae ordinationes.

1. De rebus bellicis.
2. De operibus Charitatis.
3. De aptis ad officium, in coetu acceptantium.
4. De libello repudij.
5. De gratitudine erga uerbum Dei

Quibus adduntur pœnæ transgressionis mandatorum Dei, nec non obseruationis præmia. Et quod maximè consolatorium est, ostendit, capite 30. peccantibus esse reditum per pœnitentiam ad misericordiam Dei.

V. A Tricesimo primo capite usq; ad finem libri

PROPHET: ET APOST:

libri commemorantur ea, quæ circa mortem Mo-
si gesta sunt. Primum enim consolatur popu-
lum, ne propter mortem ipsius contristetur aut
animum reijciat. Deinde egregio carmine Deo
gratias agit, & quæ uentura erant in terra pro-
missionis uaticinatur. Mox benedicit populo sin-
gulisq; tribubus exemplo Iacob Patriarchæ, Gene-
sis 49. Valedicens eis, bene precatur, & quæ eis
uentura sint uaticinatur. Postremo montem a-
scendit, & accipiens à Deo consolationem ex hac
uita discessit, Et ut piè creditur, corpore & ani-
ma (sicut in monte Tabar cum Elia apparuit) in
coelum delatus est.

Huc usq; Πεντάτευχος Mosis, quod à numero
Quinario, & à uerbo τεύχω, quod significat in-
struo, Quasi sit Instrumentum, quod quinque
Libris constat, nomen habet, In solum Dominum
IESVM CHRISTVM respiciens, ut ipsemet Chr i-
stus tum alias tū præcipuè Lucæ ultimo testatur,
cum inquit: Quæ scripta sunt de filio hominis
in Mose & c. Præterea loci ex Mose citantur in
novo Testamento.

DE LIBRO IO,

SVÆ.

SEQuuntur libri aliquot Historiales ordine
Suscq; ad librum Quintum Iob, inter quos præ-
cipuè

ISAGOGE AD LIBROS

cipui sunt priores, ut Iosue, Iudicum & Regum in quibus abundè satis discamus I. Timorem Dei, & fidem. II. infirmitatem & Crucem. III. Pœnitentiam & resipiscentiam. IIII. Patientiam & consolationem.

Liber Iosue nomen habet, ab ipso IOSVA filio NVN, qui alias dictus est IESVS NAVE. Mosi successit in officio Magistratus, Et quemadmodum Moses populum ex Ægypto liberatum per desertum Quadraginta annos duxit & gubernavit, non sine potenti manu Dei: Sic Iosua populum in terram Canaan, seu in terram promissionis, eadem Dei potentia, fortiter expugnatis urbibus, interfectis & profligatis Gentibus, introduxit, & inter eos terram distribuit. Vbi hæc tria sunt seorsim obseruanda.

I. Quod Deus seruat promissionem suam, quinque Patriarchis factam de terra Canaan.

II. Quod Politia Israelitica sit conseruata propter prædicationem de semine Mulieris benedicto Domino nostro IESV CHRISTO.

III. Quod DEVS pugnet pro suo populo contra impios, quorum peccata deuastatione & interfectione punit, omnibus impijs in exemplum, ut resipiscant.

HIC

PROPHET: ET APOST:

HIC LIBER DIVIDI-
TUR POTISSIMUM UT LIBER
Deuteronomij, in quatuor principales
partes.

I. Ab initio usq; ad Sextum caput, præter uo-
cationem Iosue, & confirmationem ipsius, ac Res-
publicæ Israeliticæ gubernationem, nec non Ex-
ploratorum emissionem, periculum & reuersio-
nem, describitur miraculosus Iordanis fluuij tran-
situs cum suo memoriali, cumq; nouo circumcisi-
onis, intermissæ per quadraginta annos, mandato
Pasceq; celebratione.

II. A sexto capite usq; ad decimum tertium
describuntur ut præter foedus cum Gabionitis &
peccatum anathematis urbium, ut Iericho. Hay,
&c. expugnationes, & multorum Regum inter-
fectiones, quos enumeratos habet Caput duode-
cimum, ut DEVM pro suo populo fortiter pu-
gnare nec non impios delere, uideamus.

III. A Decimotertio usq; ad caput Vicesimum
describitur, diuisio terræ Chanaan, & per sortes
secundum Tribus Israelitarum distributio, quæ
DEI promissio uera esse declaratur.

IIII. A Vicesimo Capite usq; ad finem defini-
untur

ISAGOGE AD LIBROS

untur Ciuitates refugij, & agri suburbaei Leuitarum. Deinde remittuntur in sua, Ruben, Gad, & dimidia tribus Manasse, iuxta pactum Nume. 32. Mox cura Iosue de posteris per egregiam exhortationem & societatis gentium prohibitionem indicatur. Postremo longa beneficiorum Dei commemoratione premissa, nec non percusso foedere populum reuocat ad Deum. Vltimo mors Iosue, & Eleazari filij Aaronis ossiumq; Ioseph sepulture indicantur.

DE LIBRO IV DICVM.

Liber IV DICVM ab illis iudicibus, qui post Iosua dominati sunt in Israel nomen habet. Continet enim descriptionem progressus Israëlitici post mortem Iosue sub iudicibus, qui mirabiliter populū ab hostib. defenderunt. Vbi obseruandum est, quod eadem de causa Deus conseruaauerit Rempublicam Israelis, qua eam instituit, nempe propter Filium suum, qui ex IVDAICO populo nasceretur.

Porro & hoc obseruandum est, quod populus Veteris testamenti fuit sub quatuor generibus potestatis, iuxta rationem temporum.

I. Pri

PROPHET: ET APOST:

I. Primum fuerunt sub Patria potestate, tempore Patriarcharum Mosi & Iosue.

II. Deinde sub Iudiciaria potestate, tempore horum Iudicum.

III. Sub Regia potestate, tempore Regum.

IIII. Sub Pontificia potestate, tempore Pontificum usq; ad Christum, qui unus pro omnibus primo pater aternus est, Secundo Iudex uiuorum & mortuorum. Tertio Rex regum. Quarto Pontifex aternus.

Fuerunt autem Iudices numero sedecim.

- I. IVDAS.
2. Simeon.
3. Othoniel.
4. Aroth,
5. Sanyar.
6. Delbora Prophetissa.
7. Baruch.
8. Gedeon, qui & Hieroboal,
9. Abymelech.
- 10 Thola.
- II. Iayr.
- D 2 12. Iepthe.

ISAGOGE AD LIBROS

12. Iepthe.
13. Abapsan.
14. Achyalan.
15. Abdon.
16. SAMSON.

DIVIDITVR AVTEM LIBER IV-
dicum secundum ordinem personarum,
prout in Israel domi-
nate sunt.

AB initio libri usq; ad sextum Caput, descri-
buntur historia septem, Iudicum, Iudæ, Simeonis,
&c. inter quos Delbora Prophetissa Canticum
egregium canit, Capite quinto.

A sexto capite usq; ad Decimum tertium præ-
ter historiam Gedeonis & filij eius Abimelech, de-
scribuntur & alij tres iudices, Thola, Iayr & Ie-
pthe, Quæ pars clauditur stulto uoto Iepthæ, de
immolanda filia, Capite II.

A Decimotertio usq; ad 17. Historia Samsonis
pulcherrima describitur, Et per hoc seorsim com-
mendatur Samson, quod CHRISTI typum ges-
sit.

A Capite decimotertio usq; ad finem libri
præter Idolum Michæ & filios Dan, describitur
horren-

PROPHET: ET APOST:

horrenda et lamentabilis historia, de uxore Leuitæ, propter quam stupratam, collapsam, mortuam, & in duodecim partes diuisam, tota fere Tribus BENIAMIN deleta est, ut uel ex hoc uno exemplo Deum adulteria grauissimè & horrendissimè punire discamus.

Huc usq; liber Iudicum, in quo sunt multa exempla nobis proposita, quæ nos ad pœnitentiam inuitant, ubi Deum uidemus grauissimè puniuisse semper Idolatriam & alia horrenda scelera. Pœnitentibus uerò misericordem fuisse, ut merito uocetur Liber de ira & misericordia Dei.

DE LIBELLO

R V T H.

LIBellus R V T H nomen habet à Ruth, muliere Gentili, nempe Moabitide, seu ex populo Moab, qui fuit filius Loth, Genesis 19. Hic libellus continens tantum quatuor capita, præter hoc qd exemplum est œconomice industriæ, etiam hoc declarat, quòd GENTES eo tempore Deo curæ fuerint, & quod Euangelium etiam Gentibus reueletur, postquam hæc Ruth, & similes ex Gentibus, Abrahæ semini iunguntur.

Continet autem hic libellus partem Genealogiæ Davidis, quæ ab Euangelista translata est in

D 3

Genealo.

ISAGOGE AD LIBROS

*Genealogiam Christi, ut ita hunc quoq; libellum
Christum respicere uideas, & Christum ex pecca-
toribus & peccatricibus ad abolenda peccata
nasci iam olim decreuisse scias, adeoq; salutem ad
Gentes quoq; pertinere non dubites.*

DIVIDITVR AVTEM IN
duas particulas.

I. *In duobus prioribus capitibus exemplum est
de Ruth, quod Nurus omnes erga Socrus suas hu-
militer & officiose se gerere debeant. II. In poste-
rioribus exemplum castitatis in Roab.*

DE LIBRIS RE- GV M.

LIBRI historiales quatuor, qui REGVM li-
bri inscribuntur, secundum uulgatam editio-
nem, sunt apud Ebraeos duo tantum libri, quorum
prior Samuelis dicitur, & apud Latinos in duos
libros diuiditur, qui Samuelis libri dicuntur. Po-
sterior uero Regum, qui itidem in duos libros di-
uiditur, qui Regum libri dicuntur.

Fuit autem Samuel Propheta Dei sub Saule
Rege fidelissimus & constantissimus, à quo prio-
res duo libri nomen habent, in quorum altero
Saulis, in altero uero Dauidis historia describi-
tur. Posteri-

PROPHET: ET APOST:

Posteriores uerò duo libri propriè Regum libri dicuntur, quia omnium aliorum Regum, tam in Iuda, quam in Israel, historias continent.

IN primo libro Samuelis describitur inchoatio tertiæ potestatis nimirum Regiæ, sub impio Rege Saule, sub quo Regnum & Monarchia in Israel instituta est.

In secundo libro Samuelis transfertur regnum à familia Saulis in familiam Dauidis, Regis & Prophetæ pijsimi, qui corona Prophetarum merito uocatur.

IN primo libro Melachim, hoc est, iuxta uulgatam editionem in tertio libro Regum, describitur primum historia SALOMONIS Regis, sub quo Templum Ierusalem Domino edificatum est. Deinde regnum in duas partes, scilicet Iuda & Israel diuisum est, & aliquot regum, utriusque partis, historiae describuntur.

In secundo libro Melachim, id est, in quarto libro Regum uulgariter, ordine Reges alij omnes describuntur, in Israel & in Iuda. Præterea deuestationes & abductio populi Israel in Assyriacam captiuitatem. Iuda uerò in Babylonicam captiuitatem. Interim ornantur hi libri promissione de Christo, quæ facta est Dauidi, 2. Reg. 3.

ISAGOGGE AD LIBROS.
 CATALOGVS REGVM
 populi Iudaici.

SAVL.	} impius.	} 1. Reg. 9.	} Reg.		
DAVID .				} pij Reges.	} 2. lib.
SALOMON					

HI tres regnauerunt super totum Israeliticum
 & Iudaicum populum, ante dissipationem Tribu
 um, Postea decem Tribus à duabus defecerunt, &
 facta sunt duo Regna, ut Regnum IUDA, id est,
 duæ Tribus, scilicet IUDA, & BENIAMIN, Et
 Regnum ISRAEL, hoc est, aliæ decem Tribus.

REGES IUDA.

1. ROBOAM impius, 3. Reg. 12. & 14.
2. ABIAS impius 3. Regum 15.
3. ASA pius, 2. Reg. 15.
4. IOSAPHAT pius 2. Reg. 22.
5. ZAMBRIAS impius 3. Reg. 16.
6. IORAM impius 4. Reg. 3.
7. OCHOZIAS.
8. IOAS, 4. Reg. 12.
9. AMASIAS, partim pius, partim impius
 4. Regum 14.
10. AZARIAS qualis pater talis filius, 4.
 Reg. 15. 11. IOA.

PROPHET: ET APOST:

11. IOATHAM, *qualis talis &c.* 4. Reg. 15
12. ACHAS *impius* 4. Reg. 16.
13. EZECHIAS *pius*, 4. Reg. 18.
14. MANASSES *impius* 4. Reg. 21.
15. AMON, *qualis pater, talis filius*, 4.

Reg. 21.

16. IOSIAS *pius*, 4. Reg. 22.
17. IOACHAS *impius*, 4. Reg. 23.
18. IOACHIM *impius*, 4. Reg. 23.
19. IOACHIM *filius similis patri*.

20. ZEDECHIAS *impius*, 4. Reg. 24,

Hic Zedechias, ultimus Dux Rex Iuda, ductus est cum populo Iuda in Babylonem, 4. Reg. 25. Mansitq; in captiuitate populus Iuda an no s^{ca}ptuaginta, iuxta prophetiam Hieremie.

REGES ISRAEL.

1. HIEROBOAM *impius*. 4. Reg. 13.
2. NADAB *impius*, 3. Reg. 15.
3. BASSA *impius* 3. Reg. 16.
4. HEBAN *impius* 3. Reg. 16.
5. ZAMBRI *impius* 3. Reg. 16.
6. ACHAB *impius* 3. Reg. 18.
7. OCHOZIAS 4. Reg. 3.
8. IORAM *impius* 4. Reg. 3.
9. IEHV *pro parte pius, pro parte impius*
4. Reg. 10.

D 5

10. IOA.

ISAGOGGE AD LIBROS

- 10 IOACHIM impius 4. Reg. 13.
11. IOAS impius 4. Reg. 12.
12. HIEROBOAM impius 4. Reg. 14.
13. ZACHARIAS partim pius partim impius, 4. Reg. 15.
14. SELLON impius 4. Reg. 15.
15. MANAHEM impius 4. Reg. 15.
16. PHACEAS impius 4. Reg. 15.
17. PHACEA impius 4. Reg. 15.
18. OSEE impius 4. Reg. 15.

Sub hoc ultimo Rege translatus est Israël in Assyrios, manens in captiuitate 4. Reg. 17.

PRIMVS LIBER SAMVELIS,

in tres principales partes commodissime diuidi potest.

Ab initio usq; ad Nonum Caput Historia Samuelis, qui iudex & Propheta fuit in Israel, describitur, ut,

Natiuitas.

Vocatio,

Oblatio,

Senectus,

SAMVELIS.

Interea etiam describitur pugna populi Dei contra Philistin, & Miracula ad arcam facta, nec non infortunium Heli Sacerdotis ex indulgentia filiorum. In fine huius partis predicatur populo ius Regis à Samuele.

II. A capia

PROPHET: ET APOST:

II. A capite Nono usq; ad Sedecimum historie
Saulis prima pars describitur, ut,

1. Vocatio,
2. Vnctio,
3. Prophetatio
4. Confirmatio,
5. Victorie,
6. Regnum
7. Mansuetudo
8. Transgressio,

Regis SAVLIS.

III. A Decimosexto capite usq; ad finem de-
scribitur altera pars Historie Saulis, in qua non
solum in pugna contra Philistin, sed multo magis
in persequendo Dauide uersatur usq; ad mortem
Vbi non tantum unctio Davidis, uictoria contra
Goliath, Et confœderatio cum Ionatha filio Sau-
lis, Sed etiam multiplex, uaria & periculosa fu-
ga Davidis, nec non eius liberatio describitur, ut
quisq; uideat, quomodo mirificauerit DOMI-
NVS seruum suum, & eum ad inferos deduxe-
rit & reduxerit, donec per crucem erectus ad re-
gni fastigium euasit in Regem pijsi-
mum & Prophetam sanctissi-

mum.

SECVN-

IS'AGOGÉ AD LIBROS
SECUNDVS LIBER SAMVELIS,
qui totus continet historiam Dauidis,
commodè in tres partes princi-
pales diuidi potest.

I. Ab initio usq; ad undecimum Caput præter uindictam de proditoribus & intersectoribus Saulis unctio & inauguratio Dauidis in regnum post mortem Saulis describitur. Deinde fœlix successus, plenus humanitate, pietate, uoluntate in edificanda domo Domini, Victorijs super Philistæos, & alios, Misericordia, fidelitate, beneficijs &c. Cui facta est etiam promissio de Christo cap. 7. cuius fit mentio ad Ebræos 10.

II. Ab Undecimo Capite usq; ad Vicesimum secundum describitur Adulterium & Homicidium Dauidis, & post actam pœnitentiam ad Parabolicam prædicationem Nathan Prophætæ, multiplex infortunium à proprijs filijs, qui stuprum intulerunt uxoribus Dauidis, Et seorsim periculum seditionis à filio Absolone, cum alijs peccati pœnis, & regni ruina, Item, fame & alijs calamitatibus quæ sequutæ sunt adulterium & homicidium Dauidis.

III. A Vicesimo secundo Capite usq; ad finem sequuntur uerba, Primum Corminis, & Gratiarum

PROPHET: ET APOST:

rum actionis. Deinde nouissima uerba Davidis, præter grauiſſimam in numerando populo offenſionem DEI, & grauiſſimam peccati pœnam, quam inter tria pœnarum genera data optione David elegit. Vt & hic egregium de Ira & Miſericordia Dei librum habeamus.

TERTIVS liber Regum, qui primus Melachim uocatur, nunc hiftoriam Salomonis, nunc aliorum quorundam Regum continens, in tres principales partes diuidatur, ut Prima pars fit de Salomone. Secunda de Filio Salomonis Roboam, & aliquot alijs Regibus. Tertia de impio Rege Achab, deq; Regina impiſſima Iſabel & Helia Propheta.

Salomonis hiftoria diuiditur in tres partes. $\left\{ \begin{array}{l} 1. \text{ Ante ædificationem} \\ \text{templi.} \\ 2. \text{ In ædificatione tēpli.} \\ 3. \text{ Post ædificationem.} \end{array} \right.$

Ante ædificationem Templi, ab initio uſq; ad Quintum Caput præter Hiftoriam de ſenectute Davidis in 1. cap. Et de morte eius in 2. deſcribitur inauguratio regni Salomonis, ſapientia iuſticia & gloria eius. Cuius & Chriſtus mentionem facit Matthæi ſexto.

In

ISAGOGE ^v AD LIBROS

In ædificatione Templi primum agitur cum Rege Hyram de Materia. Deinde de forma, postremo de fabrica & structura à Quinto capite usq; ad octauum.

Post ædificationem Templi ab octauo Capite usq; ad 12. sequitur primum benedictio Templi, cum oratione Salomonis. Inde ciuitatum extructiones & magnificentia Salomonis, quam sequuta est Libido, nec non horrenda idololatria, propter quam scissum est regnum Israel in duas partes, & suscitatus est Hieroboam contra Salomonem. Sic solent florentissima regna propter idololatriam declinare, succumbere, & tandem perire. Postremo seruatur Salomon propter benedictum Semen mulieris, & in pace moritur, atq; in ciuitate Dauid patris sui sepelitur.

Secunda pars à Duodecimo usq; ad Decimum septimum Caput continet præter Historias aliquot Regum, separationem regni Israel à regno Iuda.

Tertia pars à capite Decimo septimo usq; ad finem libri continet non tantum Regis Achab, & Reginae Iesabel impietatem, iniuriam & tyrannidem, sed etiam HELIÆ Prophetae orationem, constantiam, & tandem fugam atq; personale

PROPHET: ET APOST:

nale quadraginta dierum ieiunium. Vt hic liber sit admodum celebris propter regem Salomonem & Heliam Prophetam, qui non tantum in terra, sed etiam in cælo dominatus est.

QUARTVS liber Regum, qui est secundus Melachim, Historias aliorum Regum Israel, & Iuda post impium Regem Achab, continet, & celebris est, propter utramq; translationem, Alteram ipsius Israel in Assyriam capite 17. Alteram Iudæ in Babylonem capite ultimo.

Porro præter Historias HELIÆ & HELIZEI Prophetarum, usq; ad 10. caput ordine successionis inuicem sequuntur se Reges, partim in Israel, partim in Iuda. Nunc pij, nunc impij, Nunc pijsimi, ut Iosias, Ezechias, Nunc impijsimi ut Ioas & Manasses & c. usq; ad finem Libri, sub quibus Regibus omnes Prophetae, ab Elia & deinceps, qui fuerunt ante Captiuitatem Babylonicam, prophetarunt, & pleriq; illorum, ut Esaias, Ieremias, Amos, Zacharias, & cæteri, Martyrio coronati sunt.

DE LIBRIS PARALIPOMENON.

PARALIPOMENON à relinquendo nome habent, quia tractat id, quod in Libris Regum

ISAGOGE AD LIBROS

Regum sit relictum seu omisum à $\pi\zeta\alpha$, id est iuxta: $\epsilon\lambda\epsilon\iota\pi\mu\alpha$ relinquo, omitto.

Possent autem dici Libri Chronicorum seu Annalium, quia continent Historias annales. Unde titulus est Ebraeis, Dibre Haiamaim, id est, uerba dierum, Quia in his duobus libris describuntur sigillatim gesta & facta Regum Israel.

Incertum est autem, an hi duo libri sint ille unus, de quo fit mentio in Libris Regum, cum dicitur. Nonne haec sunt scripta in libro Verborum dierum Regum Iuda?

HI DVO LIBRI SIC DIVIDVN TVR.

Prior, qui triginta Capita habet, continet historias Saulis & Dauidis, praeter Tribuum enumerationem.

Posterior qui Triginta sex capita habet, continet historias Salomonis & omnium aliorum regum in Iuda & Israel.

SVM

PROPHET: ET APOST:
SVMMA PRIMI LI=
bri hæc est.

I. Ab initio usq; ad Duodecimum caput præter historiam in Decimo capite, de Sacerdotibus & Leuitis, in undecimo de morte Saulis, describuntur enumerationes Patrum & Patriarcharum ab initio Mundi, seorsim uerò duodecim tribuum Israel.

II. A Duodecimo capite usq; ad 24. Historia Dauidis, ut est in secundo libro Samuelis, amplificatur.

III. A Vicesimo quarto Capite usq; ad finem, principum Dauidis Catalogus ponitur. Item, Oblationes, & tandem Mors ultima linea rerum Dauidem inuadit.

SVMMA SECVNDI LI=
bri Paralipomenon.

I. Ab initio usq; ad Decimum caput amplificantur ea de Rege Salomone, quæ in maiori parte tertij Libri Regum continentur.

II. A Decimo usq; ad finem aliorum Regum gesta & facta describuntur, quæ in fine tertij & per totum quartum librum Regum sunt scripta.

E DE

ISAGOGE AD LIBROS
DE LIBRO ES
DRÆ.

DVO libri: Alter Esdræ primus, Alter Esdræ secundus, qui & Nehemiæ dicitur in unum librum, apud Ebræos coarctantur. Tertius uero & quartus liber Esdræ apud Ebræos non sunt, etiamsi tertius pro maiori parte ex libro Paralipomenon sit conflatus.

Libri Esdræ & Nehemiæ iusto historiarum ordine libros Regum, & Paralipomenon sequuntur. Sicut enim libri Regum & Paralipomenon continent historias rerum Israelitarum, quæ gestæ fuerunt ante captiuitatem Babylonicam: Ita hi duo libri, Esdræ & Nehemiæ, tradunt ea quæ gestæ sunt in populo Iudaico post Captiuitatem Babylonicam. Nam Esdras & Nehemias (qui scribæ Ieremiæ fuisse dicuntur) reducunt populum è Babylonica captiuitate, & instaurant ciuitatem Ierusalem & Templum, politica uidelicet, & Ecclesiastica. Quibus adiutores & hortatores sunt Propheta Haggeus & Zacharias. Hæc autem reedificatio facta est propter Christum, qui prodiem erat uenturus, in Bethlehem nasciturus, & in secundo isto Templo Hierosolymitano prædicaturus,

PROPHET: ET APOST:

caturus, ac tandem extra Hierusalem passurus.

SVMMA LIBRI

Esdrae.

Capita sunt decem, quæ sic diuiduntur. I. Ab initio usq; ad quartum caput describitur liberatio populi Iudaici per Cyrum, Regem Persarum. Deinde populus duce Zorobabele numeratur & congregatur in Hierusalem, oblationes & festiuitates repetens. Et hic obseruetur mirabile iudicium Dei, & beneficium erga Gentes per captiuitatem Iudaici populi. Sicut enim Nabuchodonosor & Euilmerodach ante liberationem opera Danielis conuersi sunt, Darius uero Rex Medorum, & Cyrus Rex Persarum post liberationem Ita profuit Gentibus Iudæorum captiuitas.

A Quarto capite usq; ad nonum, describitur reedificatio Templi post impedimentum Quadraginta duorum annorum sub Dario Iuniore, ad exhortationem Aggae & Zachariae Prophetarum, Ut uideas inuidiam & astutiam Satanae, uerum Dei cultum, quantum potest, impediens. Deinde Templum per Esdram ornatur denuo, Dario pro sua pietate sumptus suppeditante, & ablata reddente.

E 2 A Nono

ISAGOGE AD LIBROS

A Nono capite usq; ad finem describitur zelus Esdræ in separandis & amouendis alienigenis mulieribus, ubi seorsim obseruandi sunt loci de oratione & de uera pœnitentia. Et obseruandum est in hoc toto libro, quomodo Deus nunc punit suos electos delinquentes, ut hic per captiuitatem Babylonicam: nunc recipit eos in gratiam, ut hic per Esdram & Nehemiam.

SVMMA LIBRI NEHEMIÆ, QVIET SECVNDVS liber Esdræ dictus est.

I. Ab initio libri usq; ad octauum caput, post fidelem Nehemiæ Iudæi orationem, cum agnitione peccatorum suorum factam, impetrat ab Ethnico Domino suo, ARTAXERXE Rege (cuius Pincerna fuit in Persia) ueniam redeundi ad suos in Iudæam, ut factum sequi fidelem orationem uideamus. Deinde ueniens Hierosolymam inceptit ciuitatem non sine cruce, persecutione & multis impedimentis, reædificare, ita ut populus non solum Hostibus ita molestus sit, ut altera manu gladium tenere, altera uero ædificare sit coactus Sed etiam tanta fame & annonæ charitate pressus, ut Nehemias, capite quinto, edicto mandauerit, ut omnes qui ad usuram acceperant, totum ipsis paupe-

PROPHET: ET APOST:

pauperibus redderent. Postremò, etiamsi non fuit tutus ab insidijs iniquorum hominum, tamen in opere processit, donec excubias agi, portasq; nocturno tempore claudi iussit.

II. A secundo capite usq; ad undecimum restituitur Religio, recitatur Lex, prædicatur populo, fœdus etiam renouatur. Nam sine Religione & uerbo Dei omnia replentur erroribus.

III. Ab undecimo capite usq; ad finem libri primum distinguuntur habitationes populi. Deinde numerantur Leuitæ. Postremò separantur alienigenæ mulieres. Curatur pro Leuitis, & observatio Sabbathi renouatur.

Tertius Liber Esdræ, qui sic uocatur, nihil aliud continet, quam illorum amplificationem, quæ sunt in libro Nehemiæ comprehensa, præter ea quæ in primo capite ex libris Paralipomenon repetuntur.

Quartus liber Esdræ, qui non ipsius Esdræ uidetur esse, collectus ex pluribus, & amplificationem eorum, quæ sunt in primo libro Esdræ sufficienter descripta, continet, ut non sit uerisimile, Esdra uel tertio eadem repetiuisse. Sed ut ut sese res habet, hi duo postremi libri ut non sunt in E-

ISAGOGE AD LIBROS

bræo, nec in Germano Lutheri, ita nullius ferè sunt utilitatis.

Igitur ad libros, qui sequuntur, ut I. Tobie. II. Iudith. III. Hester, qui etiam inter Historiales computari possunt, transeamus, & quid ad ædificationem in summa contineant, breuiter percurrendo uideamus.

DE LIBRO TOBIAE.

Liber Tobie, siue sit Historia, siue alioqui excogitatum quid, ut esse uideatur Comœdia, suam habet utilitatem. Indicat enim, quomodo soleat accidere pio rustico, aut alicui in coniugio uiuenti, nimirum ut affligatur. Sed exitus tandem est foelix, ut discant hi coniuges habere patientiam in fide & spe aeternæ uitæ. Est itaq; liber Tobie speculum status conjugalis, & exemplum libri Iesu Siracidae, pro patrefamilias.

Sunt Quatuordecim Capita, quæ sic diuidantur, postquam sciuerimus, Tobiam sub Salmanassar Rege Assyriorum cum alijs Israelitis ductum in Assyriam captiuum, & illic inter impios cum cruce & persecutione uixisse.

I. Ab initio usq; ad quintum Caput describitur Tobie Patris seu senioris,

I. Reli-

PROPHET: ET APOST:

1. Religio.
2. Coniugium.
3. Pietas.
4. Crux sub Sennaherib.
5. Officium pietatis in sepeliendis mortuis pijs.
6. Cæcitas.
7. Oratio.
8. Ieiunium.
9. φιλοσοφία, hoc est, paternus amor erga filium.

II. A Quinto usq; ad Decimum tertium describitur Tobie iunioris. I. Profectio in Rages, civitatem Medorum, ad domum Gabelis. II. Liberatio per Angelum à pisce. III. Coniugium cum Sara Reguli filia. IIII. Oratio. V. Reditus. VI. Sanatio patris. VII. Angeli discessio, &c. Quæ omnia Coniugij statum, qui per Angelos etiam administratur, nobis commendant, ut sit inter nos honorabile, Ebræos 13.

III. A Decimotertio capite usq; ad finem, describitur senioris Tobie. I. Gratiarum actio. II. Prophetatio de Hierusalem. III. Anni. IIII. Obitus. V. Sepultura, cum Historia de Ninevæ perditione, Ierosolymæ restauratione, iuniorisq; Tobie

ISAGOGE AD LIBROS

reditu ad suos, morte, &c. Sic Deus ipse gubernat œconomiam, & adest fidelibus coniugibus in omnibus suis afflictionibus.

DE LIBRO IVDITH.

Liber Iudith ab ipsa IVDITH nomen habet, & inter Apocrypha computatur. Dubitatur enim, an sit Historia, an uero excogitatum quid, sicuti habet tragœdiæ formam. Ut ut autem sese res habet, est liber utilis, & in Nicena Synodo confirmatus, ut inter sacros Bibliorum numeretur libros. Depingit enim impiorum tyrannidem, horrendum uero exitum. Deinde piorum fiduciam & uictoriam, tametsi sub cruce exercentur.

CAPITA SVNT SEDECIM,
que sic diuiduntur.

I. Ab initio usq; ad octauum Caput continet primum in genere uictoriam regis Nabuchodonosor, per Holofernem Principem. II. Deinde minas & indignationem Holofernus contra Israelitas. III. Postremo Israelitarum nunc resistantiam nunc trepidationem, ut fit in cruce Sanctorum propter infirmitatem carnis, Diabolo per suos nimium seuiente. Ab

PROPHET: ET APOST:

II. Ab octauo usq; ad Decimumtertium, describitur ipsius Iudith (quæ fuit uidua Iudæa, de Tribu Simeon) constantia & spes liberationis. II. Oratio. III. Astutia. IIII. Successus. V. Audacia in obtruncando Tyranno. VI. Reditus in Ciuitatem Bethuliam, Vt certo statuamus, Deum saluare posse tam in paucis, quam in multis: tam per Mulieres, quam per uiros, ut uictoria sit à DOMINO, cuius uirtus in infirmitate nostra perficitur.

III. A Decimotertio capite usq; ad finem canunt Iudæi, triumphum post uictoriam, & hostibus interfectis agunt gratias Iudith, & ipsa Iudith DEO gratias agit, & tandem in bona senectute ex hac uita discessit. Laus, Gloria & honor DEO, qui profligatis impijs, suos electos, quibuscunq; tandem medijs, defendit & seruat.

DE LIBRO

HESTER.

Liber Hester ab Hester, muliere Iudæa nomen habet, quæ ducta est in uxorem ab Ahasuero, qui aliàs dicitur Artaxerxes, Cyri in Imperio Persico successor. Quæ enim in hac Historia continentur, contigerunt in Monarchia Persica, post reditum Iudæorum ex Babylonia, sed ante instaurationem populi.

E 5 Porro

ISAGOGE AD LIBROS

Porro Deus, ut conseruaret populum suum, in quo Christus nasceretur, & hic mirabiliter propulsauit periculum, quod in omnes Iudæos, qui reliqui adhuc erant in Persia, intendebatur, ut hoc exemplo consolaretur eos, qui domum redierant, & excitaret eos, ut confidenter & alacriter pergerent in restauranda ea politia, in qua Christus prædicaturus esset Euangelium, & inchoaturus suum regnum.

Quantum ad libri diuisionem attinet, obseruandum est, nouem priora capita tantum in Ebraeo haberi, Reliquum uero usq; ad finem in Ebraeo non haberi. Ideoq; & in Germanico Lutheri à reliqua parte separatum, & per se positum in fine testamenti.

Sunt alioqui Sedecim Capita, sicut & in libro Iudith, quæ sic diuidantur, quasi in modum Comœdiæ. Vt primus Actus sit usq; ad Quartum caput, in quo Regina VASTHI marito suo inobediens repudiatur, uirginumq; pulcherrima HESTER eligitur in Reginam. Sed per exaltationem Aman, & insidias ipsius, lugent Iudæi, dum omnes de uita propter literas Regio edicto contra eos emissas periclitantur, Vt in hoc exemplo Vasthi & Hester uideamus, quomodo Deus mirabiliter deponit potentes de sede, & exaltat humiles. In Aman uero, quomodo Deus ad tempus permittit
Tyran.

PROPHET: ET APOST:

Tyrannos florere & scuire, ut tandem eò grauius cadant & puniantur.

Secundus Actus est à capite quarto usq; ad nonum, in quo sequitur consolatio, per hoc, quod Regina Hester à Mardocheo multis tandem precibus inducta suorum Iudæorum patrociniū suscipit & Mardocheo Regis amicitiam conciliat. Vnde tandem Aman suspensio, postquam insidiæ eius Regi sunt manifestatæ, datiq; literis quæ prioribus contrariæ fuerunt. Iudaicus populus mortis periculo liberatur, & eorum luctus in gaudium conuertitur, ut ita uerum sit de Aman, q̄ Psalmus habet: Incidit in foueam quam fecit. De populo Iudaico uero: Laqueus contritus est, & nos liberati sumus.

Tertius Actus est in Nono capite, de Vindicta, quam Iudæi nunc in filios Aman, nunc in reliquos hostes suos exercuerunt. Huc usque in Ebræo.

Quartus Actus eorum quæ sunt in Ebræo, de somnio Mardochei, unâ cum interpretatione deq; literis contra Iudæos euulgatis, & tandem de oratione Mardochei, usq; ad Decimum quartum Caput.

Quin-

ISAGOGE AD LIBROS

Quintus Actus usq; ad finem, de luctu & oratione Hester, de intercessione eius ad Regem Ahasuerum pro Iudæis, & literis euulgatis contra priores, de salute Iudæorum adeoq; de constitutione Festi diei, in memoriam tanti beneficii Iudæis à Deo per Hester & Ahasuerum, nec non Mardocheum, exhibiti. Sic & hodie & semper adest Deus suæ Ecclesiæ & suo populo ad iuuandum in omni necessitate. Sit Christo gloria in æternum, Amen.

DE LIBRO IOB.

Liber Iob, ab ipso Iob nomen habet, de quo Ezechielis capite 14. Si fuerint tres uiri isti in medio eius, Noe, Daniel & Iob, ipsi iusticia sua liberabunt animas suas, ait Dominus exercituum. Quis autem hunc Librum scripserit, an Moises, (ut quidem putant) incertum est, Nec multum refert hoc scire, cum constet hunc librum Spiritus sancti eloquia continere.

Summa libri est, quod tractat hanc questionem: An etiam pii à Deo adfligantur? Id probat Iob firmis argumentis, quod Deus etiam pijs innocentibus adflictiones immittere soleat, tantum ad suam gloriam, ut Christus Ioannes 9. de cæco nato loquitur.

Sed

PROPHET: ET APOST:

Sed huic sententiæ opponunt se amici Iob, & multis uerisimilibus argumentis contendunt, Iustos à Deo non adfligi. Et si adfligit, id propter illorum peccata fieri.

Premittitur autem beati uiri multiplex calamitas, & incorporabilis patientiæ specimen & uirtus. Deinde conspecta uiri iusti miseria, offeruntur occasiones multiplicium disputationum, præsertim de summa & inexplicabili prouidentia, sapientia etiam, & ineffabili scientia Dei. Aduenientes enim tres amici Iob, uiri sapientia humana admirabiles, uaria cum sancto uiro colloquia miscent. Superuenit & quartus, nempe Elihu, & contra eum acerrimè contendit. Atq; tota huius libri summa inter hos quinque uiros agitur. Contentionem tandem dirimit ipse Deus.

CONTINET AVTEM HIC LIBER

Quadraginta duo Capita, quæ sic diuiduntur.

In primis tribus Capitibus continetur historia de uarijs afflictionibus Iob, & tentationibus Satanae, primum liberos & possessionem Iob. ubi uerò hæc omnia patientissimè tulit, tandem & personam ipsius inuadentis, ubi factus impatiens, ob doloris magnitudinem, non solum maledicit horribiliter diei suæ natiuitatis, sed etiam laudat mortem contra uitam hanc, cuius eum omnino cœpit scietas,

ISAGOGE AD LIBROS

tas, Vbi obseruandum est, quomodo instet Satan tentando, donec hominem contra Deum enormiter peccare faciat.

A Quarto capite usq; ad Octauum descripta est, prima disputatio inter Iob & amicum suum Eliphan Themaniten. Argumentum est, quod Eliphas opposuit Iob: Deus punit homines tantum propter illorum peccata. Iob autem respondens ita hoc se habere negat, & queritur de amicorum molestia, quod magis eum terreant, quam consolentur.

Ab octauo capite usq; ad undecimum, descripta est secunda disputatio inter Iob & secundum amicum Bildad Suiten, de eodem argumento, quod Deus Iob propter peccata sua punit. Quod iterum negat Iob ita esse, cum querimonia, quod ignoret causam suae afflictionis.

Ab Undecimo capite usq; ad Decimum quintum, sequitur tertia disputatio de eodem argumento, inter Iob & tertium amicum Zophar Namathiten, cui Iob proponit hanc questionem: Quare bonis interdum male sit. Deinde soluit ipsius argumentum, & tandem queritur de miseria omnium hominum in terra.

A Decimo quinto usq; ad uicesimum secundum iterum ordine incipiunt tres amici Iob contra illum disputare. Primus Elephas arguit, Iob esse peccato

PROPHET: ET APOST:

peccatorem. Id quod Iob non negat, sed interim redarguit, Elephan & socios esse malos consolatores. Secundus Bildad commemorat quemadmodum soleat Deus multis plagis impios punire, & uult inferre, Iob esse impium, quia multum à Deo punitur. Iob respondit in silentio suam esse fortitudinem. Tertius Zophar arguit: Malis bene esse quidem, sed non diu, & Iob talem esse contendit. Iob ostendit contrarium in utraq; parte uerum esse, scilicet & impijs diu bene esse in hac uita, Et se non esse impium.

A uicesimo secundo usq; ad 32. duo illi amici Iob, Eliphaz & Bildad, tertio ipsum Iob adhuc uehementius aggrediuntur, eadem opinione, qua prius ex humana ratione nitebantur. Sed frustra. Stat enim Iob infracto animo, tametsi iacet in summa miseria, Et nunc docet eos, nunc iterum addit querimonias, nunc se purgat coram amicis, quod fuerit inculpata uita.

A Tricesimo secundo usq; ad finem, concionatur tandem DEVS ipse coram Iob, commemorans omnia opera suæ potentiae, uolens ipsum docere, quod iniuste ab eo sit accusatus. Ad quam concionem Iob ultimo Capite poenitentiam agit & resipiscit, ac in integrum restituitur, Nobis omnibus in exemplum ueræ poenitentiae. Tantum de libro Iob, in quo habetur de cruce Sanctorum, &

ISAGOGE AD LIBROS

*de carnis impatientia, quæ condonatur Sanctis à
Deo. Sit etiam gratia Deo in æternum.*

DE PSALTERIO DAVIDIS.

PSALTERIUM à Psallendo nomen ha-
bet, quod canere significat, quia Carmine
conscriptum est ad canendum. Antiquitus uoca-
tum est SOLILOQVIVM, quia solius Christiani
hominis cum solo Deo colloquium habetur. Dici-
tur & PARVA BIBLIA, quia breuiter om-
nia, quæ in Biblijs habentur, continet, ut

1. Historias.
2. Legem.
3. Promissiones.
4. Fidem.
5. Consolationes
6. Pœnitentiam.
7. Bona opera.

Autor Psalterij DAVID Rex & Propheta
est, dictante SPIRITV Sancto. Matthæi 22.
Quomodo David in Spiritu uocat eum DOMI-
NUM?

Sunt autem Psalmi numero Centum & Quin-
quaginta, qui tripliciter diuidi possunt.

Prima

PROPHET: ET APOST:

PRIMA DIVISIO.

Alij uocantur propriè Psalmi, alij uero Hymni. Psalmi dicuntur, quoties David aliquid à Deo petit. Hymni uero quoties pro accepto beneficio gratias agit.

SECUNDA DIVISIO.

Psalterium diuiditur apud Ebraeos in Quinq; libellos, qui discernuntur in uulgata editione Latina per Amen Amen, seu Fiat Fiat.

- I. Primus libellus continet Quadraginta Psalmos & unum, qui sunt omnes ipsius Davidis, Unde & totum Psalterium ei adscribitur. Et durat hic primus libellus usq; ad Psalmum: Quemadmodum desiderat Ceruus &c.
- II. Secundus libellus continet 31. Psalmos, qui in principio filijs Choræ Cantatoribus adscribuntur. Deinde sunt Davidis omnes præter unum Assaphi, & ultimum Salomonis. Et durat hic secundus libellus usq; ad Psalmum: Quam bonus est Israel Deus &c.
- III. Tertius libellus continet 17. Psalmos, quorum undecim Assapho, tres filijs Choræ, unus Davidi, & duo postremi, duobus alijs cantoribus adscribuntur. Et durat hic libellus usq; ad Psalmum Domine refugium factus es nobis.

F

Quartus

ISAGOGE AD LIBROS

IIII. Quartus libellus continet etiam 17. Psal. quorum primi nouem tribuuntur Mosi seruo Dei Reliqui uero Dauidi. Duratq; hic libellus usq; ad Psalmum Centesimum septimum, Confitemini DOMINO &c.

V. Quintus libellus Quadraginta quinque Psal. mos continet, quorum multi quidem Dauidi tribuuntur, Sed interim quidam incertis etiam autoribus, & signantur nunc ante Psalmum, nunc post Psalmum, nunc utroq; loco per Ebraicam uocem HALLELUIA, ut uideatur esse Gratiarum actio Deo pro tali Psalmo, cuius autor ignoratur. Et durat hic Quintus Liber usq; ad finem Psalterij.

TERTIA. DIVISIO.

Psalmi omnes sunt
Quintuplices. Nam
alii sunt

- I. Orationes.
- II. Gratiarum actiones.
- III. Consolationes.
- IIII. Prophetiae.
- V. Doctrinae.

I. Orationes sunt omnes Psalmi, quibus aliquid à DEO petimus. Vt Miserere mei Deus &c. Item, Exaudi nos Domine. Item: Domine ne in furore tuo arguas me &c.

II. Gra-

PROPHET: ET APOST:

II. Gratiarum actiones sunt omnes Psalmi, quibus gratias agimus Deo pro beneficijs acceptis. Vt: Benedicite. Confitemini &c.

III. Consolationes sunt omnes Psalmi, quibus nos inuicem consolamur. Vt: Beati quorum remissa sunt iniquitates Beatus uir &c.

IIII. Prophetiae sunt omnes Psalmi, quibus praedictus est MESSIAS cum suo regno, sua resurrectione, ascensione, Vt: Domine Deus noster. Eructauit cor meum uerbum bonum. Exurgat Deus, & dissipentur Gentes &c.

V. Doctrinae sunt omnes Psalmi, qui continent Historias & morum instructiones. Vt: Ecce quam bonum & quam iucundum. Qui habitat in abdito Altissimi, & in umbra omnipotentis commoratur. &c. Nisi Dominus aedificauerit domum &c. Item: Super flumina Babylonis.

SVPER HÆC OMNIA MULTIPLEX est usus Psalterij. Vt, quoties

1. Dolet tibi cor.

2. Humana ope destitutus es.

3. Ab hoste pressus.

F 2

4. A fura

ISAGOGE AD LIBROS

4. A furibus molestatus.
5. In exilium pulsus.
6. Insijs aliorum obnoxius.
7. Vxore & libris priuatus.
8. Paupertate pressus.
9. Morbis correptus.
10. Inuidia multorum pressus.
11. Contemptus haberis.
12. Ab officio depositus & c.

Obseruandum est autem, uulgatam editionem errare in numerandis Psalmis. Ideo secundum Ebraicam ueritatem numerari eos oportet.

Obseruandum est & hoc, Dauidem cum sua Cythara pingi, propter hos Psalmos, ab ipso Cythara decantatos.

DE LIBRIS SALOMONIS REGIS.

SALOMONI Regi tres adscribuntur libri, ut sunt Prouerbia, Ecclesiastes & Cantica canticorum. Qui sic inter se diuiduntur. I. Prouerbia pro iuuenili. II. Ecclesiastes pro virili. III. Cantica uero pro senili etate, Nam liber Prouerbiorum continet doctrinam de obedientia, de bonis operibus & moribus quibus ornatur Christiana

PROPHET: ET APOST:

stiana iuuentus. Ecclesiastes continet doctrinam de cruce, & consolationes in tentationibus, quibus in Religione & pietate prouecti tentantur & adfliguntur. Cantica canticorum sunt quaedam suaues gratiarum actiones, quibus pij hinc in plena senectute migraturi, DEO acceptum referunt totum hoc, unde sunt hic sustentati.

DE LIBRO PROVERBIORUM.

LIBER Prouerbiorum præter hoc, quod continet egregias sententias, quibus docet partim timorem Dei & fidem in Deum, partim honestos mores in humana uita, clarissimam habet etiam orationem nomine Sapientie, de uerbo Dei æterno, quo omnia condita sunt, & gubernantur, quod est IESVS CHRISTVS, Dominus noster.

DIVIDITVR AVTEM HIC LIBER in hunc modum.

Ab initio usq; ad Decimum Caput sunt quaedam communes adhortationes loco præfationis ad ea, quæ decent hominem Christianum, ut sunt adhortationes ad Sapientiam, Disciplinam, Intellectum, Honestatem & Probitatem, in 1. Cap.

PROPHET: ET APOST:

In secundo Capite, ad audiendum & discendum uerbum Dei, additis promissionibus.

In tertio Capite, ad credendum uerbo Dei, ad recte utendum bonis & possessionibus. Ad patendum aduersa in Cruce.

In Quarto capite, ad obedientiam erga parentes, additis promissionibus.

In Quinto, ad castitatem, contra Scortationem & Adulterium.

In sexto capite, ad confidentiam in Deum, contra confidentiam in homines. Item, ad laborandum in iuuentute.

In septimo, ad concordiam & castitatem contra Adulterium, adq; grauissimè.

In Octauo & Nono capitibus commendat Sapientiam, hoc est, Verbum Dei praclarissimè. Et huc usq; praefatio.

A Decimo capite usq; ad Vicesimum quintum, subiicit Prouerbia seu Sententias, quæ cum in singulis Capitibus multæ & uariæ sint, non possunt capitum summaria ostendi.

A Vicesimo quinto usq; ad Tricesimum Caput, sequuntur Prouerbia, quæ Salomoni quidem adscribuntur, sed ex certo libro per Sebuam fortè & alios quosdam Scriptores Ezechie Regis, transcripta.

In ulti

ISAGOGE AD LIBROS

In ultimis duobus Capitibus etiam sunt Pro-
uerbia Salomonis, sed sub alienis titulis. Vt Au-
gur & Lamuel, quibus Salomon creditur esse ap-
pellatus, Primum à congregando, quia congrega-
uit huiusmodi Prouerbia. Deinde à presentia Dei
quia Deus tempore Salomonis fuit cum Israeli-
tis.

DE LIBRO QUI EC- CLESIASTES DICITVR.

Secundus liber Salomonis Ecclesiastes dicitur
quia Saloman Ecclesiastes uocatus est, hoc est
Concionator, uel quia loquitur ad multitudinem,
non ad unum tantum: uel propter sapientiam,
qua copiose donatus fuit.

Querit autem hic liber in quouis uita gene-
re & hominum institutione, firmam in hoc sæcu-
lo fœlicitatem, sed non inuenit, nisi Vanitatem.

Itaq; huc tandem perueit, ut pronunciet, ho-
mini nihil melius esse, quam DEVM timere, &
mandata eius obseruare, ut quidquid in hoc sæ-
culo acciderit, homo tamen in iudicio Dei con-
stet. Sed quia hæc sine Christo fieri nequeunt,
ideo hic liber, ut reliqui, lectorem ad Christum
mittit.

ISAGOGGE AD LIBROS
 SVNT AVTEM DVODECIM
 Capita quæ sic diuidantur.

Ab initio usq; ad Octauum caput, mature æta-
 tis uirum instituens, docet in mundi rebus nihil
 esse perpetuum, sed caduca & breuia uniuersa,
 quæ cernimus, Et damnat omnes, qui fœlicitatem
 alibi, quam in Deo ponunt. Damnât enim post
 Prefationem, quæ de rerum natura agit.

In Capi- te.	}	1. Sapientiam	}	huius Mūdi.
		2. Lætitiã		
		3. Instabilitatem		
		4. Violentiam & calumniã		
		5. Multiloquium, & garru- litate[m] & mendacium.		
		6. Auariciã.		
		7. Breuitatem dierum.		

Ab Octauo Capite usq; ad finem proponit sapi-
 entiam cum suis effectibus, & deinde fructibus,
 uera nimirum pœnitentia, uitæ emendatione, E-
 leemosina, & c. Docetq; uere beatos esse, qui Deo
 coniunguntur, & uniuntur per religionem &
 pietatem, simulq; usum legitimum aliarum re-
 rum.

In fine

PROPHET: ET APOST:

In fine recenset incommoda Senectutis atq; de
stitutionem omnium uirium eius, qui morti ap=
propinquat. Viuat igitur unusquisq; in timore
DEI, faciatq; fideliter officium suum, & rebus à
Deo creatis utatur ad gloriam DEI.

DE CANTICORVM
libro,

TERTIUS liber Salomonis est, cui titulus est,
CANTICACANTICORVM. Edi=
dit enim Salomon multa Cantica, nempe, Mille
& quinq; tertij Regum 4. Sed quia istud Canti=
cum cæteris omnibus & excellentius est, & glo=
riosius, uocatur Canticum Canticorum: Continet
que sub Metaphora Sponsi & Sponsæ, CHRISTI
& Ecclesiæ seu omnium piorum arcana mysteria
Nam etsi carmen est Eucharisticon, quo aguntur
gratiæ Deo, quod ornauerit Israeliticam politi=
am maximis beneficijs, Regno scilicet & Sacer=
dotio: Tamen adumbrat Regnum Christi, pro
quo gratias agunt Deo omnes, qui bonum certa=
men hic certauerunt, quibus reposita est corona
iusticiæ in cælo, dum suo sponso formaliter & æ=
ternaliter coniunguntur.

ISAGOGE AD LIBROS

Quia autem non potest diuidi in partes, cum per octo Capita sit perpetuum quoddam colloquium Sponse & Sponsi CHRISTI, cum suis promissionibus, & piorum fide apprehendentium promissiones, Summa hæc tenenda est, quod hic paruus liber continet præclara Encomia.

- I. De regno Dei.
- II. De Ministerio Verbi
- III. De uarietate donorum Spiritus sancti.
- IIII. De perpetua fœlicitate propter Christum.
- V. De defensione.
- VI. De Tranquillitate.
- VII. De Pace &c.

DE LIBRO SAPIENTIÆ.

Quanquam hic liber ex titulo uidetur esse Salomonis, tamen adscribitur PHILO-
NI, Iudæorum sapientissimo & doctissimo, qui Legatum Iudæorum egit apud Imperatorem Caligulam, contra cuius & similium impiorum Principum tyrannidem, hunc librum Philo Iudæus scripsisse uidetur, Vt merito Philosophia, seu Philo-
nis

PROPHET: ET APOST:

nis sapientia, dici possit, Liber nostris temporibus admodum conueniens. Commendat enim Verbum Dei contra seuitiam & tyrannidem impiorum, qui suis subditis uerbum Dei fauere nolunt, sicuti Caligula Iudæis suam religionem interdixit.

Obseruabis autem, Sapientiam in hoc libro uocari Verbum DEI, & librum hunc interpretationem esse primi præcepti. Inde tandem omnis sapientia promanat.

PORRO CAPITA HVIVS LIBRI
sunt undeuiginti, quæ sic diuidantur.

I. Ab initio usq; ad Sextum Caput, instituit collationem inter iusticiam piorum, & cogitationes Impiorum. Deinde inter bonitatem piorum & consilia impiorum. III. Inter simplicitatem piorum & Tyrannidem impiorum. IIII. Inter Martyrium fidelium, & inter infœlicitatem infidelium. V. Inter constantiam, præmia & fœlicitatem piorum, & inter condemnationem impiorum.

II. A sexto capite usq; ad Decimum ponit grauissimas adhortationes, quib. hortatur impios ad
ample

ISAGOGE AD LIBROS

amplectendam sapientiam, id est uerbum Dei, & disciplinam, id est pœnitentiam & resipiscentiã ubi sapientiam indicat acquiri fideli oratione.

III. A Decimo capite usq; ad Decimum sextum commendat sapientiam, & exemplo Patriarcharum, & à miraculis ac beneficijs Dei uarijs erga suum populum, Idq; contra Idololatriam & impietatem, cuius maledictionem ponit. Item subfannationem & detestationem interim dum laudat misericordiam Dei.

IIII. A Decimosexto capite usq; ad finem libri iterum confert iusticiam & premium piarum, cum iniusticia & pœnis impiorum, inferendo exemplum de interitu Aegyptiorum. Tantum de hoc libro, ex quo multa Ecclesiastica cantica sunt desumpta.

DE LIBRO IESV SIRACIDÆ.

HIC Liber, huc usq; uocatus ECCLESIASTICVS, hoc est (ut quidam interpretantur) Ecclesiastica Disciplina, multum usitatus, tametsi inter Canonicos libros non sit reputatus, uocatur

PROPHET: ET APOST:

tur proprio nomine IESV SIRACH, ab auctore, qui (ut indicat Præfatio) uixit post omnes ferè Prophetas in ultima parte, paulo ante Christi aduentum in carnem, Vir admodum pius & doctus, nimirum ex Schola & Bibliotheca Aegyptiorum in lucem prodiens, hunc librum ex multorum doctorum hominum scriptis concinnauit.

Est autem Liber insignis, atq; in usum uulgi conuenientissimus & utilissimus, unde ciuis aut Paterfamilias discat Pietatem, Probitatem, & Prudentiam, Qualiter se gerat, Primum erga Deum. II. Erga uerbum Dei. III. Erga Ministros Verbi. IIII. Erga Parentes. V. Erga Vxorem & liberos. VI. Erga proprium corpus. VII. Erga seruos. VIII. Erga Possessionem. IX. Erga uicinos. X. Erga amicos & inimicos. XI. Erga Magistratum, & ultimo, Erga omnes homines, ut merito liber de domestica disciplina uocari possit.

Cum autem non possit commodè per capita discerni, quia non est liber ordine partium conscriptus, sed ex multorum doctorum libris collectus, & tumultuariè congestus, quemadmodum Apes ex uarijs floribus suum colligunt fauum, Satis est, in genere quæ continet, indicare.

Pri-

ISAGOGE AD LIBROS

- I. Primum prouerbiales sententias, enigmata & similitudines continet, ut hoc nomine Iesus Sirach imitator Salomonis esse uideatur.
- II. Deinde peculiare quasdam antiquas & diuinas, de uiris Deo probatis, historias continet.
- III. Præterea pias aliquot orationes & hymnos egregios Deo fundit & canit.
- IIII. Postremò quibus beneficijs Deus populum suum sit dignatus, quibusq; malis inimicos suos cumularit, indicat.
- V. In summa, liber est diuina sapientia reuerentissimus.

DE LIBRIS PROPHE- TARVM.

SEQVuntur libri PROPHETALES, Sunt autem Prophetæ Sedecim. Quatuor maiores, & duodecim minores, de quibus supra.

Summa doctrinæ Prophetarum hæc est, Primò quod docent de futuro regno Christi. II. Deinde multis exemplis & historijs exponunt primum præceptum. III. Consolantur adflictas conscientias, & securis minantur. IIII. Damnant idolatriam Iudæorum, quam fornicationem uocant.

Est

PROPHET: ET APOST:

Est autem IDOLATRIA seu Spiritua-
lis Fornicatio, quando Populus colit Deum, ue-
rum non secundum Verbum & mandatum Dei,
sed secundum suam Bonam (quam uocant) opini-
onem, Vide Iudicum Septimo & 17. Item 3. Re-
gum 12. Item Osee 2. Nam illa opinio prohibita
est Deut. 12.

DE LIBRO ESAIAE
PROPHETÆ.

ESAIAS inter Prophetas, quorum scripta
post Dauidem extant, iure & merito pri-
mas tenet. Primum enim coniunctus est Christo
non solum fide, sed etiam propinquitate sangui-
nis. Vocat enim Christum Patruelem suum, Capi-
te 4. Putant autem, Amos patrem Esaiæ, fuisse
fratrem Regis Amazia, è cuius linea Christus na-
tus est. Deinde scripsit de Christo, & regno eius
non solum plures conciones, quam alij Prophetae
sed etiam clariores ferè ac illustriores, quam E-
uangelistæ. Ideo magis Euangelista quam Prophe-
ta dicendus, esset.

Vixit autem Esaias tempore transmigratio-
nis Decem Tribuum sub Vzia & Ezechia, Regi-
bus

ISAGOGE AD LIBROS

gibus Iuda, cum Osea, Ioel, Amos & Michea in secundo centenario quarti Millenarij annorum Mundi. Prophetavitq; ultra centum annos.

Continet autem liber Esaiaë Prophetae, primum Prophetias Legales & Euangelicas. II. Historias, ut Ezechiaë Regis. III. Exhortationes ad Iudeos & Gentes. IIII. Consolationes. V. Orationes. VI. Gratiarum actiones.

SVNT AVTEM IN LIBRO

Esaiaë Sexaginta sex Capita, quae sic diuidantur.

I. Ab initio usq; ad 13. Caput agit cum Iudæis nunc acriter eos reprehendendo, nunc contra eos, nunc pro eis Prophetando. Pertinacibus enim horrenda mala minatur. Resipiscentibus uero præclaras de Christo promissiones, eos consolando proponit. Quam partem claudit Gratiarum actione.

II. D Decimotertio capite usq; ad 24. transit ad Gentes, & contra eas concionatur & uaticinatur, ubi nominatim perstringit. I. Babylonios, II. Philistæos. III. Moabitas. IIII. Damasceños. V. Ismaëlitas. VI. Aegyptios. VII. Tyrios. VIII. Sidonios, ut pote malos Iudæorum uicinos, idolatras & Populo Dei semper infensos,

PROPHET: ET APOST:

fos, quibus deuastationem & alia horrenda mala uaticinatur: Nec interim negligit promissiones factas Gentibus ad fidem conuertendis.

III. A uicesimo quarto usq; ad 36. redit ad Iudæos, quibus iterum dura concionatur propter illorum incredulitatem. Minatur enim superbæ Synagogæ & impijs Iudæis captiuitatem & alia infortunia, quodq; penitus à DEO deserentur. Pios uero & probos consolatur, quod Deus sit reliquias & pusillum suum gregem seruaturus. Interim non omittit gratiarum actiones pro Euangelio reuelando in nouo Testamento.

IIII. A Tricesimo sexto usq; ad Quadragesimum Caput, recitat Historiam Ezechie, Regis Iudæ, quem utpote pium & ardentem Deum, & contra impium Regem Assyriorum Sennacherib, & morbo periculosissimo laborantem, exaudiuit.

V. A Quadragesimo Capite usq; ad finem, iterum agit cum Iudæis, nunc illorum incredulitatem & idololatriam acriter reprehendendo, nunc eos ut captiuos in Babylone futuros, consolando. Interim multas egregias Prophetias & promissiones de regno Christi, de Ecclesia conseruanda, &

G uoca =

ISAGOGE AD LIBROS

uocatione Gentium, in medium proponit. Legi subiungens Euangelium. reprehensioni consolationem per Euangelium ut uerius Euangelista quam Propheta, dici possit. Tantum de libro Esaiæ.

DE LIBRO HIEREMIAE PROPHETAE.

HIEREMIAS filius Helchiae sacerdotis coepit prophetare. Decimotertio anno regni Iosiae, quando Rex & Sacerdotes & Populus perditissime uiuebant, donec inuentus fuit liber Legis diuinae in domo DOMINI, ab Helchia, patre Hieremiae. Tunc rex pia induens uiscera cultum Dei restaurauit, & idololatriam exterminauit, ut posterior liber Regum Capite 22. testatur.

Prophetauit uero Hieremias a Decimotertio anno Iosiae, usq; ad captiuitatem Babylonicam, annis ferè 41, Prophetauit autem de Babylonica Captiuitate & uastitate urbis Hierosolymae, adeoq; tempus captiuitatis fore septuaginta annos praedixit. Vbi nobis obseruandum est, quod quanto propius accelerat poena, tanto peiores & obstinatiores fiunt impij, quod apparet ex Hieremia pariter, & ex hoc nostro tempore, uerum esse.

Quan=

PROPHET: ET APOST:

Quamquam autem in prophetarū libris non potest ordo Capitum obseruari, quia sermones ex ore Prophetarum collecti magis, quam ab ipsis Prophetis scripti esse uidentur: tamen est quodam prodire tenus, si non datur ultra. Hieremias igitur tria præcipue tractat, eaq; non ordine, sed crebris repetitionibus inter se commixta.

Primum concionatur, & obiurgat uehementer impios Iudæos. Deinde prædicit poenam, nempe uastationem urbis Hierosolymitanæ. Postremo uaticinatur etiam, ut alij Prophetae, de Christo et regno eius, de nouo Testamento.

I. Ab initio usq; ad uicesimum Caput (præter historiam, qua uocatus est à Deo per uisionem, & signa, nimirum uirgam uigilantem, et ollam ebullientem, quibus Deus ostendit iram suam subitanam, & uehementem, contra populum suum peruersum ac rebellem, per Regem Babylonis, uirgam & ultorem Dei) Præter, inquam, hanc Historiam, reprehendit Ieremias Iudæorum impietatem, idololatriam, scandala, flagitia, & crudelitatem in Prophetas, ut omnes ferè conciones sint poenitentiales, seu ad poenitentiam grauisimæ adhortationes, præter Prophetias de captiuitate Babylonica, & præter consolationes, quibus & Deus Prophetam contra tentationes, &

ISAGOGE AD LIBROS

¶ *Propheta populum è captiuitate liberandum consolatur.*

II. *A uicesimo usq; ad Quadragesimum præter historiam de cruce & calamitate Propheta, & præter egregias promissiones, de reditu ex captiuitate, de Christo, &c. populo Iudaico, & præcipuè Principibus minatur extrema, nempe captiuitatem & omnia mala, quæ per hoc exaggerantur, quod DEVS ipse significat, se uelle stare à parte Chaldaeorum contra suum populum, et una cum Chaldæis affligere populum suum, quod omnium est horribilissimum, scilicet, Deum non esse cum suo populo, sed contra suum populum.*

Deinde minatur etiam falsis Prophetis & Prædicatoribus, qui dixerunt Principibus & populo placentia, & non secundum uerbum Dei.

Postremo recitat historiam de Zedechia Rege, quòd sicuti contempto uerbo Dei confugiebat ad humana præsidia, sic etiam accidit ei cum suis miseria & calamitates, quæ est merces Tyrannorum.

III. *A Quadragesimo Capite usq; ad finem libri, præter exempla uaria, quòd scilicet DEVS Prophetam liberat & seruat, Quod Deus uerus est in suo Verbo, Et quod uerbi sui contemptores punit*

PROPHET: ET APOST:

punit. Deinde præter admonitiones ad Iudeos in Ægypto, & consolationem, qua Baruch Scribam suum Hieremias consolatur, uaticinatur contra uicinas Gentes, Ægyptios, Philistæos, Moabitæ & alia Regna. Deinde contra Regnum Babylonis, & per Medos & Persas destruendum.

Postremo claudit librum historia deuastationis Hierusalem, & populi in Babylonem abduktionis, ut uideat unusquisq; Dei consuetudinem, qua solet punire eos, qui contempto uerbo Dei non emendant uitam suam, nec agunt pœnitentiam. Tantum breuiter de Hieremiæ libro.

DE THRENIS SEV LAMENTATIONIBVS HIEREMIÆ Prophete.

IN hoc libello, quem inscribunt THRENOS, id est, Lamentationes Hieremiæ, deflet Propheeta uastationem Hierosolymæ & Regni Iuda & populi miseram captiuitatem, quam nec comminationibus nec promissionibus potuit auertere propter populi incredulitatem & uerbi Dei contemptum: Subinde uero promissionibus Dei sese consolatur & populum, atq; precibus suis committit hanc causam Deo.

G 3

Scribun =

ISAGOGE AD LIBROS

Scribuntur autem hi Threni hoc ordine in Ebraeo, ut primus uersus incipiat ab Aleph, Secundus à Beth, Tertius à Gimel, & sic consequenter seruata literarum Alphabeti serie, propter memoriam hoc modo iuuandam, sicut hodie à quibusdam idem obseruatur.

Porro sicuti sunt quatuor Capita per orationem, Hieremie in quinto Capite, sic sunt etiam quatuor carmina iuxta repetitionem Alphabeti in singulis capitibus.

In Ca=
pite.	I.	I. De infortunio populi
& regni Iudaici.	Cum plan-
ctu cōque-
ritur.
		II. De negligentia Pro-
phetarum.	
		III. De misericordia Dei.	
		IIII. De destructione Tem-
pli, fame, & alijs pœnis
populi Iudaici, per pec-
catum commeritis.	

DE LIBRO BARUCH.

Liber BARUCH ab Autore nomen habet. Quicumq; is fuerit. Nam non est uerisimile, fuisse Baruch scribam Hieremie, cuius fit mentio Hieremie 45. sed alium quendam eiusdem nomi-
nis,

PROPHET: ET APOST:

nis, sed non tanto spiritu donatum. Ideo constat etiam hunc librum non esse magni momenti, sicuti neq; Tertius & Quartus Esdræ.

Continet autem hic liber Baruch, præter Epistolam adiectam quinque Capita, quorum summa hæc est. Sicut scripsit hunc libellum in captiuitate Babylonica, sic tribuit etiam Deo iusticiam, qui meritum iudæis supplicium irrogarit.

Secundo confitetur peccatum, accusatq; Gentis suæ ceruicosam inobedientiam atq; perfidiam.

Præterea ueniam orat delictorum, & ut Deus sui populi misertus tandem reducat eum in patriam.

Postremo, ut fidem in cordibus illorum excitet, promittit restitutionem Israël.

Epistola uero Hieremiæ adscripta, & adiecta libello Ruth, est admonitio contra Idololatriam, ne captiui in Babylone, à Deo uero auersi, Deos Babyloniorum reuereantur. Idcirco grauissimè inuehitur in Idololatriam, suadens ut uerum Deum adorent, & ei soli seruiant. Esaias à diuina uisione, Hieremias à diuina altitudine nomen habere uidetur.

ISAGOGE AD LIBROS
DE LIBRO EZECHIE
LIS PROPHETÆ.

EZECHIEL, qui à fortitudine nomen habet, in Chaldaea prophetauit, exordiens suam prophetiam iuxta fluuium Chebar. Ductus est enim sub Ieconia Rege Iuda (qui & iunior Ioa-achim dictus est) cum Daniele & reliquis Iudæis in captiuitatem, sexto anno priusquam Ierusalem & Templum penitus fuit desolata.

Fuit autem seruus Sacerdotis, sicut Hieremi-
as, & eodem tempore cum Hieremia, nec non i-
dem argumentum tractans, scilicet, de captiuitate
Babylonica. Nisi q̄ Hieremias Hierosolymis, E-
zech: autem in Chaldaea seu Babylone, prædixit
Iudæorum futuram calamitatem. Deinde Ezechi-
el ordine Hieremiam Prophetam sequitur, ita ut
Hieremias sit prior annis & officio, Ezechiel po-
sterior. Atq; hi mutuo Prophetias comprobarunt
Nam dum illi qui sub Ieconia in Babylonem mi-
grauerant, impatientia fracti inciperent agrè
ferre, quod obedierant uoci Prophete Hieremie
cuius persuasu abducti se dederant Babylonijs, ad
hoc à Pseudoprophetis sollicitati, quasi à Prophe-
ta Hieremia seducti fuissent, Deus excitauit hunc
Ezechielem Prophetam in Babylone, ut confirma-
ret

ISAGOGE AD LIBROS

ret Prophetiam Hieremie, & captiuos consolatur.

DIVISIO SUMMARIA PRO-
phetie Ezechielis.

A primo Capite (præter obscuram illam
Quadrigarum uisionem, de Christi regno in om-
nes quatuor angulos Mundi dilatando, quam ac-
cepit Ezechiel à Domino, statim in ipsa sua uoca-
tione, quæ durat usq; ad quartum Caput) uersa-
tur in hoc uno potissimum usque ad uicesimum
quintum Caput, quod prædicit multo durius &
uehementius quam Hieremias, quomodo Hieroso-
lyma destruat, et populus cum regibus & prin-
cipibus pessum eant. Interim tamen addit promif-
siones de reditu in terram Iuda.

Porro ostendit Propheta, primum, Peccata.
II. Perfidiam. III. Scelera. IIII. Supplicium.
V. Captiuitatem Zedechie Regis & populi Iu-
daici, Interdum per Visiones, ut Cap. 8. 9. 10. 11.
Deinde per Figuras, ut Cap. 4. 5. Nunc per simi-
litudines, ut Cap. 12. 15. Item per Ænygmata, ut
Cap. 17. Nec non per Carmina, ut Cap. 19. Item,
per Allegorias, ut Cap. 23. 24. Interdum per Pro-
phetiam & manifestas prædictiones & crimina-
tiones, ut Cap. 6. 7. 13. 14. 16. 20. 21. 22.

G S A ui-

ISAGOGE AD LIBROS

A Vicesimo quinto usq; ad 34. Gentibus Iudææ regioni vicinis (quia uocibus ridiculis & contemptibilibus insultabant Iudæis, fauentes illis cladem illam, & quod unum Deum colerent, exprobantes) multa sicut alij Propheta aduersa uaticinatur, quo generalem cursum operum Dei delinearet. Nam fermè cum impiorum successu & credentium oppressio apparet, & econtra horum salus cum illorum interitu commiscetur.

Porro Gentes, contra quas prophetat, sunt I. Ammonite. II. Moabite. III. Idumæi. IIII. Palestini, Cap. 23. V. Tyrij, Cap. 26. 27. VI. Sydonij, Capite 28. VII. Ægyptij, Cap. 29. 30. 31. 32. Quibus addit Capite Tricesimo tertio grauem exhortationem ad pœnitentiam, Tubæ sonanti comparans Ministerium Verbi.

A Tricesimo secundo Capite usq; ad Quadragessimum, præter malorum pastorum taxationem & Idumæorum increpationem, pulcherrimè de Spiritu & Regno Christi, & qui Tyranni propè finem Mundi in Regno Christi futuri sint, nimirum GOG & MAGOG (id est Turca, iuxta communem interpretationem) uaticinatur. Utitur interim egregijs paradigmatis seu similitudinibus, ut cap. 37. de ossibus aridis ducto argumento à resurrectione corporum.

Qua

PROPHET: ET APOST:

A Quadragesimo capite usq; prophetat de re-
edificatione Hierusalem, & diuisione terre se-
cundum Tribus duodecim, in consolationem Iudæ-
orum qui non dubitarent de reditu in terram
promissionis & Religionis, atq; Politicæ restitutio-
ne, Quæ tamen omnia spiritali illa uisione (sicu-
ti in principio de uisione Quadrigarum) uiden-
tur adumbrare cœlestem ciuitatem, id est, Ecclesi-
am Christi, quæ cœlestis & æterna Hierusalem
uocatur, de qua in Apocalypsi.

DE LIBRO DANIELIS
PROPHETÆ.

DANIEL, qui à iudicio diuino nomen habet,
primum in Babylone sub Ieconia Rege iu-
uenis adhuc admodum, abductus est. Deinde Re-
gio fauore promotus est, præsertim postquam Re-
gis Nabuchodonosor somnia interpretatus est. Po-
stremo mansit ibi septuaginta annos, & uixit
usq; ad tempora Cyri Regis Persarum, ut in fine
primi capituli apparet, & ex Capite 9. manife-
stum est. Is tam insigni Spiritu præditus fuit, ut
non solum uiderit uenturum regnum Christi, &
mansurum perpetuo atq; alia regna destructu-
rum, sed etiam numerauit Hebdomatas annorum,
quibus Christus uenturus esset.

Nam

ISAGOGE AD LIBROS

Nam in hoc totus incumbit, ut CHRISTI gloriosum & æternum regnum magnificè efferat ac prædicet, & præ illo omnia regna Mundi uana & caduca ostendit.

Porro hic obseruandum est, Daniele uti Chaldaico sermone usq; ad initium octauæ Capituli. Præterea quod canticum trium puerorum, & Susannæ ac Belis historie, ac fabule Draconis neq; in Chaldaico, neq; Ebraico sermone habeantur neque testimonium habeant in sacra scriptura, quod Daniel sit, istorum libellorum autor. Ideo separantur in correctionibus Biblijs à scripto Danielis, & seorsim per se ponuntur, suam habentes utilitatem ad ædificationem. Sunt autem in libello Danielis.

1. Eempla, 1. 2. 4. 5. 6. Cap.
2. Historiæ, 2. 3. Cap.
3. Reuelationes, 2. 4. Cap.
4. Visiones, 7. 8. 10.
5. Miracula, 3. 6. Cap.
6. Conciones, 4. 5. Cap.
7. Orationes, 9. Cap.
8. Gratiarum actiones, 2. Cap.
9. Prophetiæ, 9. 11. 12. Cap.

DKO

ISAGOGE AD LIBROS
DVODECIM CAPITA DANIELIS
à se inuicem sic discernuntur.

In primo Capite præter historiam de Daniele, & socijs eius, educatis in aula Regis Babylo-
niæ, proponitur egregium exemplum Pietatis in
Daniele, quomodo uixerit inter Gentes.

In secundo refertur Regi & somnium & inter-
pretatio eius, à Daniele, de quatuor Monarchijs,
ubi pingit. I. Res Babyloniorum. II. Persarum.
III. Græcorum. IIII. Romanorum, sub quibus o-
mnibus Iudæi adfligerentur.

In tertio Capite describitur Idolatria Regis
(post defectionem) impietas, & miraculum libe-
rationis trium puerorum ab incendio.

In Quarto Capite describitur præter sum-
mum de Arbore, qua regnum Bahylonicum depin-
gitur, pœna superbiæ Regis, & in gratiam post
pœnitentiam actam receptio, peccatorumq; con-
donatio.

In Quinto capite describitur primum Tyran-
nis Balthazari Regis, Filij Regis Nabuchodono-
sori, in abusione sacrorum uasorum. Deinde pœ-
na quoq; illius tyrannidis, quod & regno & uita
priuatus sit.

In

- 1 Monarchia
Chalædyu.
- 2 Persarum.
- 3 Græcorum.
- 4 Romanorum.

ISAGOGE AD LIBROS

In sexto describitur Danielis liberatio & impiorum uindicta sub Dario, Rege Babyloniorum.

In septimo uidet Daniel somnium de quatuor Bestijs, quibus quatuor Monarchiæ comparantur.

In octauo uidet aliud somnium de adflictione sub impio Antiocho, Alexandri Magni successore.

In Nono deinde orat pro liberatione Iudeorum à captiuitate Babylonica, & exauditus fit certior de aduentu Messie, per Angeli Gabrielis annunciationem de Septuaginta Hebdomatibus.

In decimo singularare quid de Angelis scribit, quod contra malos Angelos pro defensione piorum hominum, atq; regnorum, pugnare non desinant.

In undecimo uaticinatur ordine de mutatione regnorum, & prædicit, sub quibus Monarchiis Iudæi, priusquam Messias ueniret, affligerentur. Primumq; Darius ultimus Rex Medorum ab Alexandro sit interfectus. Deinde mortuo Alexandro regnum Græcorum sit in quatuor regna diuisum, ut I. in Asiam, II. Syriam, III. Ægyptum. IIII. Græciam. Postremo quo modo Antiochus pro sua Tyrannide populum Iudaicum adfligeret, donec à Iuda Maccabæo prohiberetur & arceretur.

PROPHET: ET APOST:

In Duodecimo uaticinatur (iuxta communem interpretationem) sub nomine Antiochi de AN-
TICHRISTO, quemadmodum & Paulus, se-
cundæ Thessa. 2. locum hunc interpretatur. Por-
ro per regnum Antichristi intelligit non solum
Papatum, sed etiam regnum Turcicum seu Maho-
meticum, à quibus Ecclesia Christi sub finem mun-
di uexaretur.

CANTICVM Trium puerorum uulgata
editione locum habet in tertio Capite Danielis,
ubi creaturas omnes ad laudandum Deum inui-
tant.

Historia Susannæ consolatoria hæc est, quod
homines mendaces & calumniatores produntur
tandem, & ignominia adficiuntur. Qui uero sunt
integri & candidi, liberantur ab infortunio.

Historia Idoli Belis fraudem Papistarum eti-
amnum hodie prodit, qua miseros homines per
suas imposturas seduxerunt hætenus, & adhuc
multis in locis seducunt.

Hætenus de quatuor maioribus Prophetis.
Sequuntur nunc duodecim minores Prophetæ, in
quorum libris unum illud præcipuum argumen-
tum est, quod cupiant Christi regnum propaga-
re & amplificare, tametsi diuersis rationibus,
Vt:

I. O S E A S

ISAGOGE AD LIBROS

I. OSEAS.	} Prophetarunt contra
decem Tribus, seu regnum
Israel.
II. IOEL.	
III. AMOS.	
IIII. MICHEAS.	} uaticinatus est contra
Hierusalem.
V. SOPHONIAS	
VI. IONAS,	} Prophetarunt contra
Niniuitas.
VII. NAHVM.	
VIII. ABACVC	contra Babylonem.
IX. ABDIAS	contra Edom.
X. HAGGÆVS,	} Populum ad reedifican
dam ciuitatem urge
bant.
XI. ZACHARIAS,	
XII. MALACHIAS.	

ADHVC ALITER.

Anno ante
Christum
natum.	} 1. IONAS,	} Achab } Regia
Sub } Ierobo } bus Ia
am. } srael.
Anno 496
uixerunt
et Prophe
tauerunt
Propheta.	} 3. ESAIAS,
4. OSEAS,
5. IOEL.
6. AMOS,
7. MICHEAS,
8. NAHVM,
9. ABACVC.
10. HIEREM:
11. SOPHON:
12. EZECH:
DANIEL.	} 756.
Instāte migratione
IVDA, anno 663. In
ipsa captiuitate Iu
da, anno 599.
HAGGÆ=

PROPHET: ET APOST:

HAGGÆVS.

ZACHARIAS.

MALACHIAS.

} Post populi reditum
ex Babylone. 559.

DE LIBRO OSEAE
PROPHETÆ.

OSEAS à salute nomen habet, propterea et legitimam suam uxorem ex mandato Dei duxit, sed cum tali ignominia, quod sit uocata Scortum illius, ut fit, ubi Mundus furit contra Ministros uerbi. Absit igitur, ut Prophetam in fornicatione uixisse sentiamus.

In initio concionum suarum despondet Israelitas Domino Deo nostro in iusticia & iudicio, in Misericordia & miserationibus & reconciliat eos Dauidi Regi suo. Sic enim uocat Christum, ex stirpe Dauidis nasciturum.

In fine autem minatur Morti magna seueritate, interitum. ERO (inquit) MORS TVA, O MORS. ERO MORSVS TVVS INFERNE &c. Interim fortiter & constanter in Israelitas, contra Idololatriam principum, Sacerdotum & populi predicauit. Deinde de CHRISTO & regno ipsius potenter uaticinatus est, ut sunt hæc omnium Prophetarum duo peculiaria officia, alterum ex Lege, alterum ex promissionibus pro quibus ut Hæretici & Seditiosi ad mortem ducti sunt.

H Ab

ISAGOGE AD LIBROS

Ab initio usq; ad 14. Caput sunt uaticinia, & obiurgatorie conciones contra regnum Israel, quod propter Idololatriam, quam spirituales Fornicationem uocat, non solum populus, sed etiam Principes & Sacerdotes captiuitate corporali & eterna (nisi egerint ueram pœnitentiam) à Deo puniantur. Mitigat enim istas comminationes promissionibus Dei, ne desperent, sed ad Deum reuertantur.

Capite 2. 3. 11. 13. & 14. sunt etiam uaticinia & consolatorie conciones de regno Christi, & Euangelij prædicatione, de uictoria Christi, super Mortem & Infernum. Pariter & de populi Israelitici eterna captiuitate & liberatione per fidem in Misericordiam DEI propter Christum.

DE LIBRO IOELIS PROPHETÆ.

IOEL, qui ab inchoando uel desiderando nomen habet, quis fuerit, ex qua Tribu, quo tempore, aut sub quibus Regibus uixerit, incertum est, præsertim quia ipsemet nullam de hoc mentionem facit, nisi quòd creditur fuisse eodem tempore cum Osea & Amos. Is interim dum contra regnum

PROPHET: ET APOST:

regnum Israel uaticinatur, totus in hoc ferè uersatur, ut ostendat, quanta mala orbi immineant, propter multiplicia scelera & graua peccata. Vnde & diuus Petrus in die Pentecostes suam sumpsit concionem. Acto. 2. Et Diuus Paulus allegat Ioëlis dictum ex Capite 2. Omnis, qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit, Roma. 10.

Capite primo uaticinatur contra Regnum Israel, fore ut Israelite in Assyriam adducerentur. Intelligit autem Assyrios per hæc quatuor genera Vermium, depascentium frumenta & fructus, scilicet, per Erucam, Locustam, Bruchum, & Rubiginem, indicans, Israeliticum Regnum ita paulatim ab Assyrijs depopulandum & deuastandum.

Capite 2. & 3. postquam Regi Assyriorum suum interitum prædixit, ad finem usq; de CHRISTI Regno, de Spiritu sancto, & de cœlesti Hierusalem uaticinatur.

Quòd autem VALLIS IOSAPHAT memint in ultimo capite, non ita de extremo iudicio uidetur intelligi debere (tametsi à iudicio nomen habet) quam de Ecclesia Christi (sicuti VALLIS ACHOR in Osea) in qua Gentes iudicantur esse peccatores, & uocantur ad pœni-

H 2 tentiam

ISAGOGE AD LIBROS

tentiam per uerbum Dei, Spiritus sanctus enim arguit Mundum de peccato.

DE LIBRO AMOS.

AMOS ab onere seu iugo nomen habet, & plus, quam alij Prophetae omnes, respondet suo nomini singulari uehementia sua, qua per totum librum reprehendit Israelitas, & inuehitur in eos, tametsi peregrinus apud eos, utpote natus in Tribu IUDA, neq; filius Prophetae, sed Pastor & homo Plebeus, ut ipsemet in secundo capite testatur.

Vixit autem temporibus Osee & Esaie, sicut est Deus potens uocare tales subito quodam & diuino miraculo, contra impiam potestatem, qua ordinariam uocant, ubi necessitas postulat, sicuti ex rudibus & illiteratis Piscatoribus Spiritus sanctus fecit Apostolos.

Creditur autem Amos interfectus esse ab impio Sacerdote Amasia, fuste Fullonis.

CAPITA HVIVS LIBRI SVNT
nouem, quae sic discernantur.

Ab initio usq; ad Quartum caput uaticinatur contra uicinos Reges Iudaeorum & Israelitarum, ut fuerunt Reges Syriae, Reges Palestine,
Tyri

PROPHET: ET APOST:

Tyri, Edom, Ammon, Moab, & dicit fore, ut à Deo uicissim & ipsi puniantur. Deinde Reges Israel & Iuda simul, cum admonitione de non contemnendis Dei Prophetis, uaticinatur.

A Quarto Capite usq; ad Septimum prophetat seorsim contra Regnum Israel, & ipsis horribilia à Deo minatur. Primo Famem. 2. Caritatem annonæ. 3. Pestem. 4. Rubiginem. 5. Gladium. Et per Assyrios tandem deuastationem, Interim etiam, dum peccata illorum taxat, hortatur ad pœnitentiam.

A Septimo Capite usq; ad finem, præter tres uisiones, quas uidit contra regnum Israel (ut sunt I. De Examine Locustarum. II. De igne incenso. III. De regula super murum) conflatur cum impio AMASIA Sacerdote, cui minatur summum infortunium. Deinde concionatur de diuitum auaritia, & oppressione Pauperum.

In fine locum insignem subiungit, de Regno Messie, qui citatur à IACOBO Apostolo, Actorum decimoquinto. Sicut etiam locus in quinto Capite citatur à Stephano, Actorum septimo.

H 3 Quod

ISAGOGE AD LIBROS

Quod autem in primo capite de Tribus & Quatuor peccatis loquitur, peccati magnitudinem, & multitudinem adeoque impœnitentiam et defensionem intelligit. Tria enim & quatuor faciunt 7. finalem scilicet numerum in sacra scriptura.

DE PROPHEZIA

ABDIÆ.

ABDIAS nomen habet à cultu Dei, quod seruus seu cultor Dei sit. Putatur autem fuisse Prophetarum antiquissimus, sicut & Ionas, temporibus Achab & Ieroboam, Regum Israel. Hic inuehitur contra Edomitas, quibus adfectio Israelitarum magnæ erat uoluptati. Fuit autem EDOM frater Iacobi, nempe ESAU. Et sicut ipse odio habuit fratrem, eò quod Pater Isaac ipsi tribuit benedictionem Primogenituræ: Sic tota posteritas eius odio habuit posteritatem Iacob, hoc est Israelitas, & ubicunq; potuit, malum ipsis intulit, omnibus eorum hostibus sese adiungens, atq; ita perfidiam mentis suæ declarans ut ostendit Psalmus 137. Memor esto DOMINE filiorum Edom, in die Hierusalem, qui dicunt: Vastate Vastate omnia, vsq; ad Fundamentum eius.

Est

PROPHET: ET APOST:
EST TANTVM VNVM CAPVT,
cuius summa hæc est.

- ABDIAS. {
I. Prædicit interitum Edomitis.
II. Consolatur Iudæos.
III. Ostendit, salutē esse in Syon
IIII. Fratribus nullam iniuriam
irrogandam docet.
V. Docet colendum esse DE-
VM.

DE LIBRO IONAE,
PROPHETÆ.

IONAS columbam significat. Vixit autem pau-
lò ante Esaiam, & sub Rege Ieroboam Prophe-
ta fuit in Israel, sicuti scriptum est in ultimo libro
Regum, Capite 14. in hunc modum: **I**VXTA
SERMONEM DOMINI, QVEMAD-
MODVM LOQVVTVS EST PER
SERVVM SVVM IONAM FILIVM
AMATHI, PROPHETAM, QVI ER-
RAT DE GAD QVÆ EST IN HE-
PHET.

Constat autem, GAD HEPHET ciuitas
tem fuisse in tribu Zebulon, ut Ionas fuerit Iudæ-
us, & non Ethnicæ viduæ filius, tempore Helie.

H 4

cuius

ISAGOGE AD LIBROS

cuius fit mentio Lucae quarto, ut quidam de Iona fabulantur.

Mittitur autem in Assyriam, prædicaturus contra Ciuitatem Niniuen, quæ fuit potentissima necnon totius Regni Assyriorum Metropolis. Unde licet animaduertere, Deum tunc non solum Israelitarum, sed GENTIVM quoq; curam habuisse.

Celebre est etiam apud Matthæum, capite 12 quod Ionas fuerit typus Christi morientis & resurgentis, ubi dicitur: Generatio mala & aduultera signum querit, & signum non dabitur ei, nisi Ionæ Prophetæ: Sicut enim fuit Ionas in uentre Ceti tribus diebus & tribus noctibus: Sic erit Filius hominis in corde terræ, tribus diebus & tribus noctibus.

QUATVOR TANTVM sunt Capita.

In primo miraculosa satis historia describitur quomodo Ionas in Mare coniectus à Nautis, sit à grandi quodam pisce absorptus, & in uentre Ceti per triduum in profundo Maris huc illucq; iastatus.

In secundo describitur Canticum & gratiarum actio Ionæ ad Deum pro liberatione à uentre Ceti

PROPHET: ET APOST:

tre Ceti, Vbi significat, quid animi in uentre Ceti habuerit, omni hora uitæ suæ finem adesse cogitans. Et opus Domini, qui solus potens est in cælo terra, mari, & omnibus abyssis prædicat.

In tertio habemus præclarum exemplum pœnitentiæ in Niniuitis, omnibus peccatoribus imitandum. Vbi seorsum hæc obseruanda sunt, & nullo modo prætereunda, I. Quod Deus sit etiam Gentium Deus. II. Quod Deus sit potens, bonus & iustus. III. Quæ sit pœnitentia. IIII. Quod uerum Ieiunium seruiat ad agendam pœnitentiam.

In Quarto describitur historia de carnali sollicitudine Ionæ, qua sibi prospectum uoluit, cum iactura proximorum, Vt est magna hominum inbecillitas, & caro timida, etiam in Sanctis. Sed in DEO est Misericordia & clementia, erga omnes peccatores, uerè agentes pœnitentiam, id quod hic in Iona & Niniuitis manifeste apparet.

DE LIBRO MICHEAE PROPHETÆ.

MICHEAS uixit eodem tempore, & sub
iisdem Regibus, quibus Esaias, Oseas &
Amos

ISAGOGE AD LIBROS

Amos uixerunt, ut satis apparet ex titulo. Prophetavit & contra duas & contra decem Tribus, id est, I. Contra Reges II. Contra Iudices. III. Contra Sacerdotes. IIII. Contra Pseudopphetas, tam in Iuda, quam in Israel. Et praedicit perditionem eorum, qui Verbum Dei abiecerunt, & sine timore Dei, uana sequuti sunt.

In hoc autem praecipue celebris est, quod non solum promittit Christum uenturum esse, nec exponit tantum beneficia regni ipsius: sed etiam indicat nobis locum Natiuitatis eius: TV BETHLEHEM EPHRATA, inquit, paruula es in milibus Iuda, ex TE mihi egredietur, qui sit Dominator in Israel, & c. Qui locus citatur Matthaei 2.

SVNT AVTEM SEPTEM CAPITA, quae sic discerni possunt.

In primis tribus capitibus sunt obiurgatoriae conciones & prophetiae, nunc in genere contra Israelitas, & Iudae impietatem atque idolatriam, nec non contra scandalosam uitam: Nunc in specie contra summa capita, cum in Religione, tum in Politia, nisi quod interim in fine secundi capitibus, cres

PROPHET: ET APOST:

tis credentes consolatur per promissionem de aduentu ueri sui pastoris, Domini nostri IESV Christi.

In quarto & quinto sunt egregie promissiones & consolationes, de regno Christi per Apostolorum prædicationem in uniuersum orbem dilatando.

In sexto & septimo nunc populi impietatem & auaritiam reprehendit. Nunc super mundi malicia, quanta suo tempore fuerit, conqueritur.

In fine annectit promissionem de regno Christi in Hierusalem inchoando, & postea per Apostolos in omnes gentes dilatando, damnata interim Synagoga.

DE LIBRO NAHVUM PROPHETÆ.

NAHVUM à consolando nomen habet, consolatur enim adflictos Israelitas per hoc quod contra Assyrios uaticinatur, qui populum Israel & Iuda turbarent & exercerent. Quanquam ex scriptura non potest haberi, quo tempore & sub quo Rege Nahum prophetauerit: tamen uidetur post Ionam, & paulò ante Esaiam uixisse. Prædicit euersionem Niniue, quæ post Ionæ prædicationem ad impietatem relapsa fuerat.

SVNT

ISAGOGE AD LIBROS
SUNT AVTEM TRIA TANTVM
capita, quæ sic possunt discerni.

1. In primo capite generaliter de Regni Assyriaci perditione uaticimatur.

2. In secundo specialiter ad futurum esse Babylonium hostem prædicit.

3. In tertio causam perditionis indicat, enumerans Assyriorum horrenda scelera, quorum summa genera sunt, Fornicatio, Latrocinium, & mendacium. Fornicatio scilicet, in falso cultu Dei, seu in falsa doctrina. Latrocinium in iniustis gravaminibus & exactionibus publicis, ad pompam tantum destinatis. Mendacium in contractibus et actionibus.

Finis huius uaticimij est consolatio Iudeorum, quibus annunciat prædicationem pacis, haud dubiè respiciens ad tempus noui Testamenti seu Euangelij CHRISTI, quando pax æterna Iudeis est prædicata per ipsum CHRISTVM & Apostolos.

DE PROPHEZIA
HABACVC.

Habacuc

PROPHET: ET APOST:

HABACVC ab amplectendo nomen habet. Sicuti enim Mater infantem amplecti solet, uel alij alios, pectus pectori, cor cordi iungentes in amplexu, dum eos consolantur: Ita Habacuc populum Iudaicum complectitur, & maxime consolatur, atq; ut in aduersitatibus in fide constantes sint, hortatur, ita ut & Diuus Paulus Romanorum I. præclaram huius Habacuc sententiam allegauerit ex secundo capite: **IUSTVS EX FIDE SVA VIVET:**

Vixisse uidetur Habacuc cum Hieremia, Sed instante captiuitate Babylonica, quandoquidem ipse ut Propheta Iudaicus, primum contra populum, deinde & contra Babylonios uaticinatus est.

Fabula est, hunc fuisse Habacuc, qui raptus ab Angelo, Danieli in lacum Leonum deiecto, cibum porrigeret.

QUATVOR SVNT CAPITA,
quæ sic discerni possunt.

In primo capite partim contra Iudeos uaticinatur, præmittens Legis concionem consolationi Euangelicæ, quæ in secundo capite sequitur, & potentiam Babyloniorum maximam esse demonstrat.

ISAGOGE AD LIBROS

strat. Partim à Deo pia expostulatione contendit, ut liberato populo suo sumat de Rege Babyloniorum ultionem.

In Secundo capite subiungit Euangelicam consolationem ex promissionibus diuinis, & Prophetiam de aduentu Messiae cito uenturo, sed interim firma fide expectando.

In tertio prophetat de interitu regni Babylonici, praemittens Diabolicam arrogantiam Regis Babylonici contra Deum, & iniustam diuitiarum collectionem contra proximum, quae sunt duo horrenda latrocinia, scilicet, spoliare Deum sua gloria, & homines suis bonis.

In Quarto, praemissa gratiarum actione, & longa beneficiorum Dei commemoratione, tandem orat, ut regnum Babylonicum diuinae maledictioni sit obnoxium, Nisi quod in fine rursus latus Iudaicum populum consolatur.

DE PROPHEZIA SOPHONIAE.

SOPHONIA Dei arcana significare uideatur, non inconueniens nomen Prophetae Dei, qui uidet arcana Dei, hoc est, Euangelium & regnum Christi aeternum, promissionibus, Visionibus &

PROPHET: ET APOST:

bus & reuelationibus Prophetiis usq; ad tempo-
ris plenitudinem inuolutum. Qua de causa Pau-
lus & *Mysterium* nominat, Romanos ultimo.

Titulus in primo capite, quis fuerit Sophonia
ex quibus parentibus natus, & quo tempore uixe-
rit, ostendit, Fuit enim coetaneus Ieremie Pro-
pheta, & eadem ferè, quæ ille, sed breuius & suc-
cinctius, prophetauit, Nimirum urbis Hierosoly-
mitanæ uastationem, nec non hostium, & totius
regni Iuda interitum, & Iudeorum per Christum
liberationem. In summa, prophetauit Impijs Iudæ-
is interitum per uicinas Gentes. II. ipsis Genti-
bus exterminium per alias Gentes. III. Cre-
dentibus Iudæis liberationem per Christum nasci-
turum.

TRIA TANTVM SVNT CAPITA,
quæ sic discerni possunt.

In primo capite criminatoria concione malum
id est, interitum ac deuastationem regni Iudaici,
per Regem Babylonie, uenturam propter impie-
tatem & auariciam Iudeorum, prophetat.

In Secundo Iudæis pœnitentiam prædicat, De
inde uicinis gentibus, Moabitibus scilicet, Ammoni-
tis, Philistæis, Assyrijs & Niniuitis interitum pro-
phetat. Postremò spem facit ijsdem gentib. quòd
regni Christi participes fiant, indicans, Deum in
Insulis Gentium adorandum esse.

In

ISAGOGE AD LIBROS

In Tertio capite partim impœnitentes Iudeos grauius obiurgat ac reprehendit partim præclarissima concione de Christi regno in uniuersum mundum propagando, Iudeos consolatur. De Primoribus in religione & politia inquit, quod quia sunt Principes, honorandi sint ut Principes, sed interim tamen arguendi, ut peccatores.

DE LIBRO HAGGAEI PROPHETÆ.

HAGGæus à festiuitate & gaudio nomen habet. Is post captiuitatem Babyloniam sub Dario Histasse Prophetauit, & populū ad reedificandum Templum seriò tandem urgebat, ut cultus Dei rursus institueretur. Cum præsertim huius secundæ domus maior sit futura gloria, nempe ad quam Dominus Israel, ille uerus Messias, in propria persona uenturus erat, quemadmodum scribit & Malachias.

DVO TANTVM SVNT CAPITA.

In Primo populi ingratitude & auariciam reprehendit, atq; ipsis mala minatur, nempe infortunium & egestatem, qui proprias domus quidem magnificè exedificari curauerant, ad templi uero reedificationem nihil contulerant.

In sec

PROPHET: ET APOST:

In secundo sunt itidem Comminationes propter eandem causam, Simul etiam promissiones, quod Christus ipse templum secundum sua praesentia, doctrina, & Miraculis ornaturus sit, & illustraturus.

DE LIBRO ZACHARIAE.

ZACHARIAS, qui à memoria diuina nomen habet, inter nouissimos Prophetas unus uixit, eodem tempore cum Haggæo Propheta, post reditum ex Babylonica captiuitate. Tractat quoq; idem argumentum cum Haggæo, nimirum instans & urgens, ut Templum reedificetur, idq; propter Christum, qui breui uenturus esset ad templum sanctum suum. Ideo manifestè prophetat de pompa Christi, quod in Asina & pullo Asinae sit petiturus Hierosolymam, quod factum est, paulo ante ipsius passionem, ipso die Palmarum. Deinde prophetat etiam de ipsius uenditione pro triginta argenteis, quæ per Iudam proditorem facta est. Item, de perfossione lateris ipsius, quem locum allegat Euangelista Iohannes.

Habet interim obscuras aliquot Visiones, quibus ad-

I bus ad-

ISAGOGE AD LIBROS

bus adumbrantur mysteria Christi, quæ tandem explicat per effusionem Spiritus gratiæ & precum, capite 12.

SVNT AVTEM QVATVOR DE-
cim capita, quæ sic à se inuicem pos-
sunt discerni.

In Primo capite, præter Exordium, in quo manifestè Iudæos ad pœnitentiam hortatur, Et præter orationem Angeli pro Hierusalem, sunt tres uisiones, I. De equis ruffis. II. De quatuor cornibus. III. De quatuor fabris lignarijs. Quibus & Iudæis pacem, uaticinatur, & eos ad reedificandam ciuitatem Hierosolymam hortatur.

In secundo capite primum est unica uisio, de Funiculo mensorio, qua populum denuò ad reedificandam Hierosolymam hortatur. Deinde sunt egregiæ promissiones de regno Christi, & de diuina presentia, atq; protectione piorum, adeoq; de uocatione Gentium, unde populum ad gaudendum & iubilandum hortatur.

In tertio capite primum est uisio de I O S VA summo Sacerdote, in ipsius consolationem, & Ciuitatis reedificationem. Deinde rursus promissiones de Christo, quem & Germen, propter Euangelium & Fidem, atq; Angularem lapidem propter Ecclesiam, nominat.

In quar-

PROPHET: ET APOST:

In Quarto capite descripta est uisio de Candelabro aureo, in consolationem ducis Zerobabel & adhortationem, ne à Templi reedificatione, metu hostium, deterreatur.

In quinto capite descripta est duplex Visio, scilicet, de Volumine uolante, hoc est, de literis & Sigillo. Deinde de Ephraim seu Modio, quibus Pseudo Prophetarum aduentus in Iudæam, ab Angelo nunciatur.

In sexto capite descripta est Visio de quatuor Quadrigis, quibus adumbrari uidetur Regnum atq; Euangelium Christi, quem hic quoq; Zamen, id est, Germanen uocat, in uniuersum orbem propagandum.

In Septimo & octauo sunt conciones & admonitiones contra Hypocrisin Iudæorum in electione ieiunio. Deinde hortatorie admonitiones, de Templi reedificatione. Postremo consolatorie de Regno Christi.

In Nono & Decimo sunt prophetie de aduentu Christi, & humilitate regni eius, per hoc, quod facit eum sedere super Asinam. Deinde de potentia Alexandri Magni, qua deus portas mundi aperuit, ut intraret Rex glorie cum suo sancto Euangelio.

ISAGOGE AD LIBROS

In Vndecimo, Duodecimo & Decimotertio sunt itidem prophetie, & quidem grauissimæ, de passione Christi, fore ut traderetur gentibus. Item, de desolatione populi Iudaici propter incredulitatem, & de Euangelio inter Gentes prædicando, postquam percussus fuerit Pastor, hoc est, post passionem Christi.

In Vltimo capite sunt adhuc duæ prophetie, quarum altera Synagoga totiusq; cultus Leuitici abrogationem, Altera tentationes & uictoriam Ecclesie continet.

DE LIBRO MALACHIAE PROPHETÆ.

MALACHIAS, qui apud Ebraeos Angeli nomen sortitus est, ultimus inter Prophetas habetur, utpote proximus ante CHRISTI aduentum, quem iam in foribus esse, & IOANNEM BAPTISTAM (sub ELIÆ nomine) Christi præcursorem fore prædicit.

Vtrum hic Malachias fuerit Esdras, ut quidam opinantur, incertum est. Hoc uero certissimum est, quod egregias sententias habet, de Christo & Euangelio, quod uocat **MVN DAM OB LATIONEM IN VNIVERSO MVN DO.**

SVNT

PROPHET: ET APOST:
SVNT AVTEM QVATVOR CAPI=
ta, quæ sic possunt discerni.

In Primo capite nunc Iudeorum in genere,
nunc seorsim Sacerdotum auaritiam & ingrati=
tudinem reprehendit. Illos quidem, quod ea quæ
immunda sunt, & ad sacrificia nihil ualent, ap=
portent. Hos uero, quia DOMINO offerant im=
munda. Mox in ipsis comminationibus de regno
Christi, & oblatione munda, id est, Euangelio.
concionatur.

In secundo capite pergit reprehendere & ue=
hementer obiurgare Sacerdotes, admonens eos
sui officij, quod tam sanctum est, ut Angelicum ei
nomen adscribatur. Seorsim quoq; inuehitur in
eos, qui malæ tractationis ab Vxoribus accusan=
tur, adducens exemplum Abrahæ, quod non uult
eos temerè imitari.

In tertio præmittit uaticinium de præcurso=
re Christi, pariter & de utroq; aduentu Christi,
in carnem scilicet, & ad iudicium. Deinde rur=
sum obiurgat Iudeos, propter ingratitude[m] er=
ga ministerium Verbi.

In quarto subiungit ut breuissimam, ita grauif=
simam adhortationem ad uerum timorem Dei,
Pijs gaudium & consolationem, Impijs uero pœ=
nam & interitum annuncians. Nos itaq; diuinis

ISAGOGE AD LIBROS

admonitionibus obediamus, & Deum timentes, secundum Domini nostri IESU CHRISTI aduentum hilari animo expectemus, attollentes capita nostra.

Tantum de Prophetis & libris Prophetalibus, ex quibus doctrina noui Testamenti confirmatur, & Prophetarum sententiæ tam à Christo ipso, quam ab Apostolis in testimonium citantur. Sint igitur nobis propter dulcissimas consolationes commendatissimi.

DE LIBRIS MACCABÆORVM.

LIBRI MACCABÆORVM à IVDA MACCABÆO nomen habent, propter ipsius egregia facta, quæ in his libris describuntur. Est autem nouissima historia ueteris Testamenti, de rebus Iudaicis, gestis ab Alexandri Magni temporibus usq; ad CHRISTVM, quando populus Dei iam non Reges & Prophetas, seu Principes & Pontifices habuit. Fuerunt enim in ueteri testamento quatuor potestates in isto electo Dei populo, scilicet, I. Potestas Patria. II. Potestas Iudicum, III. Regia. IIII. Pontificia potestas. Pro quibus omnibus in Nouo testamento regnat solus CHRISTVS, qui primus est

PROPHET: ET APOST:

est Pater futuri sæculi. Secundo, Iudex uiuorum
& mortuorum. Tertio, Rex Regum, Quarto, æ-
ternus Pontifex.

Porro libri Maccabaorum inter Apocryphos
& non inter Canonicos libros numerantur, ta-
meti Primus, quem sanctus Hieronymus Ebrai-
cum se reperisse testatur, dignus esse uidetur, qui
inter Canonicos computetur, Præsertim cum sit
illorum, quæ Daniel capite duodecimo uaticina-
tus est, uerissima descriptio, nempe de perse-
quutione Iudæorum per Antiochum.

Diuiditur autem primus liber in quinque par-
tes, iuxta circumstantiam personarum. Et sunt in
hoc libro quinque personæ illustres, quorum res ge-
stæ pro maiori parte historico ordine describun-
tur, ut sunt: I. Matathias. Secundo, Iudas Mac-
cabæus. Tertio & quarto, Ionathas & Simon, fra-
tres Iudæ Maccabæi. Quinto Ioannes, Simonis fi-
lius.

A primo capite usque ad Tertium, & Antiochi
(quem radicem peccati Scriptura uocat) impie-
tas atque crudelitas inchoatur: & Matathie Sa-
cerdotis, atque filiorum eius zelus & constantia
describuntur, ut sit perpetuum uerbi ministris ex-
emplum in persequutione.

I 4

A Tertio

ISAGOGE AD LIBROS

A tertio capite usq; ad nonum describuntur fortia facta Iudæ Maccabæi, ut, Bella, Victoria, Purificatio Templi, Confœderatio cum Romanis & uariæ conflictationes cum uicinis Gentibus et earum Principibus, quos expugnauit uel fugando uel interficiendo eos, quorum nomina hic ordine sequuntur.

I. APOLLONIVS.	} Interfecti, Cap. 3.
II. SERON.	
III. GEORGIVS.	
IIII. LYSIAS.	} Fugati. Cap. 4.
V. TIMOTHEVS cum Ammonitis & Galaaditis.	
VI. FILII ESAU.	} Debellati, Cap. 5.
VII. ANTIOCHVS, Antiochi Tyrannide mortui, filius foedifragus cū suo Principe LYSIA & ipsorum Elephantis.	
VIII. ALCIMVS Iudæus, rediens ad Demetrium.	} Domum dimissi. Cap. 6
IX. NICANOR in-terfectus.	

Cap. 7.

Tandem

PROPHET: ET APOST:

Tandem IVDAS ipse post confœderationem cum Romanis factam, cap. 8, succubuit in bello, quod Iudæis ex mandato Demetrii, post mortem Nicanoris, per Bachidem & Alcimum, Demetrii Regis Principes, illatum est, cap. 9. O Ducem piissimum, & in religione Iudaica constantissimum Heroa, gentisq; sue propugnatorem ac defensorem fortissimum, qui tandem in uera confessione prostratus, fortiter obiit pro gloria Dei uindicanda.

A nono capite usq; ad caput 13. describitur historia IONATHÆ, fratris Iudæ Maccabæi cui negocium fuit cum utroq; Demetrio, cum Bachide & Alcimo, de quibus uictoriam obtinuit, fratris sui Simonis adiutorio. Deinde cum Principibus iunioris Demetrii, donec à Triphone per dolum interfectus est, præclarus Zelotes pro religione & uero Dei cultu.

A Decimotertio capite usq; ad Sedecimum describitur historia Simonis, fratris Iudæ Maccabæi, & Ionathæ. Fuit autem Simon pacificus, donec & ipse per dolum in conuiuio trucidatus est.

In ultimo capite post interfectum Simonem successio filij illius IOANNIS ad finem libri describitur.

ISAGOGE AD LIBROS
DE SECVNDO LIBRO
MACCABÆORVM.

SECUNDUS liber Maccabæorum est pro maiori
parte repetitio eorum, quæ sunt descripta in
primo libro, præsertim quantum ad Iudam Mac-
cabæum attinet.

SVNT AVTEM QVINDECIM
capita, quæ sic discernuntur.

In primis septem capitibus describitur affli-
ctio populi Iudaici, tam per insidias & proditio-
nem Simonis cuiusdam, quam per crudelem Anti-
ochi tyrannidem, ubi non tantum Iudæ Macabæi
(qui tum foris vitam agebat in deserto) constan-
tia prædicatur, sed etiam septem fratrum, qui u-
na cum matre sua, Martyrio coronati sunt.

In octo reliquis Iudæ Macabæi fortia facta
repetuntur usq; ad finem libri.

Tantum de libris Maccabæorum, adeoq; de
totius ueteris testamenti libris, scilicet legalibus
Historicis, Doctrinalibus & Prophetis, qui om-
nes computati numero sunt quadraginta & octo
tam Apocryphi, quos uocant, quam Authentici,
de quibus Christus Iohan. 5. loquitur, inqui-
ens: Scrutamini Scripturas.

**FINIS LIBRORVM VETERIS
Testamenti.**

DE

PROPHET: ET APOST:
DE LIBRIS
NOVI TESTA-
MENTI.

NOVVM TESTAMENTVM conti-
net libros, qui post reuelatum Christum scri-
pti sunt, Partim Euangelicos, partim alijs Histo-
ricos, numero uiginti & septem, etiam minimos
computando, qui unicum saltem capitulum con-
tinent, ut Epistola Pauli ad Philemonem, Iudæ &
Ioannis duæ posteriores.

DE LIBRIS EVANGE-
LICIS.

LIBRI Euangelici sunt quatuor nimirum à
quatuor Euangelistis, Matthæo, Marco, Lu-
ca, & Ioanne, scripti. Et dicuntur Euangelici,
quia seorsim Iesu Christi Euangelium continent,
id est letum nuncium de gratuita remissione pec-
catorum propter Mediatorem Christum conse-
quenda.

DE LIBRO MAT-
THÆI.

MAT

ISAGOGE AD LIBROS

MATthæus, perinde ut primus inter Euange-
listas Euangelium scripsisse fertur, nempe
statim post ascensionem Christi, ita primum quo-
que inter ipsos locum obtinet. Sunt autem hæ
partes huius Euangelicæ historiæ principales.

A primo capite usq; ad Quintum præmittun-
tur quasi exordij loco non solum ea quæ pertinet
ad Genealogiam & Natiuitatem Christi, ut I. E-
numeratio personarum in generationib. ab Abra-
ham usq; ad Christum. II. Reuelatio facta Ioseph.
III. Magorum aduentus. IIII. Tyrannis Herodis.
Sed etiam Ioannis Baptistæ uita & doctrina, nec
non Baptismus & tentatio Christi, priusquam
prædicare incepit, & discipulos uocauit.

A Quinto Capite usq; ad Octauum describi-
tur sermo Christi, quem habuit in monte coram
discipulis & uerè legalis concio, qua ceu iacto so-
lido fundamēto, præparauit eos ordine ad Euan-
gelij ministeriū. I. De beatitudine & præmijs bo-
norum operū. II. De officio Apostolorū. III. De ue-
ra legis interpretatione. IIII. De Eleemosina. V.
De oratione. VI. De ieiunio. VII. De ueris diuitijs
VIII. De confidentia in Deum. IX. De iudicij sin-
ceritate. X. Orandi assiduitate. XI. Naturali æ-
quitate. XII. De uitanda falsa doctrina. XIII. De
studio uiuendi iuxta Dei uerbū: In summa legem
esse pædagogum ad Christum, ostendit hæc ipsius
concio, & generalis enarratio legis. Ab

PROPHET: ET APOST:

Ab Octauo usq; ad Decimum confirmat doctrinam egregijs miraculis & beneficijs, quibus & terra & mari miseris atq; afflictis hominibus succurrit, & se nostrum esse saluatorem ostendit.

A Decimo usq; 13. Primum informat, confirmat & consolatur suos Apostolos in ministerium uerbi, Deinde Ioannis quoq; discipulos confirmat, ipsum Ioannem commendat, multorum incredulitatem damnat, & Deo patri pro pusillo grege gratias agit. Postremo præter disputationem cum Phariseis de Sabbatho, de signis & c. iterum claret miraculis, & suam Mansuetudinem non extinguendo linum fumigans ostendit.

A 13. cap. usq; ad 19. primum describit Matheus Parabolicas aliquot Christi conciones, de ui & efficacia uerbi Dei. Deinde indignam Ioannis Baptiste mortem. Item Christi discessionem. Contentionem cum Phariseis. Multorum ægrotorum sanationem, Petri & reliquorum Apostolorum confessionem. Christi transfigurationem. Christi erga Magistratum obedientiam. Paruulorum & pusilli gregis consolationem.

Postremo subiungit de scandalo, & de remissione fratris, illustrata per Parabolam de iniquo dispensatore. Quæ pars rerum in Galilea gestarum, summam Christi sollicitudinem pro salute generis huma =

ISAGOGE AD LIBROS

humani, summamq; in officio docendi & edendis
Miraculis diligentiam ostendit.

A Decimonono usq; ad 26. cap. describit pri-
mum Christi migrationem à Galilæa in Iudæam,
& in uia habitas disputationes, nunc cum Phari-
sæis atq; Scribis, nunc cum proprijs discipulis,
predicando interim suam passionem, & duos cæ-
cos sanando. Deinde ingressum eius in Hierusa-
lem, & acerrimam, adeoq; nouissimam in officio
predicandi disputationem cum Iudæis, per tria
capita. 21. 22. & 23. cuius disputationis atq; ob-
iurgationis hæ sunt partes præcipuæ, scilicet. I.
De Baptismo Iohannis. II. De duobus filijs. III. De
Vinea, IIII. De angulari lapide, V. De nuptijs
filijs Regis, VI. De Tributo dando Cæsari. VII. De
Vxore septem fratrum, & de Resurrectione mor-
tuorum. VIII. De magno mandato in lego. IX. De
Christo filio David, X. De maledictionibus super
Phariseos & Hierusalem.

Postremo describit colloquium Christi cum di-
scipulis in monte Oliueti, de destructione Hieru-
salem, & de fine mundi, cum grauissimis adhorta-
tionibus ad uigilandum, adductis Parabolis. I. De
malo seruo. II. De decem uirginib. III. De talentis,
cum enarratione de forma iudicij in extremo die

A uicesimo sexto usq; ad finem Libri describit
Chri-

PROPHET: ET APOST:

Christi passionem, Mortem & resurrectionem.
Porro passionis Christi historia in sex partes
principales commodissime distribui potest, iuxta
hunc uersiculum:

Cœna, Hortus, Caiphas, Pilatus, Cruxq; Sepul-
crum.

Tantum de Euangelio Matthæi: Quis autem
fuerit Matthæus ante conuersionem, & quomo-
do conuersus sit & uocatus, Vide supra capite 9.
Matthæi.

DE EVANGELIO

S. MARCI.

MARCUS ea quæ Matthæus copiosius de-
scribit, compendiose complectitur cuius
Euangelij liber in duas principales partes com-
modissime diuidi potest. Prior pars ab initio sit
usq; ad Decimum caput, ubi describuntur ea, quæ
Iesus docuit & fecit in Galilæa. Posterior est à
Decimo capite usq; ad finem, ubi describuntur ea
quæ docuit, fecit & passus est in Iudæa, Reliqua
nihil habent difficultatis in diuidendo, modò cum
Euangelio Matthæi conferantur.

DE EVANGELIO

S. LVCAE.

LUCAS

ISAGOGE AD LIBROS

LUCAS qui indiuiduus Pauli comes fuit (sicuti Marcus, Petri, ut quidam uolunt) non solum est Marco, sed etiam Matthæo copiosior, tam in Euangelio, quam in Actis Apostolorum.

CAPITA SVNT VIGINTI QVARTUOR, quæ sic discerni possunt.

Ab initio usq; ad Quartum caput & conceptionem & Natiuitatem Iohannis Baptista, tum ipsius Christi. Deinde prædicationem & carcerem Ioannis, Christi uero Baptismum & Genealogiam subiungit.

A quarto capite usq; ad decimum post historiam tentationis Christi, exponit doctrinam & miracula, quæ fecit in Galilea, ut in Nazareth Capernaum, Stagno Genezareth, & alijs locis Galilææ. Disputans interim cum Phariseis de Sabbatho, Apostolos, & populum instituens, Centurionis seruum sanans, & filium uiduæ suscitans, Mox quomodo Ioannem Baptistam coram turba. Peccatricem uero coram Simone Phariseo commendauerit, & parabolam de Semine explicauerit, Dæmoniacumq; sanauerit. Quomodo item mulieris fluxum sanguinem sistens, Iairi principis Scholæ filiam à mortuis resuscitauerit.

PROPHET: ET APOST:

Postremo quomodo discipulis instructis, emis-
sis, & reuersis postquam est in monte transfigu-
ratus, reliquerit Galileam.

A Decimo capite usq; ad uicesimam describit
ea quæ Christus docuit & gessit in uia uersus Hie-
rusalem. Docuit autem uel simpliciter, uel in Pa-
rabolis.

SIMPLICITER.

1. Instruit septuaginta discipulos.
2. Exprobat ciuitatibus incredulitatem.
3. Agit gratias Patri.
4. Admonet Legisperitum.
5. Commendat Mariam, sororem Marthæ.
6. Docet discipulos orare.
7. Obiurgat Phariseos.
8. Admonet discipulos.
9. Minatur impœnitentibus.
10. Perstringit Herodem.
11. Perstringit auaros Phariseos.
12. Prædicat Scandala.
13. Prædicat extremum diem.
14. Vocat ad se pueros.
15. Recitat præcepta secunde tabule.
16. Admonet diuites.
17. Prædicat passionem suam.
18. Conuertit Zachæum.

K IN

ISAGOGE AD LIBROS
IN PARABOLIS. Vt,

1. De Semiuiuo relicto.
2. De Amico panes mutuo dante.
3. De forti armato.
4. De signo Ione Prophetæ.
5. De Lucerna accensa.
6. De diuite epulone.
7. De seruo fideli & infideli.
8. De arbore fici.
9. De grano Sinapis.
10. De fermento.
11. De angusta porta.
12. De primo loco & nouissimo.
13. De cœna Dominica.
14. De ædificatione Turris.
15. De centum Ouibus.
16. De decem drachmis,
17. De filio prodigo.
18. De iniquo dispensatore.
19. De diuite & Lazaro.
20. De seruo arante.
21. De iudice seверо.
22. De Phariseo & Publicano.
23. De decem Minis.

Historie

PROPHET: ET APOST:
HISTORIÆ VERO ET MIRAC:
cula quæ gessit, hæc sunt:

- I. Eiecit Dæmonium mutum.
- II. Mulierem contractam erexit.
- III. Hydropicum sanauit.
- IIII. Decem leprosos mundauit.
- V. Cæco uisum restituit.
- VI. Sedit super Asinam.
- VII. Fleuit super Hierusalem.
- VIIII. Videntes & ementes eiecit ex Templo.

A Vicesimo capite usq; ad 22. ea sunt descripta, quæ Christus in Templo Hierosolymitano docuit, & cum Phariseis disputauit. Deinde quæ foris è regione Hierusalem cum discipulis contulit.

Contra Phariseos adduxit in medium, I. Questionem de Baptismo Ioannis. II. Parabolam de Vineâ. III. Prophetiam de lapide angulari IIII. De tributo Cæsari dando. V. Dilutionem argumenti Sadduceorum. VI. Propositionem de Christo, filio Dauid. VII. Eleemosinam Viduæ.

Cum discipulis contulit, I. De structura Templi. II. De Pseudoprophetis. III. De persecutione. IIII. De extrema die. V. De uitanda ebrietate & crapula.

ISAGOGE AD LIBROS

A uicesimo secundo capite usq; ad ultimum caput, describitur historia passionis & mortis Christi, quomodo post coenam, et colloquium cum Discipulis suis, sit I. à proprio discipulo traditus, II. A Iudæis comprehensus, III. A Gentilibus crucifixus.

In ultimo capite primum Resurrectionis, deinde Apparitionis, & postremo Ascensionis historia descripta, præter egregium illum locum de doctrina pœnitentiæ & remissionis in omnes Gentes prædicanda.

SUMMA HVIVS DIVISIONIS HIS
comprehensa est Versiculis.

Per tria, perq; decem duobus quib. additur unum
Lucæ Euangelij diuide particulas.

Item:

Orauit, docuit, Christus sit uictima, uictor.

DE EVANGELIO

IOANNES à Gratia nomen habet, quia à Christo maxime dilectus est. Scripsit Euangelium suum post alios Euangelistas, & ut plurimum circa doctrinam Christi uersatur, præter pauca Miracula, quæ non sunt ab alijs Euangelistis descripta. Et quemadmodum ultra omnes Apostolos in terra uixit: ita quoq; plures hæreses contra di-

PROPHET: ET APOST:

tra diuinitatē Christi suppullulantes uidit. Vnde sumpta occasione, primū de diuinitate et humanitate Christi scripsit. Deinde uitam, doctrinam & miracula Christi prosequitur. Postremo passionis, resurrectionis & apparitionis historiam subiungit.

DIVIDITVR AVTEM EVANGELIUM Ioannis potissimum in quatuor partes iuxta quatuor profectioes Christi. Nam Christus quater profectus est Hierosolymam, tempore Paschatis.

Prima profectio est post doctrinam de diuinitate & humanitate Christi, Post testimonium Ioannis Baptiste de Christo, Post uocationem Apostolorum, Deniq; post miraculum in Cana Galilee. Quae omnia durant usq; ad quintū caput, in quo Christus Hierosolymam ueniens, primum eijcit uendentes & ementes ex Templo. Secundo disputat cum Phariseis, & seorsim cū Nicodemo. Mox relicta Hierosolyma, primum in Iudaea per Discipulos suos baptisauit, unde occasione sumpta Ioannes Baptista egregiam de Christo concionem habuit. Deinde transiens per Samariam cum muliere Samaritana apud fontem disputauit. Postremo rediens in Galileam, Reguli filiam sanauit.

Secunda profectio incipit capite quinto, & durat usq; ad septimum, in qua profectioe pri-

ISAGOGE AD LIBROS

imum Hierosolymis hominem triginta octo annos in infirmitate laborantem, ad piscinam Sabato sanauit, unde occasione sumpta longā habuit contra Iudeos disputationem, & egregiam de resurrectione Mortuorum & de autoritate sacre scripturæ concionem. Deinde rediens in Galileā, primum quinq; panibus & duobus piscibus, quinq; hominum millia saturauit. Deinde diu et multum de Spirituali pane (quod est Verbum Dei) cū Iudeis disputauit. Postremo reliquis accepto scandalo discedentibus, Petrus nomine Apostolorū egregiam facit de Christo suæ fidei confessionem.

Tertia profectio incipit capite septimo, & durat usq; ad Caput duodecimū, in qua primum Hierosolymis in templo non sine contradictione & periculo docebat, I. De autoritate suæ doctrine. II. De Sabbatho, III. De sua persona. IIII. De sua passione, V. De aqua uitæ. Deinde mulierem in adulterio comprehensam, & à Phariseis ad se adductam digito in terram scribens, absoluit, Et statim iterum docebat populum, & usq; ad finem octaui capitis acerrimè contra Iudeos disputauit. Mox ceco nato uisum restituit, ubi non parua contentio oritur inter Phariseos & cæcum natum, usq; ad finem Noni capitis. Adhæc uerum sese Pastorem esse ostendit, ubi iterum incidit cum Iudeis in disputationem & contentionem, usq; ad

PROPHET: ET APOST:

usq; ad finem decimi capitis. Postremò rediens trans Iordanem, & inde iterum Bethaniam, Lazarum (habita prius disputatione cum sororibus eius) resuscitavit. & iterum Iudæorum iram, pergens in desertum, declinavit,

Quarta profectio incipit à duodecimo capite, & durat usq; ad finem libri, in qua primum diuertit in Bethaniam, ubi Maria Lazari resuscitati soror, opus suæ confessionis, I V D A proditore indignante, Christo exhibuit. Deinde iuxta uaticinium Zachariæ Prophetae Asino insidens, Hierosolymam ingressus est. Postquam autem Ioannes, quæ in uia gesta sunt, adductis ex Esaia locis egregijs, usq; ad finem duodecimi capitis, descripsit, mox in diuersorio Hierosolymitano quid actum sit in Sacra Christi Coena, usq; ad 18. caput profequitur, Nimirum, quomodo Christus post lotionem pedum, post turbationem animi propter Iudam, Deniq; postquam & Iudæ proditionem, & Petri negationem usq; ad finem 13. capitis prædixerat, primum egregiam per tria integra capita concionem habuerit, cuius propositio hæc est: Ne turbetur cor uestrum. Argumenta uerò hæc tria: I. Possidebitis æternam uitam. II. Interim Spiritus sanctus uos consolabitur. III. Pater meus exaudiet uos. Deinde subiunxerit insignem orationem ad patrem suum, sanctum & iustum,

K A stum,

ISAGOGE AD LIBROS

stum, I. pro seipso clarificando. II. Pro defendendis suis discipulis, III. Pro omnibus credentibus in uera doctrina & unitate Spiritus gubernandis & conseruandis.

Adhæc describit Euangelista passionem Christi, cap. 18. & 19. quomodo pro salute generis humani primum à Iuda, proprio suo discipulo, fuerit traditus. Secundo à Iudæis accusatus. Tertio, à Gentibus cruci affixus.

Postremis duobus capitibus Resurrectionem Christi, & quæ post eam acciderint, pertexit Euangelista, & in altero capite Christi in Iudæa apparitiones coram discipulis & alijs, In altero uerò apparitiones coram discipulis suis in Galilæa factas, describit. Vnde tandem, ut & alij Euangelistæ testantur, in cœlū profectus est, regnans iam p̄ri cum æterno patre suo potentia, & breui rediturus, ut iudicet uiuos & mortuos, omnemq; lacrymam ab oculis Electorum suorum abstergat. Tantum de Euangelio Ioannis Euangelistæ & Apostoli.

ACTA APOSTO- LORVM.

HIC liber Historialis à S. LVCA Euangelista scriptus est, & continet præcipuam primam

PROPHET: ET APOST:

primitiue Ecclesie post Ascensionem Christi hi-
storiam, quæ sequitur conuenienti ordine libros
Euangeliorum.

Quanquam autem hic liber principali diui-
sione diuidi potest in duas partes, nempe in res à
Petro, & in res à Paulo gestas post Ascensionem
Christi: Lucas enim ut plurimum describit, Pri-
mum. Conciones II. Operationes. III. Visiones.
IIII. Miracula. V. Carceres Petri. Deinde Pau-
li quoq; conuersionem, peregrinationes, Disputa-
tiones, Miracula, Carceres & uincula) Tamen
huius libri Viginti octo capita sic commodissime
possunt diuidi.

I. Ab initio usq; ad sextum caput describit Lu-
cas primum historias Ascensionis Christi. II. Ele-
ctionis Matthie in Apostolum. III. Missionis Spi-
ritus sancti. Deinde quatuor egregias & fructuo-
sas Petri de Christo conciones, primam in secun-
do. Secundam in tertio. Tertiã in quarto. Quar-
tam in quinto capitibus, cum duobus Miraculis
singularibus, à Petro Apostolo editis, nimirum
de sanato claudo, atq; de subitanea morte Ana-
nie & Saphiræ. Postremo de Apostolorum in
genere communiõne, persecutione, carcere, fla-
gris, oratione & constantia.

A Sexto capite usq; ad 13. præter historiam
de conuersione Diui Pauli capite 9. describitur

K 5 post

ISAGOGE AD LIBROS

post electionem Diaconorum, concio & Martyrium Stephani, nec non historia Simonis Magi. & Eunuchi ab Apostolo Philippo conuersi. Qui duo uerum inter falsos & ueros Christianos discrimen præ se ferunt.

Deinde continuatur historia de diui Petri miraculis in sanato Ænea, & resuscitata Tabea. II. Visione. III. Vocatione. IIII. Professione. V. Prædicatione apud Cornelium, de uocatione Gentium. Postremo non solum Petri cum Iudæis disceptatio pro uocatione Gentium, per repetitionem historiae de Cornelio, sed etiam illius sub Herode carcerati, & miraculosa liberatio, Tyranno percussio diuinitus, & à Vermibus consumpto, fideliter & ordine descripta sunt.

A Decimotertio capite usq; ad finem descriptæ sunt Peregrinationes, Nauigationes, Mansiones, conciones miracula, Disputationes, pericula, carceres & flagra diui Pauli, ab eo die, quo dixit Spiritus sanctus: Segregate mihi Paulū et Barnabā ad opus, ad quod uocaui eos, usq; ad conductū, in quo Paulus cum custodiente se Milite biennio mansit. Interim terra mariq; fideliter docuit.

1. PAPHENSES

4. Athenienses. / Cap. 13.

3. Iconienses.

4. Listrenses. } Cap. 14.

5. Hieros

PROPHET: ET APOST:

5. Hierosolymitanos.	}	Cap. 15. & 16.
6. Philippenses.		
7. Thessalonicenses,	}	Cap. 15.
8. Beroenses,		
9. Athenienses,	}	Cap. 18.
10 Corinthios,		
11. Ephesios,	}	Cap. 19.
12 Troadenses,		
13. Melitenses,	}	Cap. 20.
14 Tyrios,		
15. Caesarienses,	}	Cap. 12.

Tandem Hierosolymis & Caesariae male tractatus, incarceratus, & aliquoties per totum biennium, & ultra, iudicio Iudaeis eum accusantibus presentatus, donec ad Caesarem appellare coactus est, Cap. 20. usq; ad 27.

Postremo describit Lucas navigationes Diui Pauli postquam ad Caesarem appellauit à Iudaea uersus Romam, & Pauli de Christo testimonium apud Romanos, ut legis capite penultimo & ultimo. Sic clare uidentur in hoc insigni libro omnia testimonio, praedicationes & miracula eò spectare, quod solum per fidem in Iesum Christum, ad peccatorum remissionem & ad aeternam uitam perueniamus.

DE

ISAGOGE AD LIBROS
DE EPISTOLIS DIVI
PAULI ET ALIORVM.

EPISTOLÆ Apostolorum, sicuti supra quoq; diximus, sunt tanquam Sigilla & subscriptiones, item testimonia & illustrationes eorum quæ scripta sunt ab Euangelistis, Vt: Ego Paulus sic subscribo Euangelio Matthæi: Ego Petrus sic subscribo &c.

DE EPISTOLA AD
ROMANOS.

HÆC Epistola methodus est scripturæ sacræ: Breuitè enim ea quæ ad Christianam religionem pertinent, comprehendit. Nec incommode diuidi potest in quatuor principales partes.

1. pars
Ab initio usq; ad Quintum Caput ponit duas propositiones, & utramq; firmis & euidentibus argumentis defendit. Altera propositio Legalis est, nimirum hæc: OMNES HOMINES SVNT PECCATORES. Hanc probat, ostendens omnes Gentes peccatores esse, in Primo Capite, Deinde Iudæos quoq; esse peccatores, in Secundo capite. Postremò infert OMNES esse peccatores in 3. Capite.

PROPHET: ET APOST:

Capite. Altera propositio Euangelica est, scilicet QVOD HOMINES IUSTIFICENTVR GRATIS PER GRATIAM DEI, PER REDEMPTIONEM QVÆ EST IN CHRISTO IESV. Hanc iusticiam esse per Fidem, probat multis argumentis, capite 4. Primum ab exemplo Abrahæ. Secundo à definitione iustificationis. Tertio, ex ordine causarum & effectuum. Quarto, ex causa promissionis.

A Quinto capite usq; ad nonum resoluit utranque promissionem in suas partes, de quibus seorsim disputat. Primò quid sit peccatum, Quid Lex Quid Gratia, ostendit interim, plus posse Grati-
am per & propter Christum quam peccatum per Adam. Et eos damnat, qui ex prædicatione Gratiæ putant peccandum esse, declarans econ-
trà, nihil esse damnationis his qui insiti sunt Chri-
sto IESV, qui non secundum carnem ambulant,
Vbi subinfert capite 8. pro afflictis & sub cruce uiuentibus, ab eo loco: Non sunt condigne passi-
ones &c. usq; ad finem Capitis octo egregias con-
solationes.

1. De reuelatione futura glorie.
2. De compassione omnium creaturarum
3. De gemitu ministrorum uerbi.

4. De

11 pars.

ISAGOGE AD LIBROS

4. De Spe uitæ æternæ.
5. De persona Spiritus sancti.
6. De prædestinatione.
7. De Persona Dei Patris.
8. De persona filij, Quis ergo &c.

III pars.

A Nono capite usq; ad 12. tractat locum de prædestinatione, repetens questionem, positam initio tertij capituli, nempe hanc: Quid si quidam illorum non crediderunt, nunquid incredulitas eorum fidem Dei euacuauit? Absit. Inde occasione accepta primum de Electione disputat, ut sciamus, ad quos ista gratia pertineat, idq; cap. Nono Deinde iusticiam fidei definit & exponit, capite 10. Postremo docet, Neminem offendi debere Prædestinationis uerbo, semperq; labi eos, qui neglecta fidei iusticia, à Prædestinatione salutem suam student inchoare.

4 pars

A 12. Cap. usq; ad finem Epistolæ pareneses aliquot seu admonitiones Christianas ponit de bonis operibus. Primum in genere erga quemlibet proximum, ubi genera bonorum operum ponit, ut sunt opera confessionis, Vocationis, dilectionis Deinde erga superiores seu erga Magistratum, Cap. 13. Postremo erga inferiores, id est, infirmiores, cap. 14. 15.

Caput

PROPHET: ET APOST:

Caput ultimum continet salutationes seu uota
& precationes Euangelicas, Et est salutatio non
minimum Humanitatis officium censendum.

DE PRIORI EPISTOLA
AD CORINTHIOS.

Quam diu Paulus Corinthi manserit, quid
illic egerit &c. Vide Acto. 18. Reprehen-
dit Paulus acriter Corinthios in hac Epistola,
quos multis uicijs obnoxios esse nouit. Ad legem
itaq; pertinet, ut maximè, Nam est obiurgatoria
Epistola, iubens Corinthios declinare à malo &
facere bonum.

Directa est
contra.

1. Sectarios, Cap. 1. 2. 3. 4.
- 2 Incestuosos 5.
- 3 Scortatores, 6.
- 4 Adulteros, 7.
5. Contentiosos. 8. 9. 10. 11.
6. Contemptores infirmorū 8.
7. Superbos, 14. (12. 13.)
8. Arrogantes, 15.
9. Negantes resurrectionem à
Mortuis, 16.
- 10 Auaros.

Diuis

ISAGOGE AD LIBROS
DIVIDITVR AVTEM COMMODO
dius in quinque partes principales.

Ab initio usque ad Quintum caput uersatur in prima Tabula Decalogi, damnans mundi sapientiam, utpote salutis hominum perniciosam, nempe quod Sectas & Schismata pariat in Religione Christiana. Deinde contemptum ministerij Evangelij propter superbiam illorum, qui sapientia humana sunt inflati.

A Quinto capite usque ad octauum transit ad secundam Tabulam, & insectatur quedam uicia. Primum enim iubet incestuosum excommunicari similesque alios uitari. Deinde reprehendit iniuriam, contentiones & haereses, indicans iniuriam uel ferendam, uel controuersiam ad Arbitros potius, quam impios iudices esse deuoluendam. Mox enumerat congeriem uiciorum, et seorsim luxum & libidines insectatur, Coniugio, Coelibatui & Virginitati suam laudem tribuens.

Ab Octauo capite usque 12. reprehendit abusum liberatis Christianae, nec non infirmos esse tolerandos admonet, potius quam ut sibi inuicem scandalo esse debeant, praesertim in rebus
externis

PROPHET: ET APOST:

externis, ut in esu, potu, uestibus communiōe Sacramenti, nunc seipsum in exemplum trahens, nunc ex Veteri Testamento horrenda exempla adducens:

A Duodecimo usq; ad 15. enumerat primum egregia Dei dona, quibus ministerium uerbi seruat ad gloriam Dei. Deinde Charitatem eis ob oculos depingit. Postremo uerbi Ministerium & prædicationem ita commendat, ut omnibus conditionibus & lectionibus scripturarum eam præferre non uereatur.

A Decimoquinto usq; ad finem, primum esse resurrectionem mortuorum euidentissimo Christi exemplo demonstrat. Deinde corporum in æterna uita claritatem diuersam, esse multis similitudinibus ostendit, subiungens & resurgendi modum, uictoriam piorum absorpta morte.

Postremo præter familiaria de collectis, seu sanctorum subsidijs agit ultimo capite, clausulam finalem, horrenda comminatione subnectens, ut qui non amet DOMINVM NOSTRVM IESVM CHRISTVM, sit maledictus, & æternæ morti destinatus.

L DE PO=

ISAGOGGE AD LIBROS
DE POSTERIORI
EPISTOLA AD CO-
RINTHIOS.

Differt hæc Epistola à priori sicut Oleum à Vino seu Euangelium à Lege. Hic enim mitius agit cum Corinthijs. Nam in hac secunda Epistola consolatur Paulus Corinthios & exhibet se benignum erga eos, & iubet ut excommunicatum recipiant in gratiam.

Consistit autem hæc Epi- stola, in	1. Consolationibus 2. Commendationib. 3. Adhortationib. 4. Inuectionibus 5. Comminationib.	ad bonam na ope- ra & eleemo- sinas.	1. 2.
			3. 4. 5.
			6. 7.
			8. 9.
			10. 11.

SIC ITAQUE DIVIDI
potest.

Ab initio usq; ad Sextum caput sunt commendationes. Primum enim ostendit suam erga Corinthios charitatem, & quod omnia predicauerit fecerit & passus sit ad ipsorum salutem & utilitatem. Deinde commendat Euangelij ministerium, ut summè necessarium, quodq; dignus sit ministerio Legis, & augetur in credentibus, ac spem facit eis de æterna gloria per crucem.

A sexto

PROPHET: ET APOST:

A sexto capite usq; ad 10. sunt adhortationes. Primum enim hortatur eos, ut ornentur Dei uerbum operibus & patientia. Deinde & Eleemosinas prestent pauperibus sanctis in Hierusalem.

A Decimo capite usq; ad finem sunt inuectiones & comminationes. Primum enim inuehitur in Pseudoapostolos, contra quos agit confidenter & in Domino gloriatur, scilicet.

- De
1. Externis & alienis rebus & personis.
 2. Proprijs passionibus in corpore.
 3. Proprijs passionibus in animo, pro Ecclesijs.
 4. Fuga & euasione.
 5. Visionibus & reuelationibus.
 6. Tentationibus.
 7. Fidelitate sua in ministerio Verbi apud Corinth. 6,
 8. Promptitudine uel tertio seruiendi Corinthijs.
 9. Voluntate moriendi pro Corinthijs.
 10. Iusticia bonae conscientiae, quod non leserit Corinthios.

Deinde multas rationes addit, quod Paulus ipse solus in ministerio Verbi plus laborauerit et passus fuerit, quam omnes in uniuersum Pseudo-

L 2 apostoli

ISAGOGGE AD LIBROS

apostoli Corinthiorum, ut in laboribus, plagis, carceribus, &c. cap. II.

Postremo minatur Corinthijs ultimo capite, qui resipiscere nolunt, & (ut Augustinus inquit) iudicem se uenturum scribit, ut non inueniat, quos condemnet.

Præterea dicit, se orare pro Corinthijs, ut nihil mali faciant. Vnde inquit Augustinus: Apparet uoluntatem hominis à Deo corripì, & dirigi ut bona opera faciat. Psal. 63. A DOMINO gressus hominis diriguntur.

DE EPISTOLA PAULI AD GALATAS.

HÆC Epistola proximè accedit ad Epistolam, quam Paulus ad Romanos scripsit quantum ad doctrinam Christianam attinet. Paulus enim contra Pseudoapostolos defendit articulum Iustificationis, & confirmat iusticiam Fidei, quòd homo non iustificetur ex operibus legis, sed tantum per Fidem IESU CHRISTI. Et quamquam sunt due principales partes huius Epistolæ altera de iusticia fidei, usq; ad quintum caput, Altera de fructibus fidei seu bonis operibus usq; ad finem: Tamen cum sint sex capita, possunt bini & bini per se considerari.

Paulus

*Statius Epistola
ad Galatas.*

*Deus princi
pales partes
huius Epistolæ*

PROPHET: ET APOST:

Paulus enim in primo & secundo capite ex-
tollit & commendat suam uocationem, quod non
humana, sed diuina autoritate docuerit Ecclesi-
as. Id multis argumentis probat esse uerissimum,
uidelicet.

*In 1° & 2°
capit.*

1. Quod abierit in Arabiam statim à sui
conuersione.
2. Venerit Hierosolymam, tantum uidere
Petrum.
3. Abierit in partes Ciliciæ & Syriæ.
4. Non circumciderit Titum Hierosoly-
mis.
5. Nihil à magnis Apostolis acceperit.
6. Reprehenderit Petrum.

*Aucto pan-
ti quibus
probat se di-
uina aucto-
ritate docu-
isse Ecclesi-*

Deinde posita principali propositione in fine
secundi capitis, uidelicet, QVOD HOMO
NON IUSTIFICETVR EX OPE-
RIBVS LEGIS, SED PER FIDEM
IN CHRISTVM, pergit eam probare ter-
tio & quarto capite, Primum Scripturis. Secun-
do Exemplis. Tertio, Similitudinibus scripturæ,
ex Genesi, Leuitico, Deuteronomio, & Abacuc.
Similitudines præter allegoriam sunt tres. Pri-
mum de ligatore Testamenti. Secundo de Pæda-
gogo, Tertio, de Tutore.

ISAGOGE AD LIBROS

Sūma
argu-
men-
torū
hæc
est,
Chri-
stus.	1. <u>Non est minister peccati.</u>	Ergo
non ex
operi-
bus Le-
gis, sed
per fidē
in Chri-
stū iu-
stifica-
mur.
	2. <u>Tradidit semetipsum.</u>	
	3. <u>Non frustra mortuus est.</u>	
	4. <u>Spiritus sanctus ex auditu
fidei datur.</u>	
	5. <u>Abrahā fide iustificatus est.</u>	
	6. <u>Iustificarij sub maledicto sūt</u>	
	7. <u>Iustus ex fide sua uiuit.</u>	
	8. <u>Christus factus est maledi-
ctum pro nobis.</u>	
	9. <u>Iustitia fuit ante Legem.</u>	
	10. <u>Hæreditas est ex promissioe.</u>	

5. 11. 6 Postremo docet in Quinto & sexto Capite, po-
cap. sita conclusione de loco iustificationis, fractus Fi-
dei, subnectens præcepta de moribus, de bonis o-
peribus. Ut credentes ambulent secundum chari-
 tatem, & tueantur quidem in Christo libertate
 sic tamen, ut ea non utantur. Porro quòd Paulus
 fuerit apud Galatas, Vide Act. 18.

DE EPISTOLA AD EPHESIOS.

EPISTOLA ad Ephesios est amplificatio
 loci de iustificatione & reconciliatione satis
 copiosa per omnes causas. Et mirabilis atq; pro-
 funda Euangelij commendatio, longaq; beneficio-
 rum Dei in causa salutis nostræ commemoratio.

Di

PROPHET: ET APOST:

DIVIDITVR AVTEM IN DVAS
principales partes, scilicet in arborem, & fru-
ctus arboris, id est, in doctrinam iusticie fi-
dei, & bonorum operum.

Summa prioris partis, quæ fidem respicit, con-
sistit in his beneficijs Dei, nobis exhibitis, in Chri-
sto, ut sunt:

1. Benedictio spiritualis.
2. Electio.
3. Prædestinatio.
4. Adoptio.
5. Bona uoluntas.
6. Gloriosa gratia.
7. Redemptio.
8. Remissio peccatorum.
9. Vocatio.
10. Euangelium salutis.
11. Spiritus promissionis.
12. Fides.
13. Dilectio.
14. Spiritus sapientie.
15. Cognitio uocationis.
16. Cognitio uirtutis Dei.
17. Viuificatio.
18. Vocatio Gentium.
19. Passio CHRISTI.
20. Euange

ISAGOGE AD LIBROS

- 20 Euangelizatio pacis.
21. Ecclesia ex Gentibus collecta.
- 22 Ministerium Verbi.
23. Charitas Christi.
- 24 Plenitudo Dei.

Hic est uerus & summus Christianorum thesaurus, ex latitudine & longitudine, altitudine & profunditate dilectionis Christi collectus.

Posterior pars à quarto capite usq; ad finem Epistolæ consistit in his fidei fructibus, qui sunt. I. Humilitas. II. Lenitas. III. Patientia. IIII. Charitas erga proximum in omnibus donis. V. Nouitas uitæ. VI. Veritas. VII. Iusticia. VIII. Benignitas. IX. Misericordia. X. Castitas cum contrarijs uicijs, quæ Christiani uitare debent. Deinde gratiarum actio, cum informatione singulorum statuum, & descriptione militis Christiani, contra spirituales nequitas per totam uitam pugnaturi, Cuius lumbi habebunt baltheum ueritatis: Pectus thoracem iusticiæ: Pedes habebunt calceos Euangelij pacis: Manus scutum fidei: Caput Galeam salutis: Latus gladium spiritus: Sagittæ eius sunt, I. Oratio. II. Obsecratio, III. Deprecatio. IIII. Sedulitas, V. Vigilia.

DE

PROPHET: ET APOST:
DE EPISTOLA AD
PHILIPPENSES.

EPISTOLA AD PHILIPPENSES
*Rome in uinculis à Paulo scripta, etsi non
continet integram disputationem, qualis est in
Epistola ad Romanos & ad Galatas, tamen est in
signis & adhortatoria Epistola ad constantiam
ut pij in iusticia Fidei constanter pergere debe-
ant. Porro de Phillipensibus uide Acto: 16.*

*Quanquam autem diuus Paulus primùm agit
gratias. II. Orat. III. Monet. IIII. Laudat. V. Con-
solatur. VI. Vocat mortem lucrum. VII. Cupit
dissolui & esse cum Christo. VIII. Exultat ingenti
gaudio de sui immolatione. IX. Contendit ad sco-
pum. X. Iactat ciuitatem nostram in cœlis esse.
XI. Expectat inde Saluatorem aduenientem. Ta-
men ut capita sunt Quatuor, ita quatuor preci-
pue agit singula in singulis capitibus.*

*In Primo capite post salutationem & Exor-
dium proponit seipsum illis Exemplum, & hor-
tatur eos ad patientiam in afflictionibus haben-
dam, indicans, ad afflictiones piorum cedere illis in
bonum.*

*In secundo capite hortatur eos ad concordi-
am & unitatem, ne quid faciant per contentio-*

L S nem,

ISAGOGE AD LIBROS

nem, sed per humilitatem sibi inuicem seruiant. exemplo Christi, qui humiliarit seipsum, &c. Præterea commendat eis Timotheum & Epaphroditum, fideles uerbi Dei ministros.

In Tertio hortatur eos, ut caueant impios doctores Circumcisionis seu meritorum humanorum, & sectentur solum illam doctrinam, quæ est de iusticia fidei in Christo, iterum seipsum exemplum proponit eis imitandum.

In Quarto hortatur eos, ut in eadem certa, pia & firma doctrina constant, perdurent atq; persistant cum gaudio & pace. Præterea gratias agit eis pro muneribus fideliter missis, iuxta Ministerij ipsius in uerbo Dei rationem.

DE EPISTOLA AD COLOSSENSIS.

HÆc Epistola ferè eadem est cum Epistola ad Epheseos, nisi quod hæc est breuion. Quemadmodum enim Epistola ad Galatas Methodus est Epistolæ ad Romanos, ita hæc Epistola methodus est Epistolæ ad Ephesios, seu compendium quoddam. Summa huius Epistolæ est, quod nihil est tam aduersum fidei & salutis nostræ, quam ubi ratione humana, quæ Dei sunt æstimare cœperimus.

DIVI

PROPHET: ET APOST:

DIVIDITVR AVTEM IN DVAS
partes principales, (sicuti & Epistolæ ad Roma-
nos, Galatas & Ephesios) nempe in arbor-
rem & fructus, seu in doctrinam Fidei
& Charitatis.

Priora enim Duo capita continent non solum
Euangelij & Fidei definitionem, esse scilicet sa-
pientiam cognoscendi Christum, quod sit Domi-
nus, Redemptor, Deus & reconciliator noster.
Sed etiam grauißimam adhortationem ad hanc
Euangelij doctrinam, & dehortationem à falsa
doctrina, quam insectatur acerrimè, depingens,
ut uerus Propheta, Papatum ac Monachatum in
Religione Angelorum &c. quorum traditioni-
bus unicum ac solum Christum, peccati, mortis et
Satane uictorem ac triumphatorem opponit.

Reliqua duo capita continent admonitiones
de morib. Christianorum, ut uitã suam profes-
sione dignam uiuant, et exuentes ueterem hominem
induant nouum, per Charitatem et uerbi Christi
observationem. Deinde singularum in Oecono-
mia et re familiari personarum pro cuiusq; con-
ditione breuem informationẽ, qua requirit à Mu-
lieribus, filijs ac seruis obedientiam: à Viris, se-
nibus & Dominis, dilectionem, humanitatem &
equita-

ISAGOGE AD LIBROS

*æquitatem. Postremò precandi studium & que-
dam familiaria, ut commendationes, salutationes
& singularia Pauli pro suo more præcepta.*

DE PRIORI EPISTO- LA AD THESSALONICEN- SES.

Quemadmodum in Actis Cap. 17. diligen-
tia Thessalonicensium in inquisitione scri-
pturarum commendatur: Ita Paulus in hac Epi-
stola Fidem & constantiam eorum commendat,
& ad perseverantiam hortatur.

DIVIDITVR AVTEM IN DVAS
partes principales.

In primis enim Tribus capitibus uersatur in con-
tinua quadam narratione, qua non solū commen-
dat Thessalonicenses. Primò propter Euangelij
susceptionem, Secundo, Propter Fidei constanti-
am. Tertio, Propter perseuutionis patientiam.
Quarto, propter imitationis exemplum. Quinto
propter uerbi deuulgationem. Sexto, propter
Fidei celebrationem: Sed etiam illis in exemplum
perse-

PROPHET: ET APOST:

perseuerantiæ commemorat suos labores, studia, pericula, certamina, conuersationem, desiderium sollicitudinem, preces. In Summa, quomodo se gesserit apud eos, & quid sustinuerit eis in exemplum.

In Duobus reliquis capitibus primum eos à uicijs dehortatur, & ad exercitium bonorum operum hortatur. Deinde confirmat eos de Resurrectione, proponens ipsis quatuor argumenta. I. De morte, quod sit somnus. II. De Resurrectione CHRISTI. III. De ordine resurgendi. IIII. De uita æterna. quibus argumenta sese consolari queant. Postremo de extremi diei subitaneo aduentu agit, quo eos ad uigilantiam hortetur, addens in fine cœneriem bonorum operum, & bonarum ordinationum, quibus gubernanda est uita Christiana.

DE POSTERIORI EPISTOLA AD THESSALONICENSIS.

HÆC secunda Epistola est correctio sententiæ prioris Epistolæ de extremo die, nimirum Nos qui uiuimus qui residui sumus, & c. Item Dies Domini sicut fur & c. Per terrefacti fuerant enim

ISAGOGE AD LIBROS

enim ex his Pauli uerbis Thessalonicenses, atq; inde colligerant, se uisuros extremum diem sua ætate. Paulus itaq; corrigit seipsum, & extremum diem in foribus esse negat, Prophetans de regno Antichristi, & de horrenda ab Euangelio defectione, diem iudicij præcessura. Porro quorsum Paulus in hac Prophetia respexerit, & quid in spiritu futurum præuiderit (sicut etiam 1. Timo: 4.) nunc à posteriori, cum sit res manifesta, norunt omnes fideles, quod de Romano Pontifice fuerit uaticinatus.

In Primo gratulatur Paulus Thessalonicensibus Fidem. II. Dilectionem. III. Perseuerantiam in Cruce, collationem instituens inter premia Pi-
rum, & pœnas Impiorum, ut hi quam primum, ab impietate, piorumque persecutione desistant, illi uero constanter pergant, & sic curant, ut brauium comprehendat. 1. Corinth. 9.

In 2. capite Paulus interpretatur sententiam prioris Epistolæ de extremo die per Prophetiam de Romani imperij deuastatione, pariter & de regno Antichristi, quod regnaret ante iudicium extremum in Ecclesia, nec non efficeret, ut sua mandata super Dei mandata seruarentur, cuius
tyran

PROPHET: ET APOST:

Tyrannide pressi homines à Fide deficerent, & ad traditiones humanas transirent. Porro ad finem Prophetiæ gratulatur iterum Thessalonicensibus eternam in Christo tam electionem, quàm uocationem, & obiter adhuc magis suum illis officium commendat.

In tertio capite Pareneses seu admonitiones aliquot instruit, præsertim contra uitam ociosam ne qui nihil agerent, malè (ut fit) agere discerent sed quisq; in sudore uultus sui pane suo uesceretur. In fine ponit causam finalem pariter, & modum denunciationis & excommunicationis, ut scilicet, Excommunicatus & rubore suffundatur cum uideret, se uitari ab omnibus, & uel discat agnoscere suum erratum, & ut frater interim corripatur, ut nullo modo quasi inimicus existimetur.

DE PRIORI EPISTOLA AD TIMOTHEVM.

EPISTOLA ad Timotheum hæc prima, & si omnibus hominibus concionatur, tamen familiarissimè nota sit ministris Euangelij. Fuit enim Timotheus Episcopus & fidelis uerbi Dei minister. Nam Paulus postquam eum circumciderat, & ad Ministerium uerbi uocauerat, habuit

ISAGOGGE AD LIBROS

habuit eum aliquando Comitem, aliquando Legatum fidelem in officio Apostolatus, donec Ecclesijs Ephesianis in uerbo Dei præfectus est. Ideo Paulus eum, ut adhuc iuuenem, informat, in ijs quæ uerè & propriè pertinent ad Episcopatum, cui etiam peculiariter optat præter gratiam & pacem, etiam misericordiam, ut & opus habent Episcopi & Pastores maiori præ alijs consolatione, cum ultra omnes patiantur. Sit igitur hæc Epistola fidelibus uerbi prædicatoribus commendata, utpote eis singulariter scripta.

SEX SVNT HVIVS EPISTOLÆ
Capita quæ sic discerni possunt.

In Primo capite postquam Paulus fabulas & impiam doctrinam detestatus est, tradit compendium de usu & effectu Legis & Euangelij, seipsum proponens exemplum, ut admoneat Timotheum de summa doctrinæ Christianæ, quam Episcopum oportet profiteri.

In Secundo capite uult primum uiros, deinde seorsim etiam Mulieres, per Timotheum admone-
ri. Viros (quo uocabulo totam domum comprehendit) ut orent pro omnibus hominibus in genere. Deinde seorsim pro Magistratu, quem Deus
(inquit)

PROPHET: ET APOST:

(inquit) per Mediatorem CHRISTVM, ut omnes homines, uult saluum fieri. Postremo ut orent in omni loco, seu ubicunq; locus fuerit & occasio orandi. Mulieres uerò, ut ornent se non sumptuoso & splendido Vestitu aut gemmis & auro, sed Virtutibus & bonis operibus, ut habitus integritatem uitæ pariter & uerecundiam, testetur. De inde docendi munus & auctoritatem in uiros eis derogat. Postremo commendat illarum officium, & eas consolatur.

In tertio capite, quales oporteat esse ministros uerbi, nec non illorum uxores ostendit, nunc ea quæ decent approbando, nunc ea quæ non decent reprobando & damnando. Requirit enim in Episcopo & Diacono (sub quibus uerbi Dei ministros omnes comprehendit) præter integritatem uitæ & coniugium.

1. Sobrietatem.
2. Modestiam.
3. Castitatem.
4. Hospitalitatem.
5. Dexteritatem in docendo.
6. Æquitatem.
7. Curam domesticam.
8. Bonum testimonium.

M E diuera

ISAGOGE AD LIBROS

E diuerso damnat in eodem.

1. Ebrietatem.
2. Dicacitatem.
3. Turpis lucri cupiditatem.
4. Pugnacitatem.
5. Auaritiam.
6. Superbiam,

In Vxoribus ministrorum requirit,

1. Pudicitiam erga uirum.
2. Taciturnitatem erga proximum.
3. Sobrietatem erga seipsas.
4. Pietatem erga Deum.

In fine Capitis describit domum Dei, subiungens ministerium Euangelij, seu Christi transitum secundum humanitatem.

In Quarto capite falsam doctrinam pijs omnibus cauendam, cum suis signis & notis, nempe prohibitione coniugij & ciborum, Prophetico more, proponit ac uenturam praedicit. An non hic tam manifeste depingit Papatum, ac si in medio Papatu uixisset? Sunt ne in Papatu. I. Spiritus seductores. II. Doctrinae Demoniorum. III. Hypocrysis. IIII. Caeteratae conscientiae. V. Prohibitio Matrimonij. VI. Prohibitio ciborum?

Timothea

PROPHET: ET APOST:

Timotheum e contra uult Paulus operibus pietatis erga Proximum exerceri, suumq; officium diligenter administrare.

In quinto capite primùm tria genera uiduarum recenset, Vt sunt, Viduae diuites, Pauperes et Iuuenes. Diuites uult domibus suis præesse. Pauperes uult Ecclesie sumptibus ali. Iuniores autem nubere in Domino. Deinde Presbyteris seu uerè Dei ministris uult administrari honorem, uictum & iusticiam, de singulis fideliter admonens Timotheum.

In Sexto capite post instructionem seruarum concludit Epistolam graui dehortatione à falsa doctrina pariter & ab auaricia, fideliter admonens Timotheum, ut in uera doctrina perseueret, & in uera temperantia seu rerum mediocritate uitam agat, sectando pietatem, fidem & charitatem. Diuitibus uult hæc tria prohiberi, Primum superbiam, Secundo confidentiam in diuitijs, Tertio abusum diuitiarum. Timotheum uero uult à uacuis disputationibus alienum esse.

DE POSTERIORI EPISTOLA AD TIMOTHEVM.

Pergit D. Paulus etiam ex carcere Timotheum admonere, ut bona fide tanquam magni

M z precij

ISAGOGE AD LIBROS

precij depositum & thesaurum puram Euangelij doctrinam custodiat & ad posteros incorruptam curet transmitti, insuper ad afflictionem ferendo cum Euangelio, secundum uirtutem Dei. Porro non soli Timotheo, sed omnibus gubernatoribus & Ecclesiae doctoribus, imo omnibus qui recte Euangelij doctrinam perceperunt, Spiritus sanctus per os Pauli concionatur. Quare debet etiam haec Epistola Ministris Euangelij quam commendatissima semper esse.

SVNT TANTVM QVATVOR CAPITA, quae sic discernuntur.

In primo capite post gratulationem admonet Timotheum. I. De resuscitanda gratia Dei. II. De non erubescendo propter Euangelium & uincula Pauli. III. De afflictione ferenda. IIII. De retinenda forma sanorum uerborum. V. De bono deposito custodiendo. Interferit autem egregium et uerè Euangelicum locum: QVI NOS SALVOS FECIT, &c. aperte contra iustificationem operum, & pro sola gratia Dei, commendans insuper officium suum, & Onesiphori domum contra defectionem Asianorum ab Euangelio.

In Secundo capite post commendationem doctrinae primum hortatur eum ad ferendam afflictionem

PROPHET: ET APOST:

tionem, adductis in medium egregijs argumen-
tis à premio. Deinde eum à contentione uirorum
et uaniloquio dehortatur, ostendens non magis
mirum esse, si boni pariter et mali sunt simul in
Ecclesia, quam si in domo diuitis sunt uasa alia,
in honorificum usum, alia in usum contumeliosum
destinata.

Postremo præcipuum est in hoc capite, quòd
uult eum rectè secare uerbum Veritatis, uideli-
cet, ne confundat inter se Legem et Euangelium
sed Legem urgeat contra malos, facinorosos et
obstinos, ut uel tradantur Magistratui punien-
di, uel excommunicentur: Adflictos uero et pro-
bos Euangelio consoletur. In fine capitis ostendit,
pœnitentiam esse donum Dei.

In tertio capite prioribus periculis, nempe
de Asianorum et aliorum ab Euangelio Christi
defectione, subnectit aliud periculum, et conge-
rie depingit falsos doctores, quos nouissimis tem-
poribus uenturos prædicit, contra quos hortatur
Timotheum, ut sua constantia consulat etiam po-
steritati.

Porro quemadmodum in superiori Epistola,
sic etiam hoc loco præuidet Paulus in spiritu Ro-
manorum Pontificum impietatem, et ea quæ his

ISAGOGE AD LIBROS

nongentis annis in Papatu transacta sunt. In fine commendat sacram Scripturam, qua commendatione nihil potest dici excellentius.

A Quarto capite concludit Epistolam per obtestationem, qua finaliter obtestatur Timotheum, ut opus faciat Euangelistæ, significans adesse tempus suæ resolutionis, & se bonum certamen certasse. Deinde quædam familiaria subiungens, Epistolam finit. Scripsit autem hanc Epistolam haud dudic paulò ante suum Martyrium, cum Neroni secundo sisteretur.

DE EPISTOLA AD TITVM.

Quanquam hæc Epistola non est talis methodus, ut est Epistola ad Romanos: tamen mira breuitate, totius Christianæ doctrinæ compendium continet, in quo primum doctores instruit & informat, ut hæc tria capita commodissime iuxta tres status principales, nempe Religionem, Politiam & œconomiam, discerni queant. Quorum ultimum, nempe Oeconomiam, in medio collocat Paulus, quippe propter quem Statum conseruandum reliqui duo à Deo ordinati sunt.

Pulchrè

PROPHET: ET APOST:

Pulchrè autem interferit huic informationi locum iustificationis, semel atq; iterum, ut eò tanquam ad scopum omnia dirigi atq; referri debeant.

In primo capite Religionem concernit, & ut in Epistola ad Timotheum, ita hic quoq; describit sub nomine Episcopi, omnes Euangelij Ministros, quales esse debeant in doctrina & uita, nunc propter ipsos fideles, nunc propter falsos doctores, quos ad finem usq; capitis depingit, & illorum impietatem tanquam in speculo, in quo nostri Papistæ se rectius intueantur conspiciendam proponit.

In secundo capite tabulam œconomicam pingit, & singulorum statuum, in œconomia uitam informat, ubi sub nomine Iuuentutis Titum ipsum admonet, ut in omnibus seipsum præbeat exemplum bonorum operum. Mox rationem addit, nempe apparitionem gratiæ Dei, per hoc quod Christus dedit semetipsum pro nobis, ut in eo modestè, iustè & piè uiuamus.

In tertio capite dat præcepta de Politia, & de obedientia erga Magistratum præstanda subditos omnes per Titum admonendos esse docet, graues subiungens causas, nimirum quod horum omnium debitores sumus. Primum, Legales
M 4 deinde

ISAGOGE AD LIBROS

deinde Euangelicas, iterum adducens egregium locum iustificationis, quo salutem derogat operibus & soli misericordiae Dei propter Mediatorem Christum adscribit, ubi formam & modum nostrae redemptionis luculenter ostendit, ut eum qui nouus homo fieri cupit, necesse sit credere & baptizari. Subiungit ad finem usq; adhortationem ad bona opera praestanda, et dehortationem à stultis questionibus & haeresibus, praeter quaedam familiaria.

DE EPISTOLA PAULI AD PHILEMONEM.

HAEC Epistola miram Pauli charitatem erga proximum spirat, per hoc quod Onesimum suo domino Philemoni summa animi humilitate, suauissimisque uerbis studet reconciliare. Primum commendat Philemonis fidem & charitatem. Deinde petitionem suam pro Onesimo ad fidem conuerso, proponit. Postremo suauissimis affectibus Onesimi culpam in se transfert, & eum suo Domino iam non ut seruum, sed ut charissimum fratrem in Christo reconciliat, interim non obscure suum Philemonem ius ut praceptoris in discipulum, insinuans, tacite ei imperat, ut fugitiuum

PROPHET: ET APOST:

fugitium seruum in gratiam uel ex debito recipere, non grauetur. Egregium charitatis Exemplum & concordiae studium in Paulo.

DE EPISTOLA AD
EBRÆOS.

Q Vanquam dubium est, an hæc Epistola sit Diui Pauli, propter aliquot locos in 2. 6. 10. & 12. cap. ex quibus conuincitur à quibusdam non esse Pauli: Tamen Epistolæ scopus autorem habet Spiritum sanctum, Tradit enim discretè, Christum esse uerum Deum et uerum hominem adeoq; unicum nostrum redemptorem ac Saluatorem, & consistit maior pars Epistolæ in collatione, qua conuincit, Christum esse Dominum omnium, nempe filium Dei naturalem ac æternum. Confert enim Christum:

1. Cum Angelis, cap 1. & 2.
2. Cum Mose, cap. 3. & 4.
3. Aarone, cap. 5.
4. Melchisedech, cap. 6. & 7.
5. Sacrificijs Legalibus, cap. 8. 9, 10. Quibus omnibus maior est Christus, per suum sacrificium, sanguinem & mortem æterna redemptione inuenta.

M 5 CAPI.

ISAGOGE AD LIBROS

CAPITA SVNT TREDECIM, QUÆ
pro maiori declaratione sic discerni ut
cunq; possunt.

In duobus primis capitibus, post Exordium, in
quo Christi diuinitatem pariter & humanita-
tem breui describit narratione, ipsum Angelis ex-
cellentiore esse, nouem argumentis ostendit, in
quibus Christum Deum, creatorem & omnipoten-
tem esse prædicat, & Euangelium ipsius Legis
prædicationi anteferendo, diluit intermixtas
occupationes. Omnia tendunt in hunc finem, ut
Iudæi, quibus scribit, relicto Iudaismo, firma in so-
lum Christum fiducia spem omnem collocent. At-
que hæc est principalis Epistolæ propositio.

In tertio & quarto capite Christum excellen-
tiorẽ Mose prædicat, collationem inter domi-
num & seruum instituens. Mox ad Euangelij tem-
pus applicat illud Hodie, quod est in Psalmo 59.
cum comminatione satis horrenda, ab exemplo
illorum, qui propter incredulitatem in deserto
perierunt, à requie terræ Canaan exclusi.

In Quinto Sexto & Septimo incipit describe-
re Christum Sacerdotem, conferendo eum pri-
mum cū Aaron, deinde cum Melchisedech, cuius
descriptionem uidetur in fine quinti capitis uelle
præte

PROPHET: ET APOST:

prætereire, propter Iudeorum segnitatem & tarditatem, instituens digressionem satis periculosam in sexto capite, ubi uidetur lapsis negare penitentiae locum ipsis pertinacibus per hoc terrorem incutiendo. Sed in septimo capite describit, & commendat à dignitate Melchisedech, qua commendatione Christi Sacerdotium extollit.

In 8. 9. et 10. cap. multis grauissimis argumentis ostendit, Christum esse unicum Sacerdotem, & unicum pro peccatis sacrificium, quod præfert omnibus sacrificijs Legalibus appellans illud Nouum Testamentum ex cap. 13. Hieremie. Deinde Tabernaculi partes enumerat cap. 9. scilicet, Atrium, Sancta, & sancta sanctorum, cum suis iustificationibus, quibus figuris applicat sanguinem Christi ut purificantem conscientias. Vocat autem Christum noui Testamenti mediatorem & sanguinem eius sanguinem noui Testamenti, significans Christi sanguinem effundendum in nouo Testamento pro remissione peccatorum. Postremo per repetitionem amplificat eandem collationem, scilicet sacrificij Christi cum sacrificijs Legalibus ex Psal. 39. et 31. cap. Hieremie. Talem concludit hunc totum locum per adhortationem ad fiduciam in sanguinem Christi collocandam, & ad mutuam dilectionem per bona opera præstandam, Parasceuen seu preparationem instituens ad sequentia Capita. In

ISAGOGE AD LIBROS

In II. 12. & 13. Primum commendat fidem ab exemplis Patriarcharum, & aliorum sanctorum ueteris Testamenti, ad ea respiciens, quæ Iesus Syrach, de uiris illustribus à capite 44. usq; ad 15 scribit. Deinde subiungit adhortationem ad fructus fidei, patientiam, disciplinam, pacem, sanctificationem, ueram poenitentiam, obedientiam erga uerbum Euangelij, non tantum inducens exemplum Christi, sed etiam ex ueteri testamento conuinciones. Postremo congeriem bonorum operum enumerat in Ultimo capite, cum dehortatione à falsa doctrina, cumq; adhortatione ad IESU Christi puram doctrinam, Confessionem & gratiarum actionem.

DE EPISTOLA IACOBI.

Quidam putant non esse Iacobi Apostoli ab Herode interfecti, Epistolam, non solum propter locum ex Genesi de Abraham, pro iustificatione operum citatum contra ueram analogiam fidei, sed etiam propter alios locos ex Epistolis Petri & Pauli desumptos. & huic Epistole passim intermixtos. Non est methodica Epistola, nec unam continuam materiam continet, sed scopas

PROPHET: ET APOST:

scopas (ut aiunt) dissolutas, id est, sententias non ordinè inter se coherentes. Et summa est quod urget legem & bona opera contra securos homines, & de fide sine operibus gloriantes.

CAPITA QVINQVE TANTVM
sunt, quæ sic possunt discerni.

In Primo capite particulatim has octo sententias proponit. 1. De patientia in rebus aduersis prestanda, 2. De diuina sapientia à Deo petenda 3. Credendum esse sine dubitatione, 4. Diuitijs recte utendum esse, 5. Tentationes, quæ ex concupiscentia proueniunt, sufferendas, 6. Verbum cœlestè diligenter audiendum, 7. Verbi effectus, bona opera esse facienda, 8. In uera religione uiuendum.

In Secundo capite duo tantum loci tractantur Alter de non contemnendis pauperibus Christianis præ diuitibus, cum fides in Iesum Christum Personarum acceptationem non patiatur. Alter de bonis operibus, ex quibus fides erga Deum & proximum ostendatur, ut hic locus sit collatio inter hominem & hominem, non inter Deum & hominem, ubi sola fides iustificat, cum inquit: *Ostende fidem tuam ex operibus & c.*

Si quis

ISAGOGE AD LIBROS

Si quis hoc modo non intelligit Iacobum, sed hanc illius sententiam uult ad iustificationem torquere, quæ coram DEO ualet, tollit analogiam fidei, & Epistolam Pauli ad Romanos. Quod cum sit absurdum, admittit sententia Iacobi commendandam interpretationem & fidei analogam. Alioquin loci seu exempla ex Genesi & ex libro Iosue directè contra genuinam Scripturæ de Iustificatione sententiam citantur.

In Tertio capite sunt itidem duo loci tractati quorum alter est de lingua cohibenda, ne falsam doctrinam doceat, quod est arrogare & usurpare sibi magisterium in sacra scriptura, super uerum doctorem & magistrum Spiritum sanctum, cuius discipuli sunt omnes doctores pietatis in Ecclesia. Alter locus de diuina sapientia est, quæ est in doctrina Lex & Euangelium, & in mentibus nostris ipsa lux fidei & inchoata obedientia congruens legi Dei, iuxta dictum: Lucerna pedibus meis uerbum tuum.

In Quarto capite, sunt commonesactiones de uirtutibus in singulis Decalogi præceptis, quasi in unum cumulum congestæ. Primum de fugienda contentione. 2. De uoluptatibus. 3. De oratione instituenda. 4. De fugiendo Adulterio. 5. De superbia & humilitate. 6. De obedientia erga Deum. Et sic deinceps usq; ad finem capituli.

In

PROPHET: ET APOST:

In Quinto capite primum inuehitur in eos, qui diuitijs suis abutuntur. Deinde hortatur pios ad patientiam & tolerantiam, & à iurandi consuetudine dehortatur. Mox infirmorum curam haberi suadet. Postremo singulos ad mutuam deprecationem hortatur, & Orationem ab Exemplo Eliæ commendat. In fine effectum ueræ conuersionis ponit.

DE PRIORI EPISTOLA PETRI.

HÆC Epistola uerè Apostolica est, ut illius qui à Christo interrogatus quis esset, respondit: **TU ES CHRISTVS FILIVS DEI VIVI**, Matthæi 16. Item: Ad quem ibimus? Verba uitæ æternæ tu habes, Ioannis 6. Redolet enim eiusdè confessionis, miram suauitatem, & in fide constantiam ac sinceritatem. Nam purè **CHRISTVM** confitetur, derogans nostris meritis salutem, & tradens ueram Christi cognitionem, in qua uult gentes conuersas, quibus scribit, constantes pergere, & crescere de die in diem, ita ut etiam in uita moribus & conuersatione respondeant Euangelio cuiuscunq; status & conditionis fuerint, ut sunt, quos enumerat, I.
Subditò

ISAGOGE AD LIBROS

Subditi 2. Serui, 3. Mulieres, 4. Viri, 5. Presbyteri 6. Adolescentes.

CAPITA QVINQVE SVNT, ET
sic possunt discerni.

Primum caput in duas partes diuiditur. In priori, quæ ab Exordio inchoatur, ueram salutis rationem proponit. Vbi consideranda sunt hæc omnia, quæ hic ordine commemorantur, nempe, 1. Magna misericordia Dei. 2. Regeneratio in spem uiuam. 3. Resurrectio Christi. 4. Hæreditas cœlestis, 5. Potentia Dei, 6. Fides, 7. Probatio fidei, 8. Exultatio & letitia, 9. Scripta Prophetarum, 10. Euangelium, 11. Gratia, 12. Gloria.

In altera parte ponit huius antecedentis consequens, & hortatur credentes ad nouitatem uitæ quæ futuræ saluti respondet, sectandam, ut, 1. Sobrietatem, 2. Spem oblatae gratiæ, 3. Obedientiam, 4. Sanctitatem. 5. Inuocationem, 6. Timorem, 7. Dilectionem. Intersit autem huius nouitatis egregias causas, scilicet nos à peccatis præcioso sanguine Christi redemptos, & per uerbum Dei regeneratos esse.

Secundum caput itidem in duas partes diuiditur. Nam in altera pergit hortari credentes ad
spiritua

PROPHET: ET APOST:

Spirituales hostias offerendas, & ad bonam conversationem habendam etiam ad ædificationem fidelium. Et addit rationem, quia credentes omnes sunt Sacerdotes, & ad uitæ sanctitatem uocati. In altera diuersorum statuum informationem in qua ad finem huius capituli informat primum Subditos ad politicam obedientiam erga Magistratum. Deinde seruos ad Oeconomicam obedientiam erga dominos. Et Christum ipsum exemplum proponit, qui maiorem iniuriam sustinuit.

In tertio Capite primum de obedientia coniugali, de ornatu Christianæ coniugis, & de tolerantia Mariti erga suam coniugem agit. Deinde pios omnes in genere monet, ut exerceant se in ueris Charitatis uirtutibus, & in Patientia, nec non in uera confessione, pariter & in iusticia bonæ conscientie, rursus in Christo caritatis & patientiæ exemplum adducens.

Postremò locum egregium ponit de arca Noë quod fuerit figura Baptismi: Quid autem uelit per prædicationem à Christo factam, quibusdam Spiritibus non credentibus tempore Noë, nos ignoramus, & ipsi Magistro, nempe Spiritui sancto ueram huius loci interpretationem reseruandam esse iudicamus.

In Quarto capite pergit pios omnes hortari nunc ad sobrietatem, uigilias, modestiam, orationem,

N nem,

ISAGOGE AD LIBROS

nem, & mutuam charitatem, nunc ad alios fidei fructus, iuxta uarietatem donorum, cum patientia & gaudio in afflictionibus propter Christum omnibus benefaciendo.

In Quinto capite personas Ecclesiasticas sub titulo Presbyteri nunc ad pascendum gregem, nunc ad rectè uiuendum informat & instituit. Deinde iuuentutem ad obedientiam hortatur. Mox omnes in genere uult humiliari, Deo confidere, sobrios esse, uigilare contra aduersarium Diabolum, & ei in fide resistere. Postremo concludit Epistolam ingenti consolatione, quod Veritate ad fidem sciant se subinde à Deo confirmari & corroborari.

DE POSTERIORI EPISTOLA PETRI.

TRIA sunt tantum capita. Primum contra Hypocritas. Secundum contra Antichristū. Tertium contra Epicureos. Petrus enim in primo capite uult fidem & fidei uocationem ut certanz ostendi bonis operib. ne sit fides ut inane somniū sine uirtute, scientia, continentia &c. cum non sit ex auditu fabularum, sed Euangelij, quod Petrus iam senex et certissimus testis, quippe qui adfuit etiam in transfiguratione Christi, commendat pijs omnibus ab ipso autore sacre scripture, scilicet spiritu sancto. m

PROPHET: ET APOST:

In Secundo capite præstat idem quod Christus ipse, cum inquit Matthæi. 7. Attendite à falsis Prophetis. Et Paulus Acto. 20. Attendite uobis, &c. Itē Philip. 3. Videte Canes, uidete malos operarios, &c. Nam admonet hic Petrus pios de falsis Doctōribus, & de Antichristo uenturo, de quo uaticinatur, sicut & Paulus, 1. Timoth. 4. Primum describit illorum damnationem adductis tribus egregijs exemplis, I. De Angelis. II. De perditis in Diluuiō. III. De Sodomitis. Deinde suis coloribus eos depingit, quod post carnem in concupiscentia immundiciæ ambulant. Postremo ponit satis horrendam de talibus sententiam, additis duobus prouerbijs de Cane & Sue, quibus exprimit posteriora talium esse deteriora prioribus.

In Tertio capite pios admonet, ut sibi caueant ab Epicureis, id est, prophanis hominibus, iuxta proprias concupiscentias ambulantes, qui solummodo hanc uitam respiciunt, non futuram, & in ore semper habent: EDAMVS, ET BIBAMVS, CRAS MORIAMVR. Item: Post mortem nulla uoluptas. Item: Quæ supra nos nihil ad nos. Contra quos asseuerat Petrus, haud dubiè uenturum esse extremum diem, in quem cœlum et terra sunt igni reseruata, suoq; tempore magno impetu peritura. Quare etiam

N 2 necessari

ISAGOGE AD LIBROS

cessarium esse adfirmat, ut quisq; piorum in statu uiuere studeat, in quo uocatus ex hoc Mundo tuto & confidenter audeat mori.

DE PRIMA EPISTOLA IOANNIS.

DIVVS Ioannes, Apostolus & Euangelista qui hanc Epistolam scripsit, ut in coena super pectus Domini Iesu Christi recubuit, & ex fonte Saluatoris aquam dulcissimam hausit: Ita spirat hic quoq; meram charitatem, & Dei erga nos, & nostram erga proximum. Dei quidem, ut ea per fidem apprehensa, gratis & sine nostris operibus iustificemur, & uitam aeternam consequamur. Nostram uere, ne fides sit ociosa, sed per charitatem operetur. Alioqui non est uera fides sed fucata tantum, cuius tria sunt signa, scilicet I. Non luctari cōtra peccatum. II. Non cauere falsam doctrinam. III. Odio habere proximum.

Quinq; sunt capita, quae sic in una & eadem materia coherent, ut uix à se inuicem discerni queant. Omnia conueniunt cum ipsius Euangelio, praesertim cum his duobm mandatis Christi: *Creditis in Deum, & in me credite.* Item: *Mandatum nouum*

PROPHET: ET APOST:

nouum do uobis, ut diligatis uos inuicem. Quae duo mandata coniungit Ioannes in hunc modum capite tertio: Et hoc est mandatum eius, ut credamus in nomine filij eius IESV CHRISTI, & diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis.

Est igitur Epistola summa, de fide & caritate. Capita uero sic utcunq; possunt discerni.

In Primo capite post captationem beneuolentiae ab officio & testimonij certitudine, de aeterna uita propter societatem, id est Ecclesiam seu Sanctorum communionem, & gaudium perfectum, totius Epistolae expositionem hanc ponit, quod sanguine Iesu Christi emendati, nec non in Euangelij luce ambulantes, & in societate Sanctorum manentes, non debent in Tenebris, hoc est, sine operibus bonis ambulare, sed in Luce, id est, in Fidei per bonorum operum exercitium ostensione, pariter & in uera peccatorum confessione.

In Secundo capite post Euangelicum locum de CHRISTO aduocato & Propiciatore nostro, primum arguit eos Mendacij, qui fidem iactant, et nihil boni operantur, et eum qui frenum odit, adhuc carere, fide contendit. Deinde singulas aetates admonet, ut in eo quod à Deo acceperunt,

N 3 runt,

ISAGOGE AD LIBROS

runt, permanere uelint. Postremo iubet ut uitent falsas opiniones & iniustas cupiditates Mundi, & Antichristi. Per Vnctionem intelligit spiritum sanctum. Antichristos uero uocat Pseudoapostolos, qui tunc fuerunt. Deinde alios, ut hereticos, quorum quidam Diuinitatem, quidam uero humanitatem Christi negauerunt.

Porro super hunc locum egregium: QUI DICIT, SE IN CHRISTO MANERE, DEBET SICVT ILLE AMBVLAVIT ET IPSE AMBVLARE, &c. non pigebit Diui Augustini pulcherrimam expositionem ex libro de uita Christiana, capite 14. adscribere, qui sic inquit:

CHRISTIANVS ILLE EST.

1. Qui omnibus Misericordiam facit.
2. Qui omnium mouetur iniuria.
3. Qui opprimi pauperem, se presente, non patitur.
4. Qui miseris subuenit.
5. Qui indigentibus sæpe succurrit.
6. Qui cum mœrentibus mœret.
7. Qui dolorem alterius sicut proprium sentit.
8. Qui ad fletum fletibus alienis prouocatur.
9. Cuius omnibus communis est domus.
10. Cuius

PROPHET: ET APOST:

10. Cuius ianua nemini clauditur.
11. Cuius mensam nullus Pauper ignorat.
12. In cuius domo panis cunctis offertur.
13. Cuius bonum omnes norunt.
14. A quo nemo sentit iniuriam.
15. Qui Deo diu noctuq; deseruit.
16. Qui Dei præcepta indefinenter meditatur
& cogitat.
17. Qui Pauper Mundo efficitur, ut Deo locu-
ples fiat.
18. Qui inter homines habetur inglorius, ut co-
ram Deo & Angelis gloriosus appareat.
19. Qui in corde suo nihil habet simulatum uel
fictum.
20. Cuius simplex & immaculata est anima.
21. Cuius conscientia fidelis & pura est.
22. Cuius tota mens in Deo est.
23. Cuius omnis spes in Christo est.
24. Qui cœlestia potius quam terrena desiderat.
25. Qui humana spernit, ut possit habere Diui-
na. Hæc Augustinus.

In tertio capite persistit in adhortatione de
nouitate uitæ sectanda, ductis argumentis primis
à charitate Dei erga nos. II. A spe uitæ æternæ.
III. Ab officijs Christi, quæ sunt, Tolerare pecca-
ta, & dissoluere opera Diaboli. IIII. Ab efficien-
te causa Peccati, scilicet Diabolo. V. Ab effi-

ISAGOGE AD LIBROS

ciente causa iusticia, nempe Deo. VI. A iusticia bonæ conscientia. VII. Promissione & mandato. VIII. A charitate Christi erga nos.

In Quarto capite Christi doctrinam confitemdam, Antichristi uero cauendam esse hortatur. Deinde pergit ad finem capitis admonere de charitate, facta egregia & suauis collatione inter charitatem DEI erga nos, et charitatem nostram erga Deum & proximum, ut inter causam effici entem & effectum.

In Quinto capite fidem ipsam prosequitur, unde proueniunt omnia bona opera, cui adscribit uictoriam, & quam triplici testimonio scilicet, Spiritus, Aquæ & sanguinis, id est, uerbi Dei, & duorum Sacramentorum, confirmandam esse docet. Deinde credentes de uita æterna certiores facit pariter & de exauditione. Postremo discernit peccatum non ad mortem à peccato ad mortem, id est, peccatum in filium. à peccato in spiritum sanctum, remissibile ab irremissibili.

Sunt autem Peccata in Filium, ea quæ per carnis fragilitatem fiunt ab ijs, qui credunt in filium Dei & qui agunt pœnitentiam.

Peccata uero in Spiritum sanctum, quæ fiunt ab impijs, sunt primum, impugnatio agnitæ ueritatis, II. Inuidia fraterne gratia. III. Finalis impœnitentia.

DF

PROPHET: ET APOST:
DE SECVDA EPISTO
LA IOANNIS.

IN hoc unico capite huius Epistolæ Ioannes pri-
mum se uocat Seniore, quia Presbyter fuit, et
summus Apostolus, iam senex. Vixit enim ad tem-
pora Traiani Imperatoris, sub quo obiit, ut habe-
tur in historijs, anno Christi 101. suæ uero æta-
tis 90. Deinde Electam dominam, id est, præstan-
tem genere & uirtute hortatur, primum ad Di-
lectionem, deinde ad perseuerantiam in doctrinâ
Christi. Postremo doctrinæ Christi osores excom-
municandos esse monet.

DE TERTIA EPISTO
LA IOANNIS.

IN hoc ueico Epistolæ Capite tres uiros nomi-
nat Ioannes, quorum primum, Caium nempe,
cui scribit, & quem filium uocat, à Veritate seu
uero uerbo Dei, deinde à Caritate, Postremum ab
hospitalitate commendat. Alterum uero Dio-
trephen, Episcopum impium, non tantum ut ob-
trectatorem & inuectiuum sed etiam ut inhospi-
talem & Christianorum fratrum osorem, & ex-
communicatorem acriter obiurgat & reprehendit.
Tertium Demetrium nunc aliorum, nunc

N S quod

ISAGOGE AD LIBROS

quoque suo testimonio propter Veritatem, id est,
Verbi Dei cognitionem & obedientiam commen-
dat.

DE EPISTOLA
IUDÆ.

HIC IVDAS cognomento THADEVS,
fuit filius Alphæi frater Iacobi Minoris ut
uocant, et Simonis. Et ipse Apostolus hoc unicum
huius Epistolæ caput scripsit, in quo per omnia
respondet secundo capiti secundæ Epistolæ Pe-
tri.

Primum enim minatur hæreticis & falsis do-
ctoribus extremum malum, adducens in medium
Exempla Ægyptiorum. II. Angelorum. III. Sodo-
morum, IIII. Cain. V. Balaam. VI. Coræ, depin-
git eos suis coloribus, Deinde (sicuti & Petrus)
quales sint describit, quæ descriptio quos concer-
nat nostro sæculo, non est obscurum iudicare. Po-
stremo pios omnes hortatur ad perseuerantiam,
I. In fide. II. Spiritu sancto. III. Oratione. IIII.
Dilectione. V. Expectatione misericordiæ Dei.
VI. Miseratione. VII. Nouitate uitæ. In sum-
ma, uult pios seruare fidem, & cauere falsam do-
ctrinam.

DE

PROPHET: ET APOST:
DE APOCALYPSI
IOANNIS.

Historia Ecclesiastica tradit, Ioannem sub Im-
peratore Domiciano relegatum in Path-
mos Insulam, ibiq; hanc Apocalypsin, hoc est, reue-
lationem scripsisse. Deinde uero post mortem Do-
miciani, cum ex Insula Pathmos rediisset Ephe-
sum, scripsisse suum Euangelium contra Hæreti-
cos Marcionem, Ebionem & Cerinthum.

Continet autem hic liber, sub nomine Reuela-
tionis, prophetiam de fortuna, rebus & euentu
Ecclesiæ deriuatiuæ, hoc est à primitiua Ecclesiæ
deriuatæ & deriuandæ, usq; ad finem mundi.

Diuidi non
incommode po-
test. $\left\{ \begin{array}{l} \text{I. In Sigilla.} \\ \text{II. In Tubas.} \\ \text{III. In Phialas.} \end{array} \right.$

Septem Sigilla significant persecutionem Ec-
clesiæ, quæ facta est à Tyrannis, Domiciano, Tra-
iano & c. quæ incepit quidem in primitiua Eccle-
sia tempore Apostolorum, sed durauit deinde per
Trecentos annos, usq; ad Tempora Constantini.
Describitur autem in hoc libro, Cap. 4. 5. 6. & 7.

Tubæ significant hereses, ut Arii, Sabellij, à
temporibus Constantini usq; ad tempora Theo-
dosij,

ISAGOGE AD LIBROS

odosij, per alios Trecentos annos. Imo usq; ad Mahometum & Papatum. Hic uero descriptæ sunt ab 8. cap. ad 16. inclusiue.

PHIALÆ significant plagas Antichristi per hos Nongentes annos, à tempore Bonifacij Papæ usq; ad hæc nostra tempora, de quibus hic legas à cap. 17. usq; ad finem libri.

Potest & aliter diuidi, scilicet in septem Visiones, id est, figuras, mirabiliter ostensas menti & oculis omnium. Visio prima, de septem Ecclesijs Asiæ Minoris. Secunda, de Christo exaltato, & Ecclesia. Tertia, de discipulorum Christi sedulitate. Quarta, de afflictione Ecclesiæ. Quinta, de persecutione nouissima sub Antichristo. Sexta, de extremo iudicio. Septima de uictoria Christi & Ecclesiæ. In summa describit 1. regnum Christi 2. consolatur ad afflictos pios. 3. Perterrefacit Tyrannos, 4. describit Sacerdotium Christi 5. Commendat preces Sanctorum, 6. Reuelat Historias noui Testamenti.

POSSUNT ET IN HVNC MODUM Capita discerni.

A primo capite usq; ad 4. est prefatio, que primum continet harum reuelationum commendationem, ab efficienti causa, scilicet Deo. Deinde commonefactionem ad septem Episcopos Ecclesiarum

PROPHET: ET APOST:

arum Minoris Asia, quos uocat Angelos, Candelabra, Stellas &c. propter ministerium uerbi.

A quarto capite usq; ad 8. est prima pars libri, de septem Sigillis, ubi primum per Seniores intelligere uidetur Prophetas. 2. Per Animalia, Euangelistas, 3. Per Volatilia, doctrinam, 4. Per Agnum, Christum ipsum 5. Per Angelos ministros uerbi, 6. Per Sigilla, persecutiones, 7. Per Equos, Tyrannos, 8. per signatos, electos ex Iudeis, 9. Per turbam electos ex Gentibus, 10. Per Librum, Ministerium reuelationis.

Ab Octauo capite usq; ad 15. est Secunda pars libri, de TVBIS ubi primum per Tubas intelligit Hæreses, 2. Per Stellas, Hæreticos. 3. Per Angelum, Ministerium uerbi, 4. Per librum Euangelium 5. Per Templi mensurationem, Religionem 6. Per ciuitatem sanctam, Ecclesiam, 7. Per duos testes, Prophetas & Apostolos 8. Per Mulierem, Ecclesiam, 9. Per duodecim stellas, duodecim Tribus, 10. Per prælium, prædicationem Euangelij, 11. Per Michaelem, Christum, 12. Per bestiam, Monarchiam Romanam, 13. Per Agnum, Christum, 14. Per uocem Tonitruum, uerbum Euangelij, 15. Per canticum nouum, Euangelium 16. Per Mulieres, Idolatras, 17. Per Virgines sincerè Christianos.

A Dea

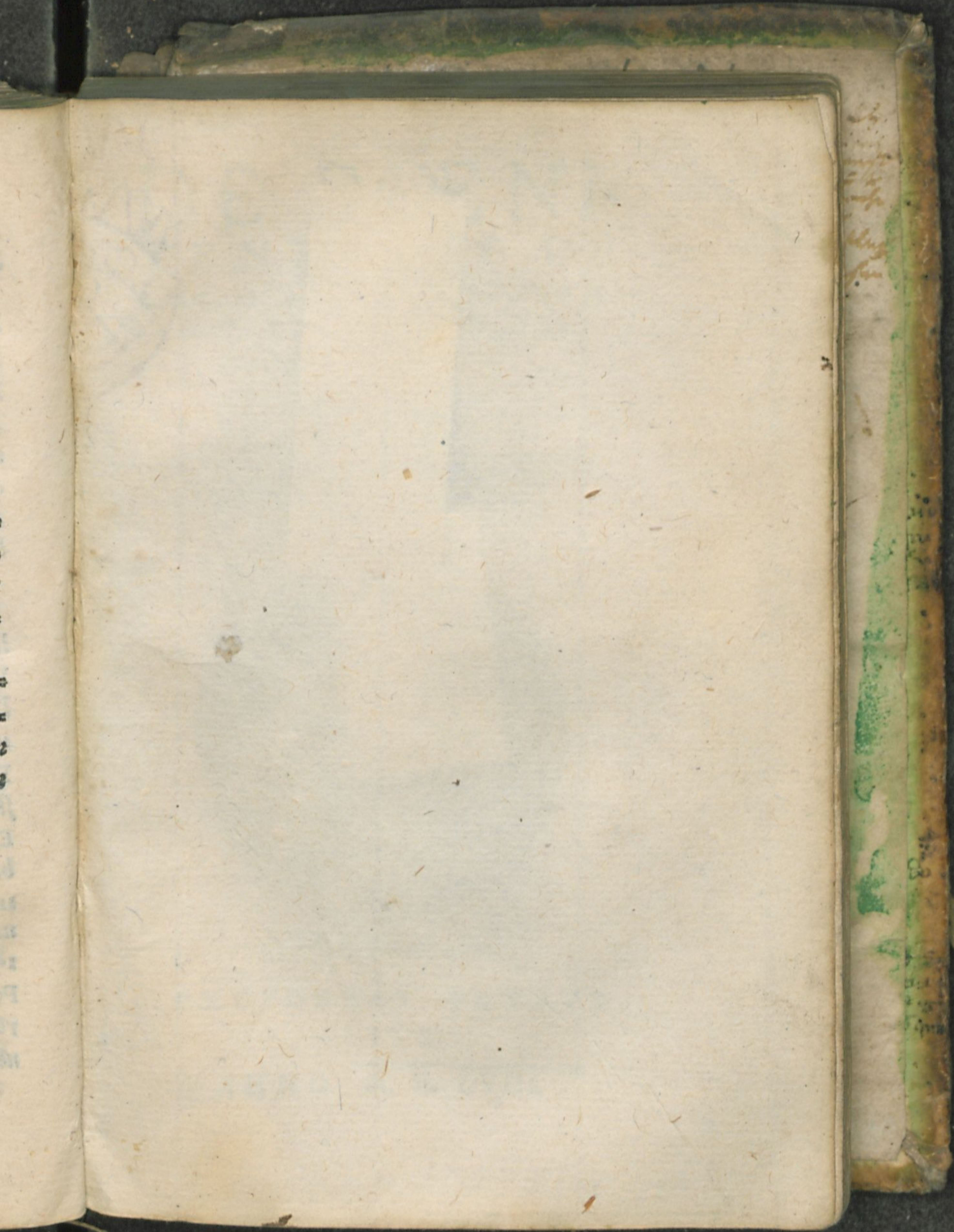
ISAG: AD LIB: PROPHET: ET APOST:

A Decimo sexto capite usq; ad finem, est Tertia pars libri, ubi uult intelligere primum per bestiam, Monarchiam Romanam 2. Per Meretricem, idolatriam Antichristi, 3. Per poculum aureum, splendidam hypocrisin. 4. Per Characterim, certum signum Antichristi 5. Per Phialas, plagas Antichristi. 6. Per nuptias Agni humanitatem Christi 7. Per nomen scriptum, diuinitatem Christi 8. Per cœlum nouum, & terram nouam, imaginem uitæ æternæ. Ad quam nos peruenire faciat is, qui sacram hanc suam scripturam precioso suo sanguine credentib. obsignauit, Christus Iesus, Dominus et Saluator noster, qui cum Patre & Spiritu sancto sit benedictus in sæcula. Amen.

Sit igitur hæc uia rudioribus peruagandi Scripturam Sacram, ut prius fiant Textuales (ut uocant) hoc est, ut textum & textus coherentiam probè cognitam habeant, quam difficillimarum sententiarum ex commentarijs quærant explicationem, ad gloriam Dei sempiternam, Amen.

FINIS.

SOLI DEO GLORIA,
AB ÆVO IN ÆVVM.

αποδοξασια ωδνας γιδιαις διελυσε

[Faint, mostly illegible handwriting]

micivn vno mittszu
for will mich hiebiel
Kilfemig goidelz fuch
pwa midas biren, hne
mef. sa viel imer mity lfu
mies gottfichy Colme
Gifflytzu

T
38 18
5 38 413

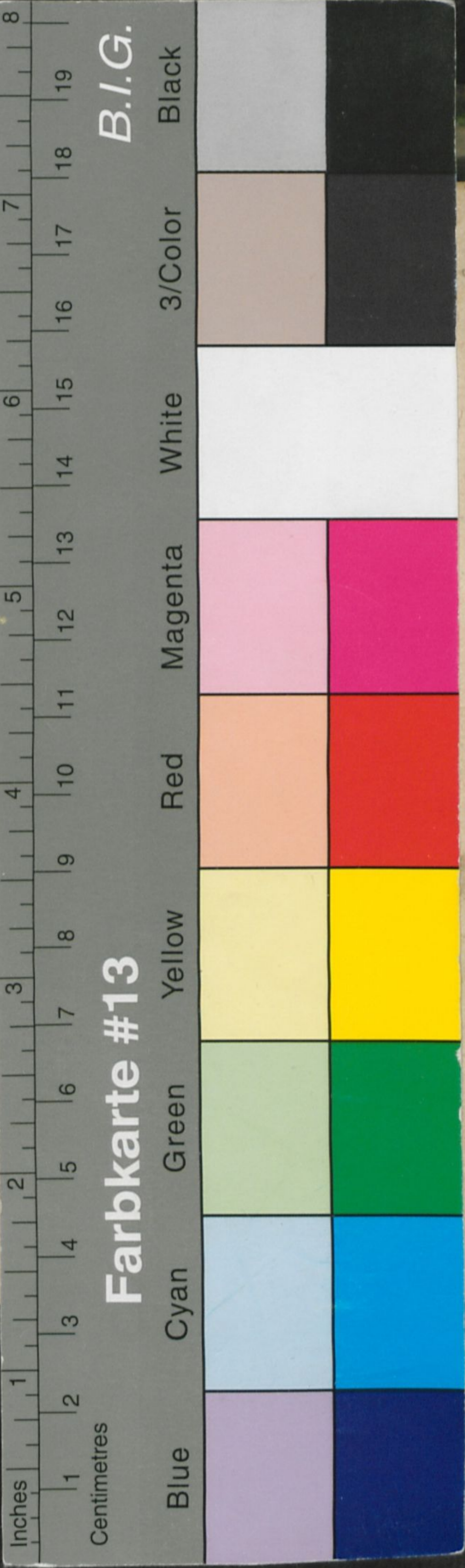
X 2200642

[Faint, mostly illegible handwritten text in a medieval script, possibly Gothic or Carolingian minuscule. The text is arranged in several columns and includes some red ink markings, likely initials or rubrics.]

PE
PH
AI
IS

B.I.G.

Farbkarte #13

Centimetres

Blue

Cyan

Green

Yellow

Red

Magenta

White

3/Color

Black

